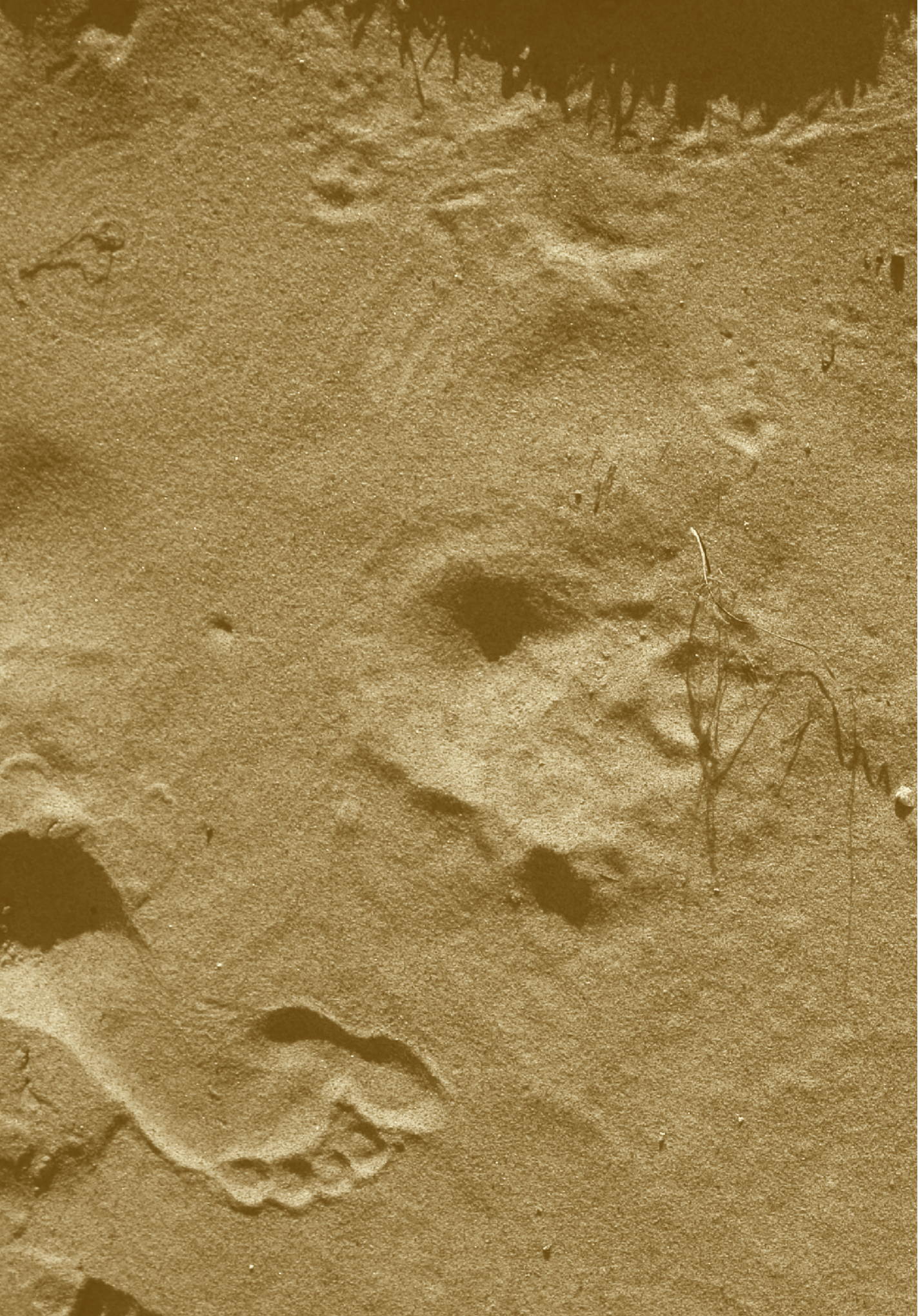
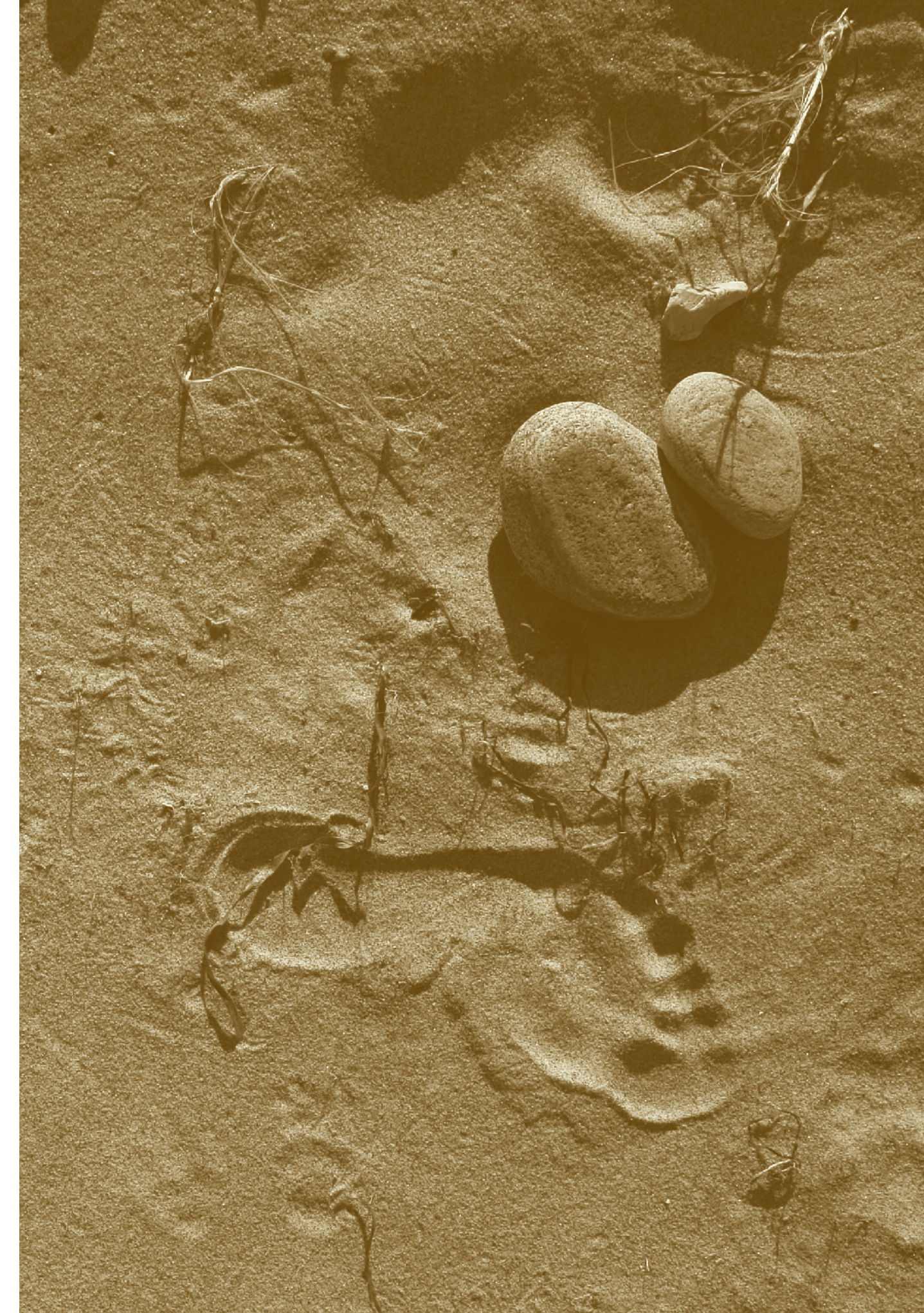

friluftsliv

– INSPIRATION TIL POLITIK,
PLAN OG PRAKSIS

friluftsliv

- INSPIRATION TIL POLITIK,
PLAN OG PRAKSIS

indhold

Sæt fokus på friluftsliv	11
Friluftsliv giver sundhed til alle	14
Gode vilkår giver godt image	17
Friluftslivets effekter på naturen	18
Naturens værdi for friluftslivet	18
Politik og planlægning	21
Friluftspolitik	22
Friluftspolitik	22
Friluftsstrategi	22
Handleplan for friluftsliv	30
Friluftspanlægning	34
Friluftsliv i plansystemet	35
Dialog og involvering	48

Friluftsliv – inspiration til politik, plan og praksis

Forfattere: Nikolaj Svestrup og Johanne Leth Nielsen

Tilknyttet konsulent: Susanne Herfelt

Grafisk design: Kløborg Design

Tryk: SaloGruppen A/S

Udgivet af Friluftsrådet 2006

Oplag: 3500

Udgivet med støtte fra tips- og lottomidler til friluftslivet

ISBN: 87-7764-064-0

Friluftsrådet

Scandiagade 13

2450 København SV

Tlf. 3379 0079

E-mail: fr@friluftsradet.dk

www.friluftsradet.dk

Faciliteter og formidling	65
Friluftsfaciliteter	66
Frokost i det grønne	68
Tårne og skjul.....	68
Primitive overnatningspladser	71
Golfbaner.....	72
Naturlegepladser	75
Udstyrsbaser.....	76
Lystfiskeri og sejlads	78
Stier, broer, trapper og passager	80
Formidling	86
Naturvejledning	88
Formidling via internettet	93
Friluftskort	95
Skiltning	100
Friluftsliv i byen, det åbne land og de bynære landskaber.....	103
Friluftsliv i byen	104
Friluftsliv i det åbne land	112
Friluftsliv i de bynære landskaber	140
Bliv inspireret.....	146

friluftsliv

Friluftsliv i en oplevelsesrig og tilgængelig natur giver livskvalitet og er afgørende for borgernes sundhed, og gode friluftsmuligheder betyder et godt image og en stor tiltrækningskraft for kommunen. Gode friluftsmuligheder kræver planlægning, faciliteter, formidling og plads til alle. Nogle aktiviteter kræver meget plads - andre en rig natur. Nogle aktiviteter støjer - andre kræver ro. Fælles for dem alle er, at de forudsætter kommunal politisk prioritering.

Friluftslivets rammer skal gøres attraktive, tilgængelige og fulde af oplevelsesmuligheder. Denne bog er krydret med inspiration, eksempler, ideer og forslag, der i kommunernes hverdag kan bruges til at fremme friluftslivets glæder til gavn for alle. Bogen kan læses som helhed eller bruges som opslagsværk.

Integreres friluftsliv i relevante kommunale forvaltningsområder, kan der med fordel opnås en lang række synergieffekter. I afsnittet *sæt fokus på friluftsliv* argumenteres for, hvorfor friluftsliv kan inddrages i diskussionerne af sundhedspolitik, børne- og ungepolitik, kultur- og fritidspolitik, borgerinddragelsespolitik og naturpolitik.

I afsnittet *politik og planlægning* kan der hentes inspiration til, hvordan friluftsliv kan inddrages i den kommunale politik og planlægning. Afsnittet indeholder inspiration til udarbejdelse af friluftspolitik, -strategier og -planlægning samt forskellige metoder til dialog og involvering.

Afsnittet *faciliteter* giver en introduktion til de forskellige faciliteter, der kan etableres, hvis kommunen ønsker at forbedre rammerne for friluftslivet. Det efterfølgende afsnit indehol-

der beskrivelser af en række metoder til *formidling* af natur og friluftsmuligheder.

Afslutningsvis sættes fokus på *friluftsliv i byen, i det åbne land og i det bynære landskab*. Fokusområderne giver indblik i muligheder og begrænsninger samt en række anbefalinger.

Formålet med bogen er at give inspiration til alle, der vil arbejde ak-

tivt for friluftsliv. Bogen er primært skrevet til kommunale planlæggere, forvaltere og beslutningstagere, men kan også bruges af alle de natur- og friluftsforskere, der ønsker at deltage aktivt i den lokale friluftspolitiske debat.

Således til inspiration!

Frilustrådet

SÆT FOKUS PÅ

friluftsliv

Friluftsliv giver livskvalitet. Hvis friluftsliv integreres i de relevante kommunale forvaltningsområder, kan der opnås en lang række synergieffekter – heriblandt sundere borgere, større naturforståelse, bedre natur og en attraktiv kommune.

Betegnelsen friluftsliv bruges om en lang række menneskelige aktiviteter, der foregår uden for hjemmet, arbejdspladsen og sportspladsen, og som vælges af lyst. Friluftsliv kan være ensom fordybelse i naturen, men det kan også foregå i socialt samspil med andre. Friluftsliv kan dyrkes i vild natur, i byens parker, på landet, i specielle anlæg, på naturlegepladsen, i det kulturhistoriske landskab, i haven, i luften eller på stranden.

Kommunerne har som naturforvaltere et ansvar for naturbeskyttelse og friluftsliv. De har muligheden for at opbygge en dansk naturforvaltning, der kan skabe sammenhæng mellem by og land, prioritere naturbeskyttelse højt og give borgerne mulighed for at komme ud i naturen eller bruge byens grønne og blå områder. Kommunerne kan med fordel sætte fokus på naturens værdi og friluftslivets rammer i politikken, planlægningen og forvaltningen, og friluftsliv kan med fordel indgå i mange af kommunens opgaveområder.

Borgernes aktive hverdagsfriluftsliv stiller krav til by- og landskabsplan-

lægningen og naturforvaltningen, da det kræver, at friluftsansalderne er attraktive, tilgængelige for flest mulige og fulde af oplevelsesmuligheder.

Ved at fokusere på tværgående indsatser mellem kommunale opgaveområder som sundhed, børn og unge, skole, ældre, erhverv, kultur og fritid, miljø og natur, kan der opnås flere synergieffekter. Gennem tværsektorielt samarbejde kan der skabes relationer mellem natur, miljø, friluftsliv og sundhed. Borgerne kan få bedre mulighed for at dyrke friluftsliv, hvilket giver livskvalitet, sundhed og velvære.

Friluftsliv er ikke kun sundt for borgerne. Det er også sundt for kommunens økonomi, når udgifter til helbredelse, indlæggelse og genoptræning reduceres. Raske mennesker med god kondition giver nemlig færre udgifter og er derfor værd at investere i.

Gennem fornuftig planlægning for friluftsliv og friluftsansalder har kommunerne chancen for at planlægge sig til bedre velfærd hos borgerne. Kommunerne kan påvirke borgernes livskvalitet og sundhed samt forebygge sygdomme og kan dermed være med

til at spare samfundet for mange udgifter.

Hverdagens friluftsliv – hvad enten det er den daglige tur med hunden, den grønne cykeltur til arbejde, havkajakturen eller en halv times lugning i haven – er et væsentligt element i sygdomsforebyggelse og sundhedsfremme.

Friluftsliv og ophold i natur og grønne områder kan forebygge en række livsstilsrelaterede sygdomme så som stress, depressioner, overvægt, type 2-diabetes og hjerte-kar-sygdomme. Opholdet har *i sig selv* en stressreducerende virkning ved påvirkning af puls, blodtryk og muskelspændinger - samt positiv indflydelse på humør og helbred. Den gode indflydelse opleves også ved justering af det indre ur samt forbedring af søvnkvalitet og motoriske evner. (Skov & Landskab, 2005)

FRILUFTSLIV GIVER SUNDHED TIL ALLE

Alle kan have glæde af et aktivt friluftsliv, men der kan være særligt behov for at støtte udvalgte grupper i kommunen.

Ældre mennesker, der tilbringer tid udendørs, har bedre helbred, sover bedre, har færre tegn på depressioner, bedre koncentrationsevne, mere stabilt blodtryk og mindre knogleskørhed end ældre, der ikke er så meget ude.

De travle voksne har behov for, at friluftslivet kan være en del af hverdagen, for eksempel ved at transporten til arbejdet helt eller delvis kan foregå som gå- eller cykeltur.

For børn er det også hverdagens udeliv, der har stor betydning. Ifølge Sundhedsstyrelsen får alt for mange børn astma og allergi, bliver stressede, ensomme, eller de kan ikke finde ud af at fungere socialt. 2/3 af 11 – 15-årige lever et alt for stillesiddende liv, hvor de burde bevæge sig mindst en time om dagen, og hvert 7. barn er overvægtigt. Hvis ikke børn bevæger sig tilstrækkeligt som små, risikerer de at blive ramt af en lang række livsstilsrelaterede sygdomme senere i livet.

>> www.sundhedsstyrelsen.dk

Ifølge svenske forskningsresultater (Grahn et. al. 1997) bliver børn, der bevæger sig i naturen eller på naturlegepladser, mindre syge, bedre til at koncentrere sig og får bedre motorik. De opnår bedre tid til fordybelse og mulighed for fantasi, leg og udvikling og oplever færre konflikter end børn, der leger meget inde eller på en traditionel legeplads.

Børn skal have mulighed for at høre vinden suse i trætoppene, bygge hule og spise madpakke i skoven, lede efter insekter i en rådden træstamme, gemme sig i krat, klatre i træer, snige sig lydløst af sted, se mosekonens bryg eller fange en fisk.

Naturoplevelser bidrager positivt til børns personlige udvikling og fremmer den sociale forståelse og betydningen af hensynsfuld adfærd både overfor mennesker og natur. Derfor skal børneinstitutioner motiveres til at tilbyde børnene flere naturoplevelser – og deres muligheder herfor skal optimeres gennem attraktive og tilgængelige friluftsarealer. Skolerne har behov for grønne omgivelser, for at eleverne kan lære om naturen og studere planter og dyr i det fri.

Udeundervisning på Rødkilde Skole

Når skolebørn bliver undervist i det fri, bevæger de sig dobbelt så meget, som når undervisningen foregår på skolen. Ifølge klasselæreren er eleverne nemmere at få i tale ude i skoven. Skovdagene har en afsmittende effekt på alle de andre skoledage, og eleverne har fået respekt for det at lære. Ifølge forældrene bliver børnene gladere, raskere og mere motiverede for at lære. Det viser en analyse af den såkaldte "naturklasse" fra Rødkilde Skole. Klassen bliver én hel dag om ugen undervist i Hareskoven – i dansk, matematik, historie og natur/teknik – i alt slags vejr.

>> www.roed.kk.dk

>> www.groen-skole.dk

”Børnene respekterer naturen i deres omgang med den, når de kender naturens sammenhæng. Børnene er trygge ved naturen, har lært at bruge naturens materialer, har fået kendskab til dyreliv, træer og planter, og kan se skovens muligheder. Udover det, er børnenes sansemotoriske udvikling blevet styrket, deres nysgerrighed skærpet og deres kendskab til naturens kredsløb blevet større.”

(”Sanseoplevelser i naturen”. Røde Kors Børnehaven Bjørnebanditterne, Frederikshavn, 2005)

GODE VILKÅR GIVER GODT IMAGE

Gode vilkår for friluftslivet har indflydelse på kommunens image og tiltrækningskraft på nye borgere og erhverv. Grønne områder og smuk natur er en vigtig faktor for valg af bosted for mange danskere – adgangen til rekreative områder er (efter jobmuligheder) den næst vigtigste faktor i danskernes valg af bosætningskommune. Tendensen underbygges af en undersøgelse, som viser, at folk er villige til at betale mere end 100.000 kr. mere for et hus ved skov eller sø. Boligers relative handelsværdi stiger jo kortere afstand, der er til rekreative områder. Andre undersøgelser viser stigninger på op til 15 % efter en skovrejsning i umiddelbar nærhed, (Anton og Thorsen, 2002). Gennem et stort udbud af friluftsarealer og en stor andel grønne områder, god natur og sundt miljø kan kommunen tiltrække økonomisk stærke borgere og skabe økonomisk vækst og arbejdspladser på baggrund af nye erhvervsmuligheder. For mange private virksomheder spiller lokalisering i nærheden af natur en væsentlig rolle. Lokaliseringen er en del af virksomhedens image, og mange virksomhedsledere ønsker, at medarbejderne får nogle inspirerende omgivelser.

FRILUFTSLIVETS EFFEKTER PÅ NATUREN

Friluftsliv indebærer i varierende grad en forstyrrelse af netop den natur, der er en afgørende forudsætning for værdien af naturoplevelsen. Derfor er balancen mellem friluftsliv og beskyttelse af naturgrundlaget til konstant diskussion.

Friluftslivets samlede effekt må betegnes som positivt, da friluftsliv stimulerer den generelle interesse for at bevare naturen og konkret stimulerer interessen for mange naturforbedrende tiltag. Derudover skal en vurdering af friluftslivets betydning ses i sammenhæng med, hvad der ellers foregår i de danske landskaber. Effekten af friluftsliv må betegnes som værende af mindre betydning set i forhold til konsekvenserne af eksempelvis landbrug, fiskeri og byudvikling. Dermed er det ikke sagt, at friluftsliv ikke både direkte og indirekte kan have en negativ indflydelse på natur og landskab. (Agger og Tind, 2003)

NATURENS VÆRDI FOR FRILUFTSLIVET

Alle naturområder kan have en værdi i relation til en konkret benyttelse. Naturens nytteværdi kan for eksempel være jagt og fiskeri, bær- og svampeplukning, eller udfoldelsesrum for mountainbiking, orienteringsløb og lignende. Bløde værdier som "kilde til personlig inspiration" og "livskvalitetsforbedring" kan også betragtes som en nytteværdi. (Agger og Tind, 2003)

politik og planlægning

For at sikre fokus på friluftsliv er det vigtigt, at der formuleres en friluftspolitik, at der udarbejdes en friluftsstrategi, og at disse udmøntes i konkrete handlinger for et bedre friluftsliv. Derved opnås den politiske legitimitet til at sætte fokus på friluftsliv i fremtiden.

friluftspolitik

For at sætte fokus på friluftsliv kan der laves en friluftspolitik. Med en friluftspolitik kan kommunen få formuleret overordnede visioner og målsætninger for friluftslivet og få konkretiseret, hvilke friluftsmuligheder, der skal prioriteres. En friluftspolitik kan konkretiseres gennem en friluftstrategi og efterfølgende handleplan for, hvordan kommunen vil servicere borgerne. En friluftspolitik kan tage udgangspunkt i en analyse af lokale ønsker og behov, dialog med borgere og lokale foreninger samt en registrering af de eksisterende tilbud og faciliteter.

FRILUFTSPOLITIK

Fasen, hvor friluftspolitikken formuleres, er en vigtig del af en vellykket forvaltning af friluftsliv. Overvejelser om hvilke mål og visioner kommunen

kan have, hvad kommunen kan tilbyde af friluftsfaciliteter og naturkvaliteter, og hvad kommunen ønsker at være kendt for, er en vigtig del af denne fase. Friluftspolitikken kan understøtte og forbedre forholdene for friluftslivet og fastholde politikerne i at arbejde for friluftsliv og dermed blandt andet bevare eksisterende blå og grønne områder, udvide mulighederne i dem og udlægge nye arealer til friluftsmål.

Det er vigtigt, at kommunens visioner og målsætninger for friluftslivet er klare – både for de medarbejdere, der skal arbejde med planlægningen, og for borgerne. En klar målsætning vil betyde, at de, som *kan* inddrage friluftsliv som element i dagligdagen, også får mulighed for det.

FRILUFTSSTRATEGI

En friluftsstrategi er handlingsorienteret og kan anvendes til at følge op på den vedtagne politik eller stå alene for senere at blive implementeret i kommuneplanen. Friluftstrategier kan

være med til at konkretisere, hvordan mulighederne for friluftsliv kan forbedres, og i hvilken retning man ønsker, at udviklingen skal gå. Friluftstrategier kan udformes på baggrund af analyser, som kan være med til at skabe overblik og beskrivelse af de konkrete initiativer. Det kan give et bedre overblik at beskrive ønsker og potentialer gennem analyser og registrering af de eksisterende tilbud og faciliteter og deres anvendelse.

Det fremgår af bemærkningerne til planlovens § II a, nr. 9, (som affærdiget ved lov nr. 571 af 24. juni 2005 om ændring af lov om planlægning) om arealer til friluftsmål i kommuneplanen, at "Bestemmelsen har udgjort grundlaget for, at den hidtidige regionplanlægning i vid udstrækning har indeholdt strategier for friluftslivet, herunder strategier og planlægning for områder til rekreativ udfoldelse og færdselsmuligheder ad vandre-, cykel- og rideruter og reduktion af især større trafik anlægs barriererevirkning for den rekreative adgang til og i landskabet. Denne praksis forudsættes videreført i kommuneplanlægningen".

Friluftstrategier kan redegøre for den ønskede udvikling på området og beskrive, hvilke punkter kommunen vil sætte ind på: Formidling af friluftsmuligheder til borgere og turister? Undervisning om friluftsliv, natur og miljø? Adgang og god tilgængelighed til grønne og blå områder? Grønne forbindelseslinier mellem boliger, institutioner, skoler og arbejdspladser? De grønne åndehuller i byerne? Strategierne kan også være med til at koordinere indsatsen med andre udviklingsområder – for eksempel sundhed, byudvikling eller landbrug.

Friluftspolitik og –strategi i Nordjyllands Amt.

Nordjyllands Amt udarbejdede i 2003 en friluftspolitik og –strategi kombineret med turisme. Til grund herfor lå et ønske om at finde ud af, hvordan turismen og friluftslivet kunne udvikles i amtet, og hvordan man i højere grad kunne udnytte de muligheder, området havde fra naturens hånd, samt at synliggøre mange ukendte perler. Politikken og strategien blev udarbejdet i sammenhæng med regionplanlægningen, erhvervsudviklingspolitikken og turismeplanerne.

Proces

Udarbejdelsen af politikken bygger på et grundigt analysearbejde og et bredt samarbejde undervejs i processen. Til at begynde med udsendte Amtsrådet et debatoplæg. I den første offentlighedsfase fremkom en lang række indlæg og bemærkninger fra stat, kommuner, organisationer, foreninger, virksomheder og enkeltpersoner. Der blev afholdt offentlige møder og debatteret i medierne. Der blev indsamlet baggrundsplysninger og udarbejdet analyser, og en kontaktgruppe med repræsentanter fra erhverv, kommuner og organisationer med flere blev nedsat som sparringspartnere i processen. På denne baggrund udarbejdede Amtsrådet et forslag til politikken. Herefter fulgte den anden offentlighedsfase samt debat om forslaget og det tilhørende forslag til regionplantillæg.

Politikken

Politikken er opbygget således, at der først gøres rede for status over turismen og friluftslivet. Hvad er der gjort tidligere? Hvilke resultater har vi nået? Hvilke udfordringer står vi overfor? *Hvor står vi i dag?* Dernæst følger et afsnit, som omhandler Amtsrådets visioner og mål for den fortsatte udvikling. *Hvor skal vi hen?* Dernæst konkretiseres målene, og der udpeges indsatsområder. *Hvordan når vi målene?* Til sidst formuleres forslag til handlinger, og der lægges op til en evaluering af politikken.

Friluftsdelen tager udgangspunkt i borgerne og friluftslivets betydning for sundhed og livskvalitet. Første fase indeholdt undersøgelser af borgernes almene friluftspræferencer, samt hvad der kunne få dem til at dyrke mere friluftsliv. I anden fase formuleredes en samlet vision for turisme og friluftsliv og to specifikke visioner. Visionen målrettet friluftslivet lyder således:

- Et mere aktivt friluftsliv i hverdagen skal fremmes.
- Der udpeges en særlig friluftstruktur i Nordjylland med større friluftsområder, der kædes sammen af infrastruktur og grønne korridorer.
- Friluftslivet skal være for alle, så der er plads til både det brede og det specialiserede friluftsliv og til såvel børn og unge som ældre.

For at kunne opfylde den vision vedtoges følgende indsatsområder:

- Klar sammenhæng mellem friluftsliv, sundhed og velfærd. Friluftspolitikken skal være med til at "rykke" i forbindelse med sundhedsmålet om at gøre flere nordjyder fysisk aktive.
- Lettere adgang til friluftsliv i hverdagen, og at der sker en formidling, som også skal modvirke social slagside. Der skal skabes friluftsmuligheder og tilgængelighed for alle - børn, unge, gamle eller handicappede.
- Manglende vedligeholdelse skal forbedres, og "missing links" skal fyldes ud. Infrastruktur skal hænge sammen, også til vands.
- Forbedret adgang og infrastruktur skal også få de store natur- og friluftsområder til at hænge sammen i brede strøg, de særlige friluftsområder. I disse områder skal der gøres en særlig indsats for, at et aktivt friluftsliv kan folde sig ud.
- Et udbygget samarbejde mellem friluftslivets parter på kryds og tværs for at løfte opgaverne i fællesskab. I økonomisk trængte tider er der brug for, at ressourcerne parterne imellem udnyttes optimalt.
- Nordjyderne er den primære målgruppe med særlig fokus på børn og unge, men turisterne skal tilskyndes til mere aktivt at udnytte friluftsmulighederne.

Dernæst beskrives mål og strategier for amtets seks vigtigste turisme- og friluftsområder samt konkrete handlinger, som bør igangsættes for at opfylde målene. Det er Amtsrådets holdning, at en række konkrete handlinger bedst løses i samarbejde med relevante samarbejdspartnere. Disse handlinger skal derfor gennemføres i partnerskaber med blandt andet kommuner, interesseorganisationer og foreninger, hvor disse partnere skal være ansvarlige tovholdere for nogle af handlingerne. Partnerskaberne skal dels sikre ejerskab til turisme- og friluftspolitikken, og dels skal partnerskaberne medvirke til, at der kan gennemføres flere konkrete handlinger, hvor resourceindsatsen fordeles på flere partnere.

Eksempler på konkrete handlinger er: Styrkelse, udbygning og vedligeholdelse af det rekreative stisystem; Skabelse af så god adgang som muligt for alle til amtets attraktive naturområder og historiske og kulturelle attraktioner; Formidling af friluftsmulighederne – herunder udarbejdelse af friluftskort; Etablering af ophalepladser for sejlads i Limfjorden og nedsættelse et blått råd (kombineret med det grønne råd), der skal se på mulighederne for at fremme vandbaserede aktiviteter og samordne de mange interesser, der er knyttet til vandet.

Grundlag for friluftspolitik

Som grundlag for arbejdet med en friluftspolitik har Fyns Amt udarbejdet en udredning, der blandt andet indeholder:

1. En status/kortlægning over de aktuelle udfoldelsesmuligheder for friluftslivet/turismen samt mulige konflikter/modstridende interesser.
2. En status for indsatsen for friluftslivet generelt og særlige indsatser.
3. En oversigt over ønsker/behov omkring friluftslivets muligheder.
4. En beskrivelse af hvor der er behov for særligt at tage hensyn til naturbeskyttelsesinteresser og evt. styrkelse af naturgrundlaget for at sikre bæredygtighed.

I en undersøgelse gennemført af Center for Skov, Landskab og Planlægning (Skov & Landskab) analyseres og samles amternes hidtidige erfaringer med arbejdet med friluftsliv og turisme. Der konkluderes i rapporten, at der i amterne har forekommet to fremherskende modeller for planlægning – *den partnerskabsorienterede* og *den strategiske*. (Kaae, Kernel og Nellemann, 2005). De to forskellige typer beskrives her, da de hver især kan bidrage med inspiration til den fremtidige kommunale planlægning.

Da friluftspanlægningen i mange tilfælde foregår ud fra politiske ønsker og medarbejdernes overblik, erfaring og ekspertise, skal de ikke opfattes som to separate anbefalede måder at lave planlægning på, men som kilder til inspiration og overvejelse.

Amternes turisme- og friluftstrategier indeholdt eksempelvis:

- Beskrivelser af eksisterende natur- og rekreative områder – indhold og brug
  - Nye rekreative arealer
  - Flersidig brug af arealer, der ikke umiddelbart er tænkt til rekreativt brug
  - Adgang inden for friluftsområderne og fra by- og sommerhusområder hertil
  - Sammenhænge mellem friluftsområder
  - Service i form af overnatningsanlæg, stier og andre friluftsfaciliteter
  - Formidling af eksisterende friluftsmuligheder til borgere og turister
  - Bæredygtig udvikling af friluftsliv og turisme
  - Inddragelse af de enkelte egnes særkender og styrkepositioner i udvikling af friluftsliv og turisme
  - Aflastning af kystområderne ved styrkelse af by- og indlandsturismen
  - Sæsonudvidelse
-

Den partnerskabsorienterede planlægning

Denne metode baseres på ønsker udefra og samarbejde med partnere uden for forvaltningen. Metoden bygger på lokale initiativer, forankring og ejerskab til planlægningen og en høj grad af samarbejde om planlægning og realisering. Den udnytter aktuelle muligheder for realisering. Styrken ved den er, at den skaber medejerskab til planerne, så konflikter afdækkes, erkendes og behandles tidligt i planlægningsforløbet. Svagheden ved metoden kan være, at man fra-skriver sig magt og kontrol over udviklingen, fordi det ikke kun er egne mål, der styrer processen.

Faser og indhold i den partnerskabsorienterede planlægning

1. Opsøgende indsats : hvem vil være med?
2. Partnerskabsinitierende aktioner : hvad ønsker man?
3. Ad hoc planlægning : hvordan skal det gøres?
4. Punktvisse projekter : hvor er der muligheder?
5. Realisering : hvad gør vi?

(Kaae, Kernel og Nellemann, 2005)

Den strategiske planlægning

Denne metode bygger på udarbejdelse af konkrete strategier, der omsætter mål til en konkret plan og efterfølgende tiltag. Selve den fysiske implementering af forslagene beskrives i en efterfølgende handleplan. Strategien består af en række faser, der omfatter udviklingen lige fra de politiske udmeldinger om, hvilken retning udviklingen bør tage, til en taktik for, hvor dan man prioriterer og realiserer indsatsen og efterfølgende evaluerer og følger op. Processen omkring tilblivelsen af strategierne foregår typisk i et samarbejde mellem myndighederne, de grønne råd, diverse interesseorganisationer og erhverv.

Strategifaser

1. Status	: hvor står vi?
2. Politik, visioner og mål	: hvor skal vi hen?
3. Planstrategi – taktik	: hvordan opnår vi det?
4. Konkret planlægning	: hvor er der muligheder?
5. Indsatsområder og handlinger	: hvad gør vi?
6. Evaluering og opfølgning	: hvordan gik det?

(Kaae, Kernel og Nellemann, 2005)

HANDLEPLAN FOR FRILUFTSLIV

Friluftsstrategien kan med fordel indeholde en handlingsorienteret del - en handleplan for friluftsliv. Handleplanen beskriver og redegør for de konkrete fremtidige friluftsforbedrende tiltag, der er planlagt, hvornår de skal realiseres, finansiering og mulige samarbejdspartnere.

Både en friluftspolitik, en friluftstrategi og en handleplan kan medvirke til at styrke samspillet mellem myndigheder, borgere og organisationer. For at få et bredt medejerskab bør de lokale aktører inddrages i arbejdet.

Et godt samarbejde kan skabe et medejerskab, der er vigtigt, når idéer og planer efterfølgende skal realiseres. Samarbejdet kan foregå mellem for eksempel frilufts- og naturorganisationer, private aktører, lodsejere, kommunens forskellige forvaltninger, andre kommuner, regionen og Skov- og Naturstyrelsen.

Spørgsmål til inspiration

- Hvilke mål og visioner har vi for friluftsliv og natur i kommunen?
  - Hvordan skaber vi adgang til skove, søer, åer, moser og andre naturområder?
  - Hvor kan frilufts- og idrætsorganisationer udøve deres aktiviteter?
  - Hvordan sikrer vi en god dialog og et godt samarbejde med ejerne af naturen?
  - Har alle borgere mindre end 5 minutters gang til nærmeste grønne område?
  - Hvilke foldere kan vi lave over naturområderne i kommunen?
  - Hvordan kan naturvejledning udvikles som en del af tilbuddet til kommunens borgere?
  - Hvilke muligheder har vi for at have en naturskole eller en friluftsgård?
  - Hvordan kan et samlet kort over stier, aktivitets- og oplevelsesmuligheder se ud?
-

Eksempel på kommunal natur- og friluftspolitik

Natur- og friluftspolitikken i Sindal Kommune er udarbejdet på baggrund af kommunens Planstrategi 2002. I forbindelse med udarbejdelsen af Planstrategien blev der holdt forskellige former for offentlige høringer, herunder en række møder kaldet *Åbent Forsamlingshus* i kommunens landsbyer. Under disse høringer fik kommunen en række ønsker og ideer fra borgerne. Forslaget blev også sendt ud til relevante organisationer i en 8 ugers høringsfase.

I forslaget til planstrategien var der lagt vægt på kommunens vision for udvikling, som er baseret på nøgleordene nærvær, fleksibilitet, engagement og den flotte natur. Kommunen modtog kommentarer og bemærkninger fra Friluftsrådet i Nordjyllands Amt, Danmarks Naturfredningsforenings lokalkomité og det grønne råd i Sindal Kommune. Der fremkom forslag om at prioritere området som nyt, selvstændigt indsatsområde i kommuneplanlægningen. I den politiske behandling af forslaget blev det besluttet at gøre natur og friluftsliv til ét af temaerne i kommuneplanens hovedstruktur og lave en politik for området i løbet af 2004.

I 2004 blev arbejdet med at formulere politikken sat i gang. Planlægningsafdelingen udarbejdede et forslag, og det blev drøftet, hvilken udformning og opbygning politikken skulle have. Det var vigtigt, at politikken kunne anvendes i den daglige planlægning, og den måtte derfor gerne indeholde en handleplan med konkrete forslag til forbedringer.

Inden forslaget blev sendt til politisk behandling og høring, blev det fremlagt i kommunens Agenda 21-følgegruppe. Denne følgegruppe er åben for alle interesserede borgere, og der indkaldes til møder 2 - 4 gange årligt. Der er i princippet mulighed for at drøfte alt, der kan have relation til nærhed og bæredygtighed. Bemærkninger og kommentarer fra følgegruppen blev indarbejdet i politikforslaget, og det gik herfra gennem politisk behandling og 8 ugers offentlig høring. Kommentarerne fra den offentlige høringsperiode blev indarbejdet i den endelige friluftspolitik. Den vedtagne politik er en del af kommuneplanen og indgår som sådan. Natur- og friluftspolitikken er også udformet i et hæfteformat og kan læses selvstændigt.

At kommunen har en nedskrevet politik på området gør det lettere at komme igennem med forslag, som har med natur og friluftsliv at gøre. Den fungerer som en slags "løftestang" i sagsbehandlingen - for eksempel når relationer til anden lovgivning beskrives. Her kan der henvises til kommunens målsætninger i natur- og friluftspolitikken. Det er kommunens mål, at politikken skal være dynamisk, så der løbende kan tilføjes nye projekter og forslag.

"Sindal Kommune vil beskytte naturen og de landskabelige værdier. Kommunen har en utrolig flot natur, der skal bevares og bruges. Naturen er en grundlæggende værdi, der ikke må blive beskadiget. Samtidigt skal naturen kunne bruges og være en del af og skabe glæde i indbyggernes såvel som gæsternes hverdag."

Kommunen beskriver friluftsliv således: "Muligheden for et aktivt friluftsliv har stor betydning for sundhed og livskvalitet, og såvel lokale som turister har et bredt ønske om at bruge natur og friluftsliv til rekreation af

krop og sjæl. Benyttelsen af skove og andre naturområder er stigende, og det stiller større krav til forvaltningen af disse arealer. Sindal Kommune rummer mange muligheder for en rekreativ udnyttelse, og der findes flere tilbud om friluftsliv og aktiviteter."

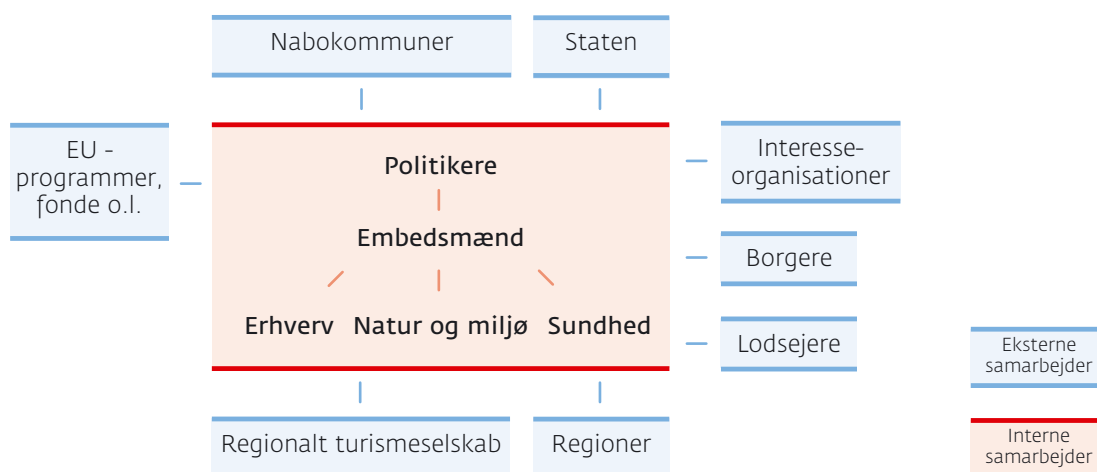
Sindal Kommune sætter i planlægningen fokus på: Cykel- og rideruter, vandrestier, kano-sejlads, lystfiskeri, primitive overnatningspladser, campingpladser, golfbane, ferieområdet Tolne-Mosbjerg, kommunale skove og plantager, private skove, grønne områder, parker og legepladser, kulturhistorie, landskabs- og landbrugsmuseet Højen-Bjørnager og udsigtspunkter. Derudover er kommunale skove, grønne områder, parker og legepladser, det åbne land og ferieområdet Tolne gennemgået med konkrete målsætninger for, hvad der skal ske. (Sindal Kommune, 2004)

friluftspanlægning

Friluftspanlægning kan være alt lige fra konkret rumlig planlægning til overordnede strategiske overvejelser om de fremtidige rammer for friluftsliv i kommunen. Målsætninger for friluftslivet kan indarbejdes i planstrategier, kommuneplaner og lokalplaner.

Det er vigtigt at få inddraget friluftsliv både i de lovpligtige planer og daglige afgørelser i forbindelse med både naturbeskyttelseslov, planlov, skovlov, råstoflov, landbrugslov, miljømålslov og vandløbslov.

Et samarbejde mellem kommunen, nabokommunerne og regionen kan motivere, at der udarbejdes overordnede visioner, udpeges regionale indsatsområder og geografiske sammenhænge i ridestier og cykelrutenet. Forvaltning af friluftsliv indebærer samarbejde med en lang række interne og eksterne myndigheder, organisationer og borgere. Figuren viser relationerne mellem det interne kommunale samarbejde og de eksterne samarbejdspartnere og medspillere.

FRILUFTSLIV I PLANSYSTEMET

Planloven foreskriver, at kommunen skal udarbejde planstrategier, Agenda 21-strategier, kommuneplaner og lokalplaner. Derudover skal kommunen lave handleplaner i henhold til statens målsætninger for Natura 2000-områder og Vandrammedirektivet.

Natura 2000

Natura 2000-planer udarbejdes af miljøministeren og indeholder blandt andet mål for naturtilstanden i internationale beskyttelsesområder.

Indsatsprogrammer udarbejdes af miljøministeren og indeholder retningslinier for kommunalbestyrelsens handleplaner.

Kommunale handleplaner udarbejdes af kommunalbestyrelsen og indeholder blandt andet prioritering af den forventede forvaltningsindsats samt angivelse af mål og forventet effekt for de enkelte aktiviteter. Opretholdelsen af friluftslivets muligheder i områderne er vigtigt.

Vandrammedirektivet

Vandplaner udarbejdes af miljøministeren og indeholder blandt andet miljømålene for vandforekomsterne i vanddistriktet.

Indsatsprogrammer udarbejdes af miljøministeren og indeholder som minimum de foranstaltninger, der skal gennemføres i vanddistriktet.

Kommunale handleplaner udarbejdes af kommunalbestyrelsen. Skal redegøre for hvordan vandplanen og den indsatsprogram realiseres.

Planstrategi

Kommunen er i følge planloven forpligtet til hvert fjerde år at udarbejde en strategi for kommuneplanlægningen. Kommunalbestyrelsen skal offentliggøre en strategi for kommuneplanlægningen inden udgangen af den første halvdel af den kommunale valgperiode.

Strategien skal indeholde kommunalbestyrelsens politiske strategi for udviklingen, oplysninger om planlægningen siden den seneste revision samt en beslutning om kommuneplanens revision. Formålet med planstrategien er at give kommunen større mulighed for at tilrettelægge en planlægning, der både skuer fremad og tager afsæt i aktuelle, lokale muligheder.

Planstrategien er et godt udgangspunkt for en politisk drøftelse af kommunens ambitioner for borgernes mulighed for at dyrke friluftsliv. Det kan for eksempel give mulighed for friluftsliv i nye boligområder eller for udvalgte grupper af borgere, hvor kommunen vil fremme livskvalitet, sundhed og sygedomsforebyggelse. Det kan også være overvejelser om adgang til naturoplevelser, når der udpeges nye arealer til skovrejsning, og når der laves handleplaner for Natura 2000-områder eller andre naturområder.

Lokal Agenda 21

Kommunalbestyrelsen skal inden udgangen af den første halvdel af den kommunale valgperiode offentliggøre en redegørelse for deres strategi for kommunens bidrag til en bæredygtig udvikling i det 21. århundrede. Den skal indeholde oplysninger om, hvordan der vil arbejdes helhedsorienteret, tværfagligt og langsigtet, og hvordan borgere, virksomheder, organisationer og foreninger vil blive inddraget i arbejdet. Strategien skal indeholde kommunalbestyrelsens politiske målsætninger for det fremtidige arbejde inden for en række indsatsområder:

Mindskelse af miljøbelastningen, fremme af en bæredygtig byudvikling og byomdannelse, fremme af biologisk mangfoldighed, inddragelse af borgerne og erhvervslivet i det lokale Agenda 21-arbejde og fremme af et samspil mellem beslutningerne vedrørende miljømæssige, trafikale, erhvervmæssige, sociale, sundhedsmæssige, uddannelsesmæssige, kulturelle og økonomiske forhold.

Et kendetegn for en god strategi er en stor grad af involvering af borgere og organisationer. Agenda 21-strategien kan derfor medføre flere engagerede borgere, der kan medvirke til at løfte nogle af alle de projekter, der findes i lokalområderne, herunder friluftsp projekter.

---

planlovens § 11 a.

§ 11 a. Kommuneplanen skal indeholde retningslinjer for

1. udlægning af arealer til byzoner og sommerhusområder,
  2. beliggenheden af områder til forskellige byformål, f.eks. boligformål, erhvervsformål, beliggenheden af offentlige institutioner, serviceformål, byomdannelsesområder m.v.,
  3. den kommunale detailhandelsstruktur, herunder afgrænsning af den centrale del af en by eller bydel og eventuelle aflastningsområder, samt fastsættelse af det maksimale bruttoetageareal til butikformål og maksimale bruttoetagearealer for de enkelte butikker i de enkelte områder, jf. §§ 5 c-5 e,
  4. beliggenheden af trafik anlæg,
  5. beliggenheden af tekniske anlæg,
  6. beliggenheden af områder til virksomheder m.v., hvortil der af hensyn til forebyggelse af forurening må stilles særlige beliggenhedskrav,
  7. beliggenheden af de i § 11 g nævnte anlæg,
  8. sikring af, at støjbelastede arealer ikke udlægges til støjfølsom anvendelse, medmindre den fremtidige anvendelse kan sikres mod støjgener, jf. § 15 a,
  9. beliggenheden af arealer til fritidsformål, herunder kolonihaveområder og andre rekreative områder,
  10. varetagelsen af de jordbrugsmæssige interesser, herunder udpegningen og sikringen af særlig værdifulde landbrugsområder,
  11. beliggenheden af skovrejsningsområder og områder, hvor skovtilplantning er uønsket,
  12. lavbundsarealer, herunder beliggenheden af lavbundsarealer, der kan genoprettes som vådområder,
  13. varetagelsen af naturbeskyttelsesinteresser, herunder beliggenheden af naturområder med særlige naturbeskyttelsesinteresser, af økologiske forbindelser samt af potentielle naturområder og potentielle økologiske forbindelser,
  14. sikring af kulturhistoriske bevaringsværdier, herunder beliggenheden af værdifulde kulturmiljøer og andre væsentlige kulturhistoriske bevaringsværdier,
  15. sikring af landskabelige bevaringsværdier og beliggenheden af områder med landskabelig værdi, herunder større, sammenhængende landskaber,
  16. sikring af geologiske bevaringsværdier, herunder beliggenheden af områder med særlig geologisk værdi,
  17. anvendelsen af vandløb, søer og kystvande,
  18. arealanvendelsen i kystnærhedszonen i overensstemmelse med bestemmelserne i § 5 a, stk. 1, og § 5 b og
  19. realisering af regler eller beslutninger efter lovens §§ 3 og 5 j.
-

Kommuneplanen

Kommuneplanen er det vigtigste planværktøj i kommunen. Hvert fjerde år skal kommunalbestyrelsen i forbindelse med planstrategien beslutte, hvorvidt den vil revidere hele eller dele af kommuneplanen.

Kommuneplanen skal varetage mulighederne for friluftsliv, jævnfør § II a i planloven (som affærdiget ved lov nr. 571 af 24. juni 2005 om ændring af lov om planlægning). Kommuneplanen skal indeholde planer for både byer og det åbne land, hvilket giver mulighed for at planlægge for det bynære landskab. Hvis politikerne har formuleret en samlet friluftspolitik og –strategi, kan denne inddrages i udarbejdelsen af den samlede kommuneplan. Kommuneplanens rammedel og redegørelse kan bruges til at beskrive kommunens intentioner for friluftsliv.

Kommuneplanen skal fastsætte retningslinier for beliggenhed af skovrejsningsområder, jævnfør planlovens § II a, nr. II. Skovrejsningen skal tjene en række formål - herunder fremme hensynet til friluftsliv. Ifølge bemærkningerne til loven har særligt tre formål med skovrejsningen stor vægt:

- beskytte grundvands- og drikkevandsressourcerne,
- fremme af bynære friluftsmuligheder og
- fremme af den biologiske mangfoldighed

Kommunalbestyrelsen skal tage stilling til kommuneplanens retningslinier for beliggenhed af potentielle naturområder, jævnfør planlovens § II a, nr. 13. Der kan for eksempel være tale om områder, der kan naturgenoprettes for at skabe større sammenhængende naturområder til glæde for mange former for friluftsliv.

Også kommuneplanens retningslinier for beliggenhed af områder med landskabelig værdi, jævnfør planlovens § II a, nr. 15, vil påvirke grundlaget for friluftslivet, da adgang til værdifulde landskaber og uforstyrrede landskaber er af stor rekreativ værdi. Retningslinier i kommuneplanen for anvendelse af vandløb, søer og kystvande, se planlovens § II a, nr. 17, omfatter eksempelvis rekreativ anvendelse såsom badning, sejlads og fiskeri.

Visse former for friluftsliv kræver særlige arealer. Kommuneplanen skal fastsætte retningslinier for beliggenhed af arealer til fritidsformål, herunder kolonihaveområder og andre rekreative områder, jævnfør planlovens § II a, nr. 9. Ved arealer til fritidsformål forstås områder til feriehoteller, feriecentre, campingpladser og lignende, områder til lystbådehavne, idrætsanlæg og andre friluftsanskuelser - herunder golfbaner.

Lokalplanen

Lokalplanen er den konkrete og detaljerede plan for et bestemt område i en kommune. Lokalplanen fastlægger, hvordan et geografisk område skal anvendes, og den fastlægger omfang, udformning og placering af bebyggelse, veje, friarealer med mere. Lokalplanen kan også regulere et enkelt tema – for eksempel skilte og facader. Lokalplanen er bindende for den enkelte grundejer, men omhandler kun fremtidige forhold og giver ikke grundejerne handlepligt. Lokalplanen kan indeholde bestemmelser for områdets muligheder for friluftsliv.

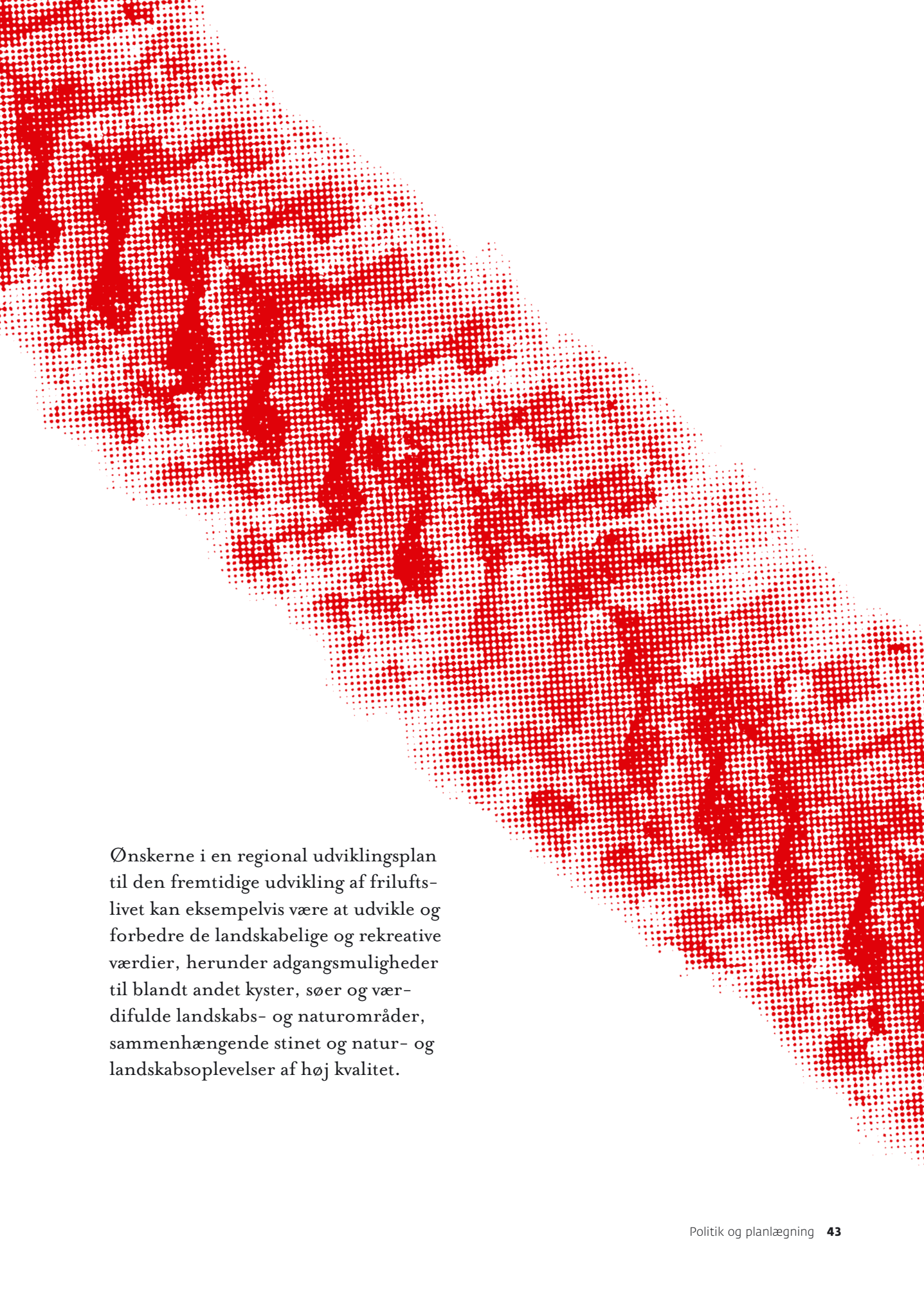
En lokalplan kan blandt andet indeholde oplysninger om vej- og st forhold. Der skal foreligge en lokalplan, før der gennemføres et projekt, der vil give væsentlige ændringer i det bestående miljø. Forslag til lokalplaner skal offentliggøres mindst 8 uger i forvejen, så borgere, virksomheder eller foreninger kan reagere over for kommunalbestyrelsen, før planen vedtages.

Den regionale udviklingsplan

Regionsrådene skal sikre og udvikle natur og miljø og dermed både landskab og friluftsliv. Regionsrådene har

til opgave at skabe udvikling på et bæredygtigt grundlag. Regionsrådene kan pege på særlige dele af regionerne til styrkelse af naturgrundlaget eller udlægge særlige områder til naturområder eller rekreation.

De regionale udviklingsplaner forholder sig strategisk til natur og miljø. Udviklingsplanerne skal beskrive den ønskede udvikling for naturen, rekreative formål og turisme. Den regionale udviklingsplan forventes udviklet på baggrund af indspil fra regionens kommuner. Kommuneplanen skal udmøntes inden for rammerne af den regionale udviklingsplan og må ikke være i strid med denne, og derfor er det vigtigt, at kommunerne spiller aktivt med i udformningen af planerne. Regionsrådet kan gøre indsigelser over for forslag til kommuneplaner, hvis de strider mod den regionale udviklingsplan.

Ønskerne i en regional udviklingsplan til den fremtidige udvikling af friluftslivet kan eksempelvis være at udvikle og forbedre de landskabelige og rekreative værdier, herunder adgangsmuligheder til blandt andet kyster, søer og værdifulde landskabs- og naturområder, sammenhængende stinet og natur- og landskabsoplevelser af høj kvalitet.

Oplevelsesværdikortlægning

Friluftsoplevelseskortlægning er en ny type kortlægning af oplevelsesværdier, som udspringer af svenske erfaringer på området. Kortlægningen bygger på GIS (Geografiske Informations Systemer) og digitale kort og kan medvirke til at kvalificere og forbedre det fremtidige forvaltningsgrundlag til anvendelse for planlægning og forvaltning af grønne og rekreative områder. Behovet for feltstudier er søgt minimeret mest muligt, så der er tale om et skrivebordsredskab, som kan anvendes til at kortlægge områder og lokaliteter, der understøtter oplevelsesmuligheder og potentialer herfor. Kortlægningen er vejledende og har primært til hensigt at pege på de lokaliteter, som understøtter visse oplevelser bedre end andre. Metoden er udviklet til brug på regionalt niveau, men kan overføres til lokalt niveau. Kortlægningen bygger på syv basiskarakterer, som kan anvendes til at beskrive områder ud fra et sundheds- og oplevelsesperspektiv:

1. Urørte og eventyrlige naturmiljøer
2. Skovfølelse
3. Udsigt og åbent landskab
4. Naturrigdom og landskabsformer
5. Kulturhistorie
6. Aktivitet og udfordring
7. Service og samvær

Til hver af de syv friluftsoplevelser er der formuleret et sæt af kortlægningsparametre. Eksempelvis kan *skovfølelse* (nr. 2) opleves i skovområder, der blandt andet indeholder parametrene; at områderne skal være minimum 4 hektar, at løvtræer skal have minimumsalder på 40 år og nåletræer 50 år, at forstyrrelser i form af trafikstøj ikke må overstige 55dB, og at afstanden til højspændingsledninger skal være minimum 75 meter.

Mere information kan findes i *Oplevelsesværdier og det grønne håndtryk*, Caspersen og Olafsson, 2006, som giver en udførlig beskrivelse af baggrund og udvikling af metoden.

>> www.sundskab.dk

Landskabskaraktermetoden

Skov- og Naturstyrelsen laver sammen med Skov og Landskab, Århus Amt og Fyns Amt et projekt om analyse af landskabet. Formålet med projektet er at udvikle en metode til beskrivelse og vurdering af landskabet, der kan styrke grundlaget for planlægningen i det åbne land. En metode, der inddeler landet i karakterområder på baggrund af en naturgeografisk og kulturgeografisk analyse. I metoden indgår en vurdering af, hvad landskabet er sårbart overfor, og hvordan landskabskarakteren kan sikres og evt. styrkes. Samtidig med at metoden inddrager og kombinerer de forskellige traditioner for landskabsanalyser i Danmark, tilpasses den, så den er velegnet til anvendelse i et GIS.

Som et led i arbejdet med landskabsbeskyttelsen i Danmark bidrager landskabsanalyser med et grundlag for vurdering af forskellige udviklingsmuligheder og strategier for forandringer i det åbne land. Landskabsanalyser beskriver dels landskabelige karakteristika og dels de eksisterende politiske bindinger, vurderinger og strategier, der er for landskaberne. Et af de resultater, metoden bidrager med, er en kvalificeret redegørelse for, hvilke elementer og sammenhænge, der er bærende for landskabets særpræg og oplevelsesværdier. Derudover kan metoden bruges som grundlag for at kunne opstille mål for landskabets udvikling.

>> www.skovognatur.dk

Skov & Landskab og friluftsliv

Skov & Landskabs arbejde med friluftsliv har anvendelsen af områderne og oplevelsen i fokus. Skov & Landskab beskæftiger sig blandt andet med, hvordan befolkningen bruger naturen, og hvordan friluftslivet udvikler sig og påvirker naturen og lokalsamfundene. Desuden arbejder Skov & Landskab med natursyn, æstetik, naturoplevelseskvalitet og friluftslivets betydning for folks selvforståelse.

Skov & Landskab har også ansvaret for Fagdatacenteret for Friluftsliv og Turisme, som indsamler data, der belyser samspillet mellem naturen, turismen og friluftslivet. Fagdatacenteret er ansvarlig for tilstedeværelsen af og adgangen til en opdateret, landsdækkende og relevant datasamling på området. Her kan rekvireres information om udviklingen i friluftsliv og konkrete tal på befolkningens præferencer, hvor mange der bruger naturen til hvad, og den geografiske fordeling af friluftaktiviteter og turister.

>> www.skovoglandskab.dk

DIALOG OG INVOLVERING

Offentliggørelse af planforslag og høring af berørte parter er et vigtigt led i den danske plantradition. En god dialog med relevante borgere, organisationer, virksomheder og andre myndigheder indebærer en række fordele for kommunen – ikke mindst i form af mindre modstand mod forandringer og større medansvar og medejerskab hos interessenterne. I mange tilfælde kan det være givtigt at lave en foroffentlighedsfase og inddrage de berørte borgere og organisationer, inden det konkrete forslag sendes i høring.

Offentliggørelse og høring er ikke blot lovpligtige opgaver – gennem dialog med de berørte parter kan kommunen få værdifulde informationer, der kan lette implementeringen af planer. En god dialog er betinget af et godt kendskab til kommunens interessenter og et bevidst valg af metoder, der er involverende og ansvarliggørende. Det behøver ikke altid være en standardannonce eller et traditionelt borgermøde – mange har gode erfaringer med blandt andet fremtidsværksteder, fokusgruppeinterviews og internetbaseret kommunikation.

Det er meget væsentligt, hvilken tilgang kommunen vælger. Bliv for eksempel inspireret af beskrivelsen af *Appreciative Inquiry* længere fremme i bogen.

Det er vigtigt at forholde sig til, hvilke borgere man ønsker at komme i dialog med, og hvad disse borgere skal bibringe processen og gerne selv få med hjem.

”Min erfaring fra borgermøder er, at det er vigtigt, at borgerne har mulighed for et aktivt friluftsliv og god adgang til natur i nærheden af deres bolig. Derfor skal friluftsmulighederne vægtes højt.”

Nick Hækkerup, Borgmester i Hillerød Kommune.

I forbindelse med Nationalparkprojekterne i Danmark er der opnået en lang række erfaringer med borgerinddragelse og -involvering, som kan inspirere ved fremtidige projekter i større og mindre skala.

>> www.danskenationalparker.dk
>> www.friluftstraadet.dk > nationalparker

Grønne råd

For at sikre god dialog mellem kommunalbestyrelsen og de lokale aktører samt dialog de lokale aktører og interessenter imellem, kan der nedsættes et dialogforum. Det kan være et *grønt råd*, der sammensættes bredt af private borgere, repræsentanter fra lokale foreninger, interesseorganisationer, lodsejere og erhvervsinteresser som landbrug og skovbrug. Grønne råd giver kommunen og organisationerne faste rammer for at diskutere kommunens udvikling inden for natur, miljø, planlægning og friluftsliv. Mange kommuner har oprettet grønne råd og har gode erfaringer med dem. Rådene kan også kaldes naturgrupper, natur og fritidsråd, Agenda 21-råd eller lignende. Fælles for dem er, at de har fokus på dialogen mellem kommunen, organisationerne og lokalområdets øvrige aktører. Kommunerne kan lade sig repræsentere i rådet af politikere og/eller embedsmænd. Det kan dog give en større legitimitet, hvis politikerne ved deltagelse viser deres engagement og interesse i, hvad organisationerne og borgerne mener om kommunens udvikling.

De grønne råd vil kunne

- give kommunen viden om, hvad der rører sig i lokalområdet
  - sikre, at alle relevante interesser bliver hørt
  - sikre en faglig kritisk gennemgang af kommunens administration
  - danne et forum, som kan få interesseorganisationerne til at samarbejde om et fælles mål
  - sikre dialog mellem modsatrettede interesser og dermed forhindre en række konflikter
  - bidrage til åben dialog og personlig kontakt og dermed hjælpe til at forebygge misforståelser
  - være en sparringspartner for kommunens naturformidling
  - samle interesserne fra det åbne land og byen
-

Et grønt råd kan sammensættes på mange forskellige måder. Kommunen kan vælge at invitere samtlige af områdets aktive organisationer med i rådet. Eller den kan vælge kun at invitere organisationer som Danmarks Idræts Forbund, Danmarks Naturfredningsforening og Friluftsrådet. Et stort udvalg af grønne organisationer og erhverv vil give rådet den bredde, der skal til, for at formålet med et aktivt formelt dialogforum kan opfyldes.

Det er også vigtigt at inddrage repræsentanter fra kulturlivet og de kulturhistorisk interesserede, for eksempel museer og lokalhistoriske foreninger. For at opnå den synergieffekt, der kan ligge i et sådant rådgivende organ, kan organisationer fra sundhedsområder, børne- og ungdomsinstitutioner, ældresagen eller andre tilbydes plads.

Mange borgere vil også gerne deltage aktivt i forvaltningen af deres nærområde. De kan for eksempel inddrages gennem såkaldte kogræsserlaug eller pasning af den lokale park. Der kan

oprettes ”bjørnebander”, der bekæmper bjørneklo i lokalområdet, eller etableres fælles økologiske haver. Det er kun fantasien, der sætter grænser for, hvad borgerne kan involveres i, og hvilke borgerprojekter kommunen kan bakke op om. Opbakningen kan foregå i form af økonomiske midler eller ved at stille arealer til rådighed. Arealerne kan for eksempel være områder, der ønskes afgræsset som en del af naturplejen.

Natur- og miljøråd i Lemvig Kommune

Lemvig kommune har oprettet et Natur- og miljøråd. Kommunen har tilstræbt, at rådet skal være bredt sammensat af repræsentanter fra offentlige myndigheder, erhvervsorganisationer og foreninger. Derfor kan relevante myndigheder, interesserede organisationer og foreninger hver udpege et medlem til rådet. Teknisk forvaltning/kommunens Agenda 21-medarbejder yder sekretariatsbistand, og en repræsentant fra teknisk forvaltning sidder som formand.

De offentlige myndigheder er repræsenteret ved Skov- og Naturstyrelsen ved Klosterheden Statskovdistrikt, Kystdirektoratet og Lemvig Kommune (Teknisk Forvaltning, Børne- og kulturforvaltningen).

Erhvervsorganisationerne er repræsenteret ved landboforeningerne, dambrugerne, handelsstandsforeningen, erhvervsrådet, turistforeninger og fiskeriforeningen.

De repræsenterede organisationer er Danmarks Naturfredningsforening, borger-sogneforeningerne, lystfiskerforbundet, jagtforeningen, "Kyst, Land og Fjord", Friluftsrådet, folkeoplysningsudvalget og boligforeningerne.

Rådet har følgende formål:

- at få oprettet et forum, hvor væsentlige spørgsmål om natur, miljø og bæredygtig udvikling kan drøftes af de relevante parter
- at fungere som hørings- og samarbejdspartner for Lemvig Kommune i væsentlige spørgsmål, som relaterer til sig natur, miljø og bæredygtig udvikling
- at sikre, at offentlighed og erhvervsliv inddrages i de kommunale beslutninger på natur-, miljø- og planområdet
- at bidrage til en fælles forståelse og netværksdannelse imellem de deltagende grupper
- at være med til at forankre, synliggøre og udbrede bæredygtig tankegang
- at være idégenerator for Lokale Agenda 21-projekter for borgere, organisationer og virksomheder

Natur- og miljørådet mødes to til tre gange årligt i en fast mødeplan. Møderne afholdes som ordinære møder, hvor en række aktuelle sager på området tages op, eller som temamøder, hvor et bestemt tema behandles i dybden. Mindre arbejdsgrupper kan nedsættes ad hoc til konkrete opgaver.

Bliv inspireret af ideen om en anerkendende tilgang

- Appreciative Inquiry, AI

Dette er en lille appetitvækker på en konstruktiv metode til at skabe positive forandringer. Grundidéen i metoden AI er, at det er mere sundt og livgivende at undersøge ønsker og drømme frem for at fordybe sig i alskens problemer. Derfor er det et godt udgangspunkt at "gå på opdagelse" for at få sat ord på, hvor der p.t. hentes liv og energi for at få formuleret et bud på en fælles ønsket fremtid – og efterfølgende få den omsat til praksis. AI fokuserer med andre ord på at få skabt ny viden ved at lære af det, der fungerer. Dette betyder dog ikke, at man skal ignorere problemerne. Det betyder derimod, at det er bedre at tackle dem fra en vinkel, hvor der sættes fokus på succeser, ressourcer og drømme.

En af de væsentligste pointer i AI er, at der altid er noget i en organisation, der fungerer. Det traditionelle fokus

på problemer kan ses som et udtryk for at pege på områder, der kan udvikles. I praksis er det derfor vigtigt at fokusere på og lære af både det, der ikke fungerer, og det, der fungerer godt. Men hovedvægten skal ligge på udvikling ud fra fokus på det, der virker. Udgangspunktet er, at der i alle sammenhænge er succeshistorier, og at der her i er et stort potentiale for udvikling. Udfordringen er at få gjort erfaringerne synlige og aktive i organisationen, for at de mest positive kan bruges konstruktivt i udviklingen. For at skabe nye tankemønstre er det vigtigt at stille spørgsmål, der tager udgangspunkt i det undersøgende og positive. Dermed forstærkes og udvikles kreativitet og fantasiudfoldelse. En anden væsentlig pointe er, at når der igangsættes en undersøgelse, igangsætter man samtidig en forandringsproces. (Mere information kan findes i *Appreciative Inquiry – en konstruktiv metode til positive forandringer*, Hornstrup og Løehr-Petersen, 2003)

COPE

FN's børnekonvention fortæller blandt andet, at børn har ret til at udforme og udtrykke deres egne synspunkter, har ret til at modtage undervisning, der kan forberede dem til et ansvarligt liv i et frit samfund, og at børn har ret til hvile og fritid, til at lege og dyrke fritidsinteresser.

COPE-projektet skal udvikle et koncept, der kan bruges af skoler, kommuner, lokalsamfund m.m. Projektet skal undersøge, hvordan børn og unge kan tage vare på deres

egen sundhed ved at udvikle ideer til, hvordan natur, miljø og muligheder for friluftsliv kan forbedres og ikke mindst, hvordan børn og unge kan inddrages i og påvirke beslutningsprocesser i lokalsamfundet.

I projektet deltager 45 skoler fra 9 nordiske og baltiske lande. COPE koordineres af Friluftsrådet, og projektet er finansieret af Nordisk Ministerråd.

>> www.cope-project.dk

Grønt Flag Grøn Skole - et undervisningsprogram for bæredygtig udvikling

Grønt Flag Grøn Skole er et undervisningsprogram for bæredygtig udvikling for alle grundskoler i Danmark. I Danmark deltager ca. 10 % af landets skoler i netværket, og 50-60 skoler får hvert år tildelt det grønne flag for deres miljøundervisningsprojekter. Det grønne flag symboliserer, at skolen har gennemført et omfattende undervisningsforløb af høj kvalitet og opprioriteret miljøspørgsmål i skolens daglige drift.

Grønt Flag Grøn Skole er en del af det internationale miljøundervisningsprogram Eco-schools. I alt deltager ca. 12.000 skoler i 28 lande, flest i Europa men også i Sydamerika og Afrika. Grønt Flag Grøn Skole giver danske skolelever mulighed for aktivt at arbejde med lokale og virkelige miljøspørgsmål. Grønt Flag Grøn Skole giver eleverne mulighed for at erhverve sig en alsidig viden og forståelse af miljøproblemer og deres baggrund. Eleverne arbejder aktivt med forslag til løsning af miljøspørgsmål og lærer på den måde, hvordan de selv kan bidrage til løsning af miljøproblemer.

Ullerødbyen – ny bydel med friluftsliv og natur

Hillerød Kommune planlægger at udvide med en ny bydel kaldet Ullerødbyen. Ullerødbyen skal opføres på et af de sidste store ubebyggede områder i direkte tilknytning til den eksisterende bystruktur. Ullerødbyen kommer til at have plads til 1.500 nye boliger, butikker og institutioner og kommer til at få naturen og landskabet som et integreret element i bydelen. Visionen er, at landskabet skal binde området sammen, ved at alle boliger skal have direkte adgang til grønne arealer, og at bydelens kerne bliver ét stort centralt landskabsrum.

Hillerød Kommune arrangerede en idékonkurrence om Ullerødbyen. Konkurrenceopgaven var at udforme en helhedsplan, der gav plads til mellem 1.500 og 1.700 boliger og samtidig gav de nye beboere mulighed for friluftsliv i lokalområdet. Boligtyperne skulle have en fordeling svarende til den, der eksisterer i Hillerød i dag. Det vil sige 45 % boliger af typen åben/lav, 15 % tæt/lav og 40 % etageboliger.

Hillerød Kommune valgte forslaget, hvor bebyggelsen omgiver et stort naturrigt landskabsrum, der gennemløber hele området. Ud i dette landskab strækker de enkelte bolig-

områder i bydelen sig som organisk formede tunger. Ved at trække boligområderne ud i landskabsrummet øges antallet af boliger, der får en placering tæt på naturværdierne i bydelen. I det indre af boligområderne foreslås mindre afgrænsede bolignære grønne områder placeret, så nærheden til natur også sikres her. Landskabsrummet i helhedsplanens midte skal fungere som natur- og aktivitetsområde, hvor faciliteter til friluftsliv placeres. Byens nuværende afgrænsning bibeholdes således, at de nuværende beboere får flere adgangsmuligheder til det nye landskabsrum, frem for et nyt boligområde eller det eksisterende landbrugsområde, hvor der er begrænset adgang.

Borgerne viser vejen

De omkringboende borgere blev inviteret direkte til et borgerværksted om områdets fremtid. Der mødte ca. 150 borgere op til arrangementet, hvor de vindende landskabsarkitekter præsenterede forslaget til landskabsplanlægningen. Friluftsrådet var dernæst inviteret til at holde et inspirationsoplæg og udstyre de fremmødte borgere med idéer til friluftsliv i Ullerødbyen. Deltagerne blev herefter inddelt i 9 workshopgrupper med ca. 8 deltagere i hver samt en workshopleder. De øvrige deltagere blev samlet i en stor "plenum-

gruppe”, da der ikke var mulighed for at lave flere workshopgrupper.

I workshopgrupperne blev deltagerne udstyret med et kort over området og bedt om at diskutere tre hovedemner af relevans for planlægningen af landskabsrummet: landskabselementer, aktiviteter og stier. Bebyggelseslinierne og bebyggelseskarakteren var ikke til diskussion. Et element i diskussionen bestod i brikker påtegnet forskellige landskabselementer, aktiviteter og stityper, som deltagerne kunne rykke rundt med på kortet. Herefter blev de bedt om at tegne eller klistre de

vedtagne forslag ind på kortet, så hver gruppe endte med et forslag til, hvordan området skulle anvendes. Alle forslag blev præsenteret i plenum.

I ”plenumgruppen” fik deltagerne udleveret fire ”ønskesedler”, to til landskabselementer og to til aktiviteter. På disse sedler kunne de skrive deres ønsker – for eksempel ”skov” – og placere dem på kort over området.

Resultatet af hele denne proces var, at det lykkedes at vende den generelle stemning fra utilfredshed til entusiasme. Modellen/kortet i de mindre grupper fik en konfliktløsende effekt, og det resulterede i, at borgerne fremførte fællesinteresser frem for egeninteresser.

Overordnede resultater

Borgerne ønskede en variation i landskabet: så meget vand som muligt, vild natur frem for plejet, sletter/skov/krat/vådområder, skov langs motorvejen gerne inklusiv frugtplantage og kælkebakker. I forhold til aktiviteter blev det pointeret, at der i

planlægningen skal tages hensyn til forskellige aldersgrupper, at boldbaner skal placeres tæt ved butikscentret, og at der skal være plads til bålpladser, naturlegepladser og udkigstårne.

Det store fremmøde og interessen for området understreger betydningen af friluftsliv og grønne omgivelser. Det stærke signal forpligter politikerne og planlæggerne til at lytte til borgerne og inddrage deres ønsker i planlægningen. Yderligere giver det byudviklingen et positivt indhold. Borgerværkstedet blev arrangeret og forestået af fire personer – to fra kommunen og to fra arkitektfirmaet. De to medarbejdere fra Teknik Planlægning i kommunen brugte anslået 109 arbejdstimer på det tilsammen – inklusiv planlægning, praktisk gennemførelse og afrapportering. De to personer fra arkitektfirmaet brugte ca. 60 timer tilsammen foruden den praktiske gennemførelse. Derudover deltog otte workshopledere i den praktiske gennemførelse inklusiv fem timers briefing, og en studentermedhjælp brugte 16 timer. Der blev serveret mad og drikke for ca. 10.000 kr.

Relevante loves formålsparagraffer

Naturbeskyttelsesloven

§ 1. Loven skal medvirke til at værne landets natur og miljø, så samfundsudviklingen kan ske på et bæredygtigt grundlag i respekt for menneskets livsvilkår og for bevarelsen af dyre- og plantelivet.

Stk. 2. Loven tilsigter særligt

- 1) at beskytte naturen med dens bestand af vilde dyr og planter samt deres levesteder og de landskabelige, kulturhistoriske, naturvidenskabelige og undervisningsmæssige værdier,
- 2) at forbedre, genoprette eller tilvejebringe områder, der er af betydning for vilde dyr og planter og for landskabelige og kulturhistoriske interesser, og
- 3) at give befolkningen adgang til at færdes og opholde sig i naturen samt forbedre mulighederne for friluftslivet.

Stk. 3. Der skal ved lovens administration lægges vægt på den betydning, som et areal på grund af sin beliggenhed kan have for almenheden.

Planloven

§ 1. Loven skal sikre, at den sammenfattende planlægning forener de samfundsmæssige interesser i arealanvendelsen og medvirker til at værne landets natur og miljø, så samfundsudviklingen kan ske på et bæredygtigt grundlag i respekt for menneskets livsvilkår og for bevarelsen af dyre- og plantelivet.

Stk. 2. Loven tilsigter særligt

- 1) at der ud fra en planmæssig og samfundsøkonomisk helhedsvurdering sker en hensigtsmæssig udvikling i hele landet og i de enkelte regioner og kommuner,
- 2) at der skabes og bevares værdifulde bebyggelser, bymiljøer og landskaber,
- 3) at de åbne kyster fortsat skal udgøre en væsentlig natur- og landskabsressource,
- 4) at forurening af luft, vand og jord samt støjulemper forebygges, og
- 5) at offentligheden i videst muligt omfang inddrages i planlægningsarbejdet.

Skovloven

§ 1. Loven har til formål at bevare og værne landets skove og hertil forøge skovarealet.

Stk. 2. Loven har også til formål at fremme bæredygtig drift af landets skove. Bæredygtig

---

---

drift betyder inddragelse af såvel økonomiske som økologiske og sociale værdier.

Stk. 3. Bæredygtig drift indebærer, at det ved driften af det enkelte fredskovspligtige areal og ved lovens administration ud fra en helhedsbetragtning tilstræbes at

- 1) fremme opbygningen af robuste skove,
- 2) sikre skovens produktion,
- 3) bevare og øge skovenes biologiske mangfoldighed og
- 4) sikre, at hensynet til landskab, naturhistorie, kulturhistorie, miljøbeskyttelse og friluftsliv kan tilgodeses.

Stk. 4. Ved lovens administration skal det tilstræbes at styrke rådgivning og information om bæredygtig skovdrift.

Råstofloven

§ 1. Lovens formål er at sikre:

- 1) at udnyttelsen af råstofforekomsterne på land og hav sker som led i en bæredygtig udvikling efter en samlet interesseafvejning og efter en samlet vurdering af de samfundsmæssige hensyn, der er nævnt i § 3,
- 2) at indvinding og efterbehandling tilrettelægges således, at det efterbehandlede

---

areal kan indgå som led i anden arealanvendelse,

- 3) en råstofforsyning på længere sigt,
- 4) at råstofferne anvendes i forhold til deres kvalitet, og
- 5) at naturbundne råstoffer i videst muligt omfang erstattes af affaldsprodukter.

§ 2. Loven omfatter sten, grus, sand, ler, kalk, kridt, tørv, muld og lignende forekomster. Loven gælder ikke for råstoffer, der er omfattet af lov om anvendelse af Danmarks undergrund.

§ 3. Ved lovens anvendelse skal der på den ene side lægges vægt på råstofressourcernes omfang og kvalitet og en sikring af råstofressourcernes udnyttelse samt tages erhvervs-mæssige hensyn. På den anden side skal der lægges vægt på miljøbeskyttelse og vandforsyningsinteresser, beskyttelse af arkæologiske og geologiske interesser, naturbeskyttelse, herunder bevarelsen af landskabelige værdier og videnskabelige interesser, en hensigtsmæssig byudvikling, infrastrukturanlæg, jord- og skovbrugsmæssige interesser, sandflugtsbekæmpelse og kystsikkerhed, fiskerimæssige interesser, ulemper for skibs- og luftfarten samt ændringer i strøm- og bundforhold.

Landbrugsloven

§ 1. Loven har til formål at

- 1) sikre en forsvarlig og flersidig anvendelse af landbrugsejendomme under hensyn til jordbrugsproduktion, natur, miljø og landskabelige værdier,
- 2) sikre en bæredygtig udvikling af jordbrugserhvervene og en forbedret konkurrenceevne i disse erhverv,
- 3) tilgodese bosætning og udvikling i landdistrikterne og
- 4) bevare selvejret som den overvejende besiddelses- og driftsform i jordbruget samt sikre det fornødne produktionsgrundlag for jordbrugserhvervene.

Miljømålsloven

§ 1. Loven har til formål at fastlægge rammerne for beskyttelsen af overfladevand og grundvand samt for planlægning inden for de internationale naturbeskyttelsesområder.

Vandløbsloven

§ 1. Ved denne lov tilstræbes at sikre, at vandløb kan benyttes til afledning af vand, navnlig overfladevand, spildevand og drænvand.

Stk. 2. Fastsættelse og gennemførelse af foranstaltninger efter loven skal ske under hensyntagen til de miljømæssige krav til vandløbskvaliteten, som fastsættes i henhold til anden lovgivning.

§ 2. Lovens regler om vandløb finder også anvendelse på grøfter, kanaler, rørledninger og dræn samt søer, damme og andre lignende indvande.

Stk. 2. Loven finder kun anvendelse på vandløb, hvis tilstedeværelse og vedligeholdelse flere end en enkelt har interesse i. Miljøministeren kan dog bestemme, at loven finder anvendelse på andre vandløb, såfremt disse optages som offentlige vandløb, jf. § 9.

Stk. 3. Loven finder desuden anvendelse på anlæg til indtagning og indpumpning samt videreledning af vand til bevanding af skelgrøfter i marsken ved Tønder.

Stk. 4. Loven omfatter endvidere diger, sluser, broer og andre anlæg i og ved vandløb.

Parkeringspladser - Handicapfaciliteter - Orienteringstavler - Vandrestier
- Ridestier - Cykelstier - Udsigtspunkter (borde/bænke) - Rastepladser, (borde/
bænke) - Lejrpladser - Bål- og grillpladser - Naturlegepladser - Primitive over-
natningspladser - Badestrande - Fugletårne - Fiskepladser - Kajak- og kanoan-
løbspladser - Anløbspladser/broer til småbåde

faciliteter og formidling

Kulturminde­mærker - Udstyrsbaser - Besøgscentre - Turistbureauer - Cam­pingpladser - Hotel og pension/"bed 'n breakfast" - Områder, til specielle aktiviteter for eksempel drageflyvning, mountainbiking, golf, paragliding - Sej­ladsmuligheder - Udsigtspunkter - Friluftsgårde - Naturskoler

friluftsfaciliteter

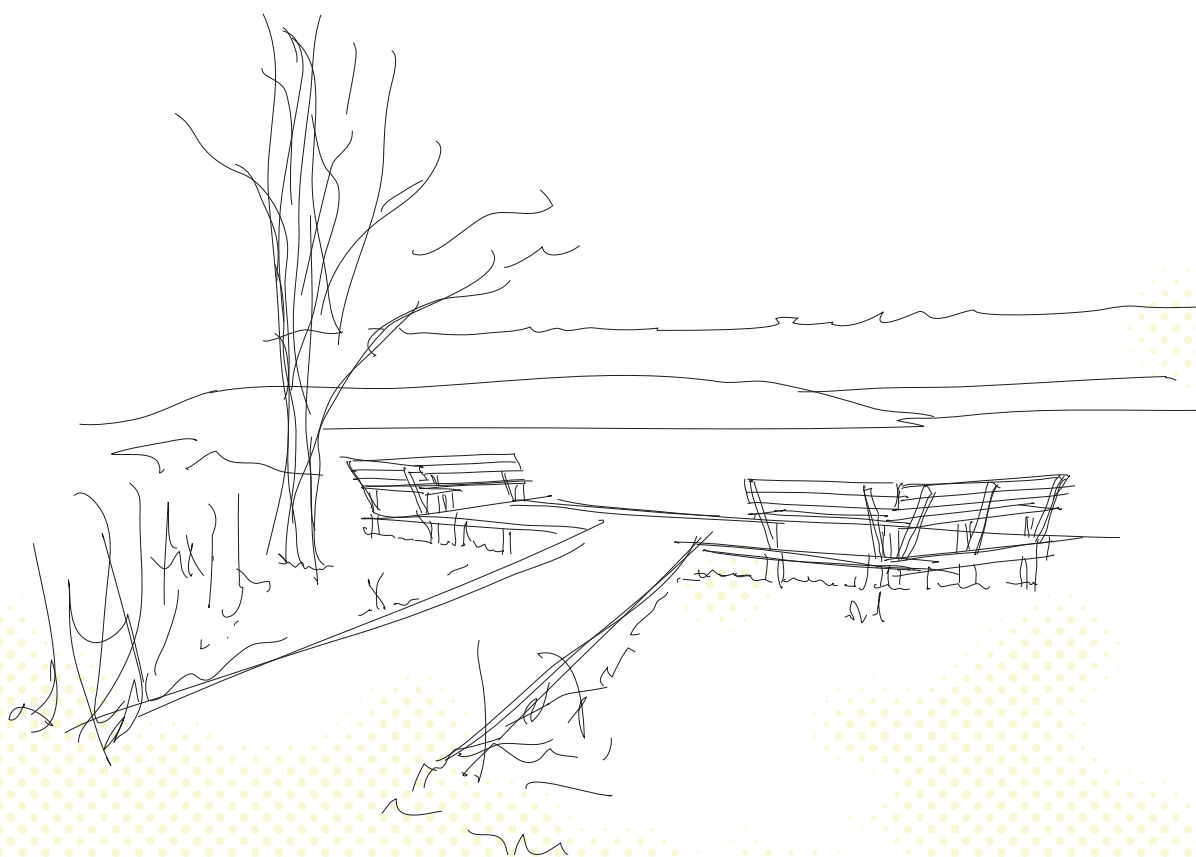
Friluftsfaciliteter kan være alt fra borde/bænke og informationstavler til sheltere og friluftsgårde. Faciliteterne understøtter det aktive friluftsliv, forbedrer oplevelsen af naturen og kan medvirke til at kanalisere den menneskelige færden i ønskede retninger – for eksempel væk fra særligt sårbare områder og hen, hvor presset fra brugerne er mindre og rammerne mere robuste.

Friluftsfaciliteter skal placeres hensigtsmæssigt i forhold til oplevelsesmulighederne samt øvrige faciliteter og tilbud. Hjælp og inspiration til planlægning og etablering af friluftsfaciliteter kan søges hos de lokale foreninger, organisationer, naturvejledere, skoler eller børneinstitutioner, som kan have interesser i udbud, lokalisering, udformning og indretning. I alle tilfælde er det fornuftigt at begynde med at undersøge og kortlægge, hvilke faciliteter der er i kommunen.

Inspiration til friluftsplanelægning

- Udarbejd en analyse og kortlægning af de nuværende rammer for friluftsliv i kommunen. Undersøg om der findes attraktioner, hvis potentiale ikke udnyttes bedst muligt
  - Undersøg behov og ønsker i lokalområdet. Skal der etableres bedre adgang til grønne og blå områder til fods? På cykel? Til hest? I bil? I kano? I båd? Skal der være en parkeringsplads eller offentlig transport i nærheden? Skal der etableres adgangsforbedrende forhold for handicappede?
  - Afdæk gældende lovgivning og grundejerforhold
  - Inddrag personer med et stort lokalkendskab
  - Beslut hvordan borgerne skal inddrages
  - Undersøg muligheder for tilskud
-

Handicapvenlige faciliteter

Friluftsfaciliteter og støttepunkter i landskabet kan søges etableret med adgangs- og benyttelsesmuligheder, som er velegnede til handicappede. Faciliteter kan indrettes kørestolsvenligt, imødekommende for blinde og svagtseende, imødekommende for dårligt gående eller lignende. Ofte er det en god idé at planlægge for handicapvenlige faciliteter i forbindelse med øvrige handicapvenlige tilbud,

områder eller faciliteter i kommunen så hele turmålet kan opleves i sammenhæng. For råd og vejledning se DS-Håndbog 105.2 *Rekreative arealer for alle – Eksempelsamling* (1999).

- >> www.godadgang.dk
- >> www.friluftsradet.dk > projekter
> handicappede og friluftsliv
- >> www.dsi.dk
- >> www.dhf-net.dk

FROKOST I DET GRØNNE

Grill- og bålpladser er velegnede til private udflugter og for børneinstitutioner eller foreningsarrangementer som for eksempel orienteringsløb, jagter eller spejdeture. En fordel ved etablering af denne type faciliteter er, at picnic- og båladfærden kan kanaliseres og styres til at foregå steder, hvor den ikke er til gene.

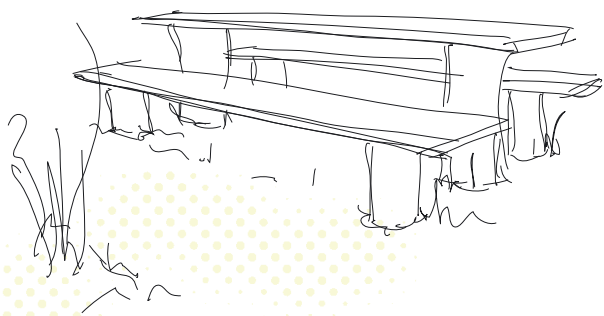
Pladserne kan bestå af bålpladser med en ring af bænke – for eksempel i form af stammer – men kan også suppleres med faste borde/bænke, grillmuligheder i form af en rist ved bålet eller murede grills, skraldespande og eventuelt brændeskjul eller mulighed for selv at save eller sanke.

TÅRNE OG SKJUL

At komme op i et tårn giver helt specielle muligheder for at iagttage fugle på nært hold eller opleve det om-

kringliggende landskab, kultur eller natur. Tårne lokaliseret i skove kan give et nyt indtryk af skoven og god mulighed for at studere livet i trætoppene på nærmere hold. Observationsstårne og fugleskjul i tilknytning til fuglerige områder er en fantastisk mulighed for fuglekiggere. Skoler benytter tårne i deres udeundervisning og på ekskursioner og kan anvende overdækkede tårne som madpakkehuse til ly for vind og vejr på udflugten. Ved planlægning af tårne og skjul kan kommunens øvrige tilbud tages i betragtning, da de ofte med fordel kan lokaliseres i forbindelse med andre friluftsfaciliteter som stisystemer og vandreruter.

Tårne og skjul kan være vidt forskellige i størrelse og udseende. Det er vigtigt at overveje indretningen og trappeforhold, så flest muligt kan få glæde af tårnet – også gangbesværede, handicappede og familier med børn.

Velindrettede grill- og bålpladser er gode steder at opholde sig og spise medbragt mad på udflugten eller vandreturen eller til at holde komsammen med bål, snobrød eller grillmad for familie eller venner.

Især fugletårne og skjul skal tilpasses omgivelserne og bygges i naturmaterialer. Nogle tårne består af en åben "kasse", hvor man kan kigge over kanten, andre har tag, og nogle har vinduer, der efter behov kan åbnes og lukkes som ly mod vind og vejr. Højde og størrelse varierer alt efter områdets behov og beskaffenhed.

Et tårn alene gør det ikke. Oplevelserne kan blive endnu bedre for mange besøgende, hvis der informeres om fugleliv, natur og kultur i lokalområdet. Det kan for eksempel foregå gennem en plancheudstilling eller folde-re. Tårnene kan udstyres med kikkert eller teleskop, og der kan eventuelt ligge en fugledagbog, så de besøgende kan følge med i observationerne.

Vigtige forhold ved anlæggelse af tårne og skjul

- Placeringen skal forøge oplevelsesværdien i området for den besøgende
  - Placering i forhold til solen for at undgå direkte sollys (den bedste placering er ofte nordvendt), den fremherskende vindretning, ledelinier og andre landskabelige hensyn, adgangsforhold, naboer, parkeringspladser og offentlige veje, fuglelokaliteter eller andre landskabelige værdier
  - Målgruppen (i forhold til tårnets størrelse og indretning)
  - Stabilitet, da mange vil anvende kikkerter med stor forstørrelse, der stiller store krav til stabiliteten
  - Placering af vinduer, kighuller og døre
  - Husk løbende udgifter til vedligeholdelse efter opførelsen
  - Sørg for at gulvene er "selvrensende"
  - Sørg for sikkerheden
  - Husk at søge om tilladelse.
-

PRIMITIVE OVERNATNINGS- PLADSER

Primitive overnatningspladser er en ordning, der koordinerer mulighederne for at overnatte rundt omkring på arealer stillet til rådighed på gårde, høj- og efterskoler, i statskovene eller andre offentlige arealer. Pladserne er ofte lokaliseret langs cykel-, vandre- og sejlruiter. Her kan friluftsfolk komme tæt på naturen, og være fri for biler. På mange af de private pladser, for eksempel hos landmændene, er der mulighed for at møde værterne, som gerne vil vise landbruget og dyrene frem. Nogle pladser har en shelter til overnatning eller ly for vind og vejr.

De fleste shelters er bygget i rødgran, som er et fortræffeligt materiale til raftebyggeri. I modsætning til nogle af de andre nåletræsarter har rødgran en lukket cellestruktur, der betyder, at overfladen er vandafvisende, når den er hel. Vi benytter derfor kun håndafbarkning. Det anbefales at give stokender og skårne flader koldpresset linolie med et fungicid.

I følge Vikingskibshallen i Roskilde er holdbarheden for ubehandlet rødgran 'under tag i fri luft' på mellem 50 og 75 år! Det kan derfor godt betale sig at lave et godt fundament af sten.

>> www.heltude.dk

Behovet eller mulighederne for øvrige faciliteter i tilknytning til shelteren kan overvejes. Skal der være adgang til vand? Skal der være skraldespande? Skal der være bålplads? Eller skal der være et multtoilet?

Rent fysisk omfatter teltpladserne et afgrænset plant areal med plads til 5 - 10 telte og eventuelt adgang til drikkevand toilet/bad. Nogle steder kan hunde og heste medbringes. Der kan også anlægges større primitive lejrpladser. De fleste pladser benyttes årligt af mellem 1 til 100 gæster. De fleste besøgende vælger plads ud fra, hvorvidt der findes vand og toilet, men naturskønne omgivelser og beliggenhed i forhold til rute har også høj prioritet.

Optimalt bør overnatningspladserne findes så mange steder, at der er et varieret udbud uden alt for store afstande for cyklende og vandrende. Endvidere lokaliseres pladserne således, at der ikke er direkte adgang i bil, da motoriseret ankomst ikke er tilladt.

Friluftsrådets ERFA-gruppe udgiver hvert andet år bogen *Overnatning i det fri*. Den indeholder en oversigt og kort

beskrivelse af samtlige teltpladser, vejvisning samt gode råd til turen - hvad enten den foregår til fods, på cykel, hesteryg eller til vands.

>> www.teltpladser.dk.

GOLFBANER

Planlægning af golfbaner kan anvendes til også at omfatte andre planlægningsmæssige opgaver. Stilles de rette krav til naturindhold, naturforbedrende investeringer og drift, kan golfbaner være med til at sikre drikkevandsindvindingsområder, og de kan medvirke til spredning af flora og fauna. Derudover kan de være en stor friluftsmæssig ressource for andre end golfspillere, når offentlighedens ret til at færdes og opholde sig på golfbaner sikres. Dette kan ske gennem kommuneplanerne. At anvende golfbaner flersidigt kan eksempelvis indebære, at der etableres cykel-, ride- eller vandrestier samt faciliteter til ophold. Det vil være optimalt for friluftslivet at banen får et tilpasset stiforløb, men også gerne formidling af banens natur- og kulturoplevelser samt etiske regler for færdsel på en golfbane.

- Udlæg til meget arealkrævende anvendelser i det åbne land som golfbaner skal ske efter en nøje vurdering af behov og placering.
  - Nye golfbaner skal placeres efter en helhedsvurdering, som afvejer de forskellige interesser, herunder landbrugsinteresser og rekreativ anvendelse, skovrejsning og vandindvinding.
  - Beskyttelsesområder, herunder naturbeskyttelsesinteresser, lavbundsarealer og kulturhistoriske og landskabelige bevaringsværdier, skal sikres gennem kommuneplanlægning, når nye arealer udlægges til golfbaner.
  - Golfbaner skal placeres og udføres, så tilstanden i særligt beskyttede naturtyper (§ 3-områder) ikke ændres.
  - Hvis anlæg af en golfbane kan kombineres med genopretning af landskab og natur, for eksempel på tidligere lossepladser, råstofgrave eller lignende, bør dette indgå med særlig vægt i interesseafvejningen i kommuneplanen.
  - Golfbaner kan som udgangspunkt ikke placeres inden for strandbeskyttelseslinien eller i fredede områder.
  - Der kan placeres golfbaner i kystnærhedszonen, hvis de ikke forringer oplevelsen af kystlandskabet, og de bør som hovedregel samtidig placeres bynært.
  - Inden for kystnærhedszonen kan der ikke etableres overnatningsfaciliteter i forbindelse med golfbaner.
  - Der skal vises stor tilbageholdenhed med at placere golfbaner inden for eksisterende bynære rekreative områder og eksisterende kystkiler i hovedstadsområdet.
  - Det er en målsætning, at kommunerne igennem planlægningen sikrer, at golfbaner udlægges og indrettes, så der bliver offentlig adgang og mulighed for flersidig arealanvendelse.
- (Miljøministeriet, 2006)

NATURLEGEPLADSER

Naturlegepladser er meget populære udflugtsmål for børnefamilier. Jo mere varieret pladsen er, jo mere bruger børn deres fantasi i legen. Ved anlæggelse af naturlegepladser er det vigtigt, at de lokaliseres i et robust, lys-åbent og veldrænet område i naturen med gode landskabelige oplevelser. Der kan planlægges efter gode adgangsforhold, offentlig transport eller områdets øvrige tilbud. Mange landskabsarkitekter og anlægsgartnere har specialiseret sig i naturlegepladser.

>> www.friluftsradet.dk > idekatalog til naturlegepladser

UDSTYRSBASER

Kommunerne kan gøre en ekstra indsats for foreninger, skoler, klubber eller institutioner ved at etablere en udstyrsbase. Man kan her låne forskelligt idræts- og friluftsudstyr for et symbolsk beløb. Udstyrsbasen kan for eksempel placeres på efterskoler, kommunale ungdomsskoler, klubber og fritidscentre, og kan rumme udstyr til at vandre, campere, sejle i kano eller havkajak, windsurfe eller spille beachvolleyball ved kysten. Hvis det kræver bemanning, kan det foregå i samarbejde med enten en naturvejleder eller kommunens arbejdsformidling og aktiveringstilbud. "Tips- og lottomidler til friluftslivet" kan søges om tilskud til den del af udstyret som bruges til friluft aktiviteter. Friluftsrådets tipsadministration kan kontaktes vedrørende de nærmere vilkår for at søge om tilskud.

>> www.friluftsradet.dk > tips/lotto

Blå Flag – et synligt bevis for kommunens miljøindsats

Strande og havne er vigtige aktiver for kommunerne, og Blå Flag er oplagt til at profilere og udbygge kommunens miljøindsats på dette område. Blå Flag kampagnen arbejder for at beskytte hav- og kystmiljøet og er samtidig blevet kendt blandt turister og lokalbefolkningen som et symbol på kvalitet og høj standard. Det eftertragtede flag tildeles strande og lystbådehavne, som lever op til en række kriterier inden for miljøbeskyttelse, miljøinformation, vandkvalitet, sikkerhed, service og forvaltning. Kampagnen styres af den internationale miljølæreorganisation FEE (Foundation for Environmental Education) og var i 2005 udbredt i 33 lande. Caribien, Marokko, Canada og Sydafrika og Europa har mere end 3000 belønnede strande og havne. Flere og flere lande ønsker at være med i kampagnen, hvilket betyder større udbredelse og mere global beskyttelse af miljøet. For den enkelte kommune har det en positiv betydning for turismen i kraft af, at flere kender til kampagnen og opsøger destinationer med det Blå Flag.

>> www.blaaflag.dk

>> www.blueflag.org

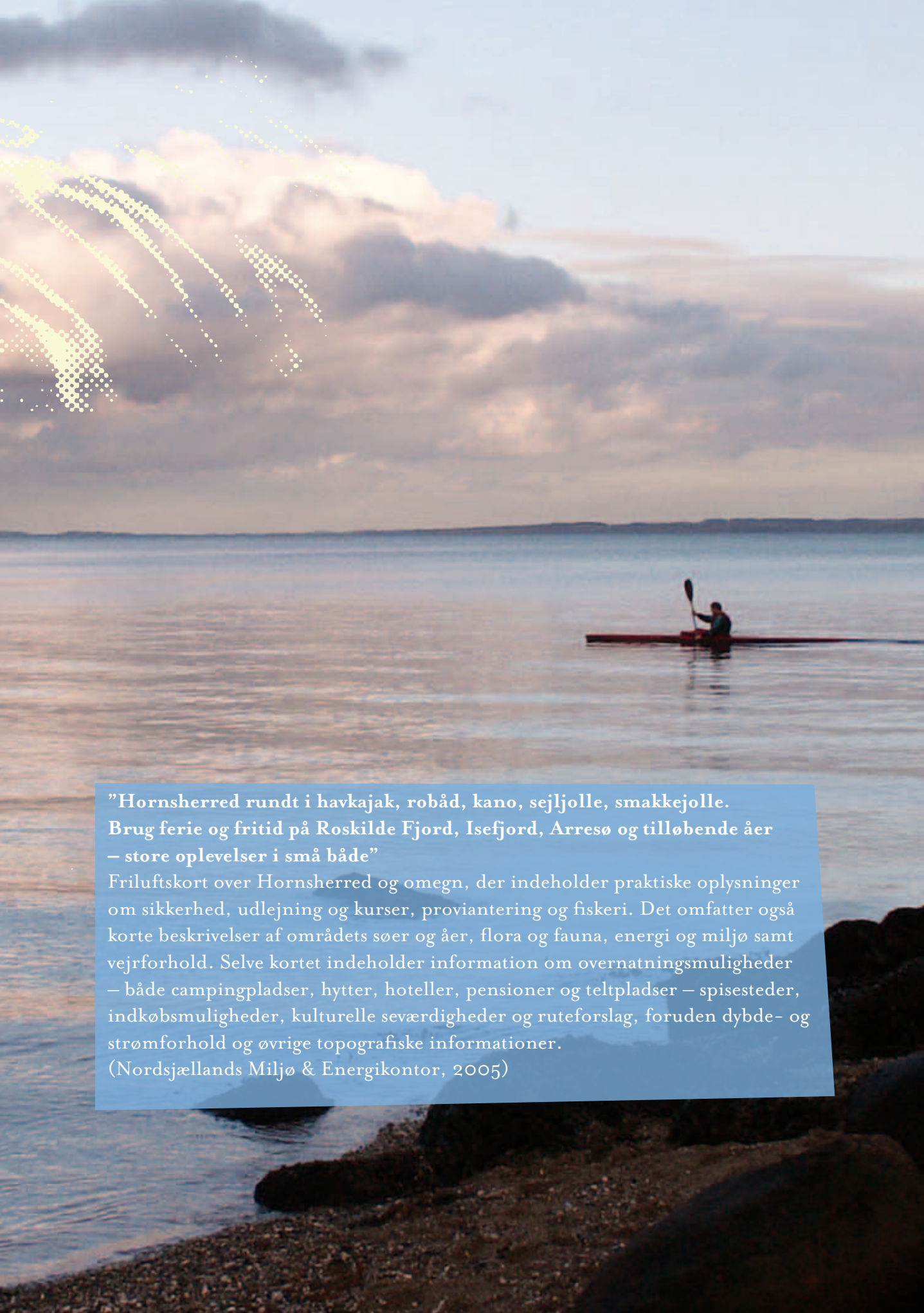

LYSTFISKERI OG SEJLADS

Faciliteter til forbedring af rammer og vilkår for sejlen og lystfiskere kan være fiskebroer og -platforme, kajak- og kanoanløbspladser, steder med udlån af udstyr og kanoudlejningssteder, anløbspladser/broer for småbåde. Fiskebroer og platforme giver flere og bedre muligheder for lystfiskere. Kajak- og kanoanløbspladser giver de padlende flere mulige udgangs- og endemål for ture. Udstyrsbaser og kanoudlejningssteder giver flere mennesker mulighed for

at sejle. Transport- og afhentnings-service af udlejningskanoer og -kajakker vil øge mulighederne for længere ferieture til vands. Bedre tilgængelighed til slæbesteder i lystbådehavne eller andre steder langs kysten vil øge de sejlenes muligheder for at søsætte og lægge til og dermed kombinere oplevelser til lands og til vands. Generelt er det vigtigt at sørge for, at der er god adgang til kysten, da mange af arealerne, man skal passere, er privatejede.

**”Hornsherred rundt i havkajak, robåd, kano, sejljolle, smakkejolle.
Brug ferie og fritid på Roskilde Fjord, Isefjord, Arresø og tilløbende åer
– store oplevelser i små både”**

Friluftskort over Hornsherred og omegn, der indeholder praktiske oplysninger om sikkerhed, udlejning og kurser, proviantering og fiskeri. Det omfatter også korte beskrivelser af områdets søer og åer, flora og fauna, energi og miljø samt vejrforhold. Selve kortet indeholder information om overnatningsmuligheder – både campingpladser, hytter, hoteller, pensioner og teltpladser – spisesteder, indkøbsmuligheder, kulturelle seværdigheder og ruteforslag, foruden dybde- og strømforhold og øvrige topografiske informationer.

(Nordsjællands Miljø & Energikontor, 2005)

STIER, BROER, TRAPPER OG PASSAGER

Gode stiforbindelser, spor, broer, trapper og passager i hegn giver bedre rammer for friluftsliv ved at øge adgangen og binde landskabet, friluftsfaciliteterne og kulturmiljøet sammen. De forøger muligheden for bevægelse rundt i byen eller landskabet.

Nye stiforløb kan planlægges i sammenhæng med det eksisterende, så kontinuiteten forbedres. Endvidere er det oplagt at tage nabokommunernes stinet i betragtning og indgå i samarbejde om nye projekter. Stier kan med fordel anlægges ad gamle kirkestier, sognegrænser, i skovbryn, langs vandløb eller lignende steder, som kan give gode natur- og kulturoplevelser. Der kan også lægges vægt på at forbinde kulturhistoriske seværdigheder.

Der kan laves frivillige aftaler om etablering af stier. Hvis enkelte lods ejere er imod kan de ekspropieres, men det bør som udgangspunkt undgås. Det er også muligt at frede et areal for at sikre et stisystem.

For friluftslivet er kortlægning af stier og adgangsmuligheder af stor betydning. Ved produktion af nye kort eller opdateringer er det vigtigt ikke at glemme mindre stier eller adgangsf forhold. Er fortegnelserne allerede gået tabt, kan gamle kort eller luftfotos med fordel anvendes til at lokalisere gamle stier, nedlagte jernbaner eller lignende.

Stier giver mulighed for en lang række friluftaktiviteter og kan målrettes udvalgte brugergrupper. Mange stityper kan forenes eller placeres i samme tracé. Det er vigtigt, at der skabes gode adgangsf forhold for alle målgrupper.

For cyklister findes der omtrent 10.000 kilometer afmærkede cykelruter i Danmark. De nationale ruter er blevet en naturlig del af Danmarks Turistråds og Vejdirektoratets markedsføring af landet. Cyklisterne har brug for fortsat udbygning, vedligeholdelse og afmærkning af cykelruterne. Ved anlæg af nye stier eller ændring i eksisterende stiers forløb vil det være oplagt at tænke på sammenhængen mellem nationale, regionale

Kommunerne har ansvaret for vej- og stiregisteret Stiregister

Ifølge § 98, stk. 1, i lov om offentlige veje er vejbestyrelserne (kommunerne) forpligtet til at udarbejde en fortegnelse over samtlige stier under deres bestyrelse. Det fremgår af cirkulære nr. 90 af 26. maj 1975 om retningslinier for udarbejdelse og offentliggørelse af fortegnelse over offentlige stier, at stifortegnelserne for hver sti skal indeholde nummerering, navn, angivelse af begyndelses- og endepunkt, eventuel beskrivelse af forløb, total længde, særlige oplysninger om datoer for optagelse som offentlig sti samt eventuelle historiske ændringer, fortsættelse i andre vejbestyrelses områder og status som cykelsti, gangsti eller lignende. Endvidere skal der udarbejdes kortmateriale over stier i vejbestyrelsesområdet. Det påligger vejbestyrelsen at offentliggøre fortegnelsen og at fremlægge den til almindeligt eftersyn i 4 uger efter forudgående meddelelse i lokale blade. Udarbejdelse af stifortegnelserne vil være med til at sikre offentlighedens kendskab til stierne, at stier ikke forsvinder fra kortmateriale ved opdateringer, at stier ikke nedlægges, blokeres eller skiltes i strid med de gældende adgangsregler.

og lokale ruter, og at samarbejde med de omkringliggende kommuner.

Der findes et meget stort potentiale for ture til fods i de danske naturområder – hvad enten det drejer sig om vandring, løb, stavgang eller andet. Redskaber til forbedring af vandrestier kan være at etablere flere faciliteter og igen at øge sammenhængen. Det kan overvejes at forbinde kystområderne med vandreruter langs åer og søer inde i landet, hvorved der skabes længere forløb, som kan anvendes til både udflugt og nærrecreation.

Hvis der er sårbar natur, som skal benyttes, kan man med fordel kanalisere færdslen ved at afmærke ruter.

Vandrestier kan indrettes som formidlingsstier, oplevelsesstier eller aktivitets- og kondistier. Formidlingsstier kan anvendes i naturvejledning og undervisningssammenhæng med løbende information, fakta og vejledning på ruten. Informationen kan suppleres med diskussionsidéer, opgaver eller spørgsmål. Oplevelsesstier bygges på effekter, som opnås ved

hjælp af en kombination af sanseindtryk, så man kan opleve det kendte fra en ny vinkel. Man ved måske, hvordan en plante ser ud og lugter, men hvordan føles den – er den glat, ru eller lodden?

Aktivitetsstier kan være ”tarzanstier”, som undervejs indeholder fysiske opgaver eller legeredskaber. Det er vigtigt, at opgaverne kan udføres praktisk og gerne som samarbejde. Denne form for stier målretter sig især mod børn og børnefamilier eller kommu-

nens naturvejledningstilbud, naturskoler eller friluftsgårde.

Rytterne har ofte behov for et større udbud af stier og områder, hvor det er tilladt at ride, samt mere sammenhængende ruter i og mellem de attraktive og tilgængelige områder. For at imødekomme dette ønske kan man anlægge deciderede ridestier eller lempe de eksisterende regler. Ved anlæggelse af nye stier er det en god idé at undersøge beliggenheden af ride-skoler og lignende steder, hvor flere

heste opstaldes, og planlægge herefter. De bedste ridemuligheder findes i dag i statsskovene, hvor man må ride på alle asfalterede veje, stenlagte veje og grusveje, der er over 2,5 meter brede, samt på markerede stier og i skovbunden.

Spang og broer kan øge adgangen til eller gennem fugtige eller våde områder. En spang kan etableres med to parallelle brædder eller som en større gangbro. Man kan også etablere passager gennem våde områder i form af faskiner af træ- eller barkflis.

Låger kan være selvlukkende, eller de kan suppleres med sluser for kreaturer, får eller vildt. Nogle kan indrettes, så ryttere kan passere og andre forhindre ryttere i at passere. Passager eller sluser i kreaturhegn kan etableres hurtigt og billigt og samtidig være nemme at anvende for gående. En anden mulighed er færister eller stenter.

Spor i Landskabet

Spor i Landskabet er vandrestier, der giver alle interesserede mulighed for at opleve sider af den danske natur, som ellers ikke er tilgængelige for offentligheden. Det handler om at etablere oplevelsesrige stier og ruter i det åbne land. Sporene består af markerede trampestier, der ligger på privat jord, hvor man kan nyde naturen på tættest hold. Til hvert spor udgives en folder, der beskriver ruten og de ting, man kan se undervejs. Projektet har til formål at forbedre befolkningens muligheder for på vandreture at opleve den danske natur på egen hånd. Det sker ved frivillig etablering af vandrestier på lodsejeres jorder, i skove og eller i det åbne land. Spor i Landskabet er med til at fremme dialogen mellem friluftslivets udøvere og lodsejere. De markerede spor er med til at give befolkningen nye oplevelser af naturen, øge kendskabet til denne samt skabe interesse og forståelse for produktion i landskabet.

>> www.spor.dk

Relevante overvejelser til planlægning af stier, broer, trapper og passager

- Hvordan kan de kobles til kommunens øvrige tilbud?
  - Hvordan planlægges formidlingen i naturen?
  - Hvem er målgruppen?
  - Er der risiko for hærværk?
  - Hvad er ressourcerne?
  - Hvordan formidles friluftsfaciliteterne bedst?
  - Vil skiltning virke påtrængende?
- Hvilken form for skilte er bedst?
  - Hvad kræver friluftsfaciliteterne af tilsyn og vedligeholdelse?
  - Er klima og vejrforhold begrænsende for mulighederne?
  - Hvilke tilskudsmuligheder findes der?
  - Er der mulighed for frivillige aftaler (spor i landskabet)?
-

Alle kan søge tips- og lottomidler til friluftslivet.

Friluftsrådet uddeler hvert år ca. 50 millioner kroner til en lang række forskellige projekter, som alle er relateret til friluftsliv. Gennem Tipsloven er det fastlagt, hvor stor en del af Tipstjenestens overskud, der skal fordeles til dansk forenings- og kulturliv. Det er væsentligt, at Friluftslivets tips- og lottomidler kommer mange til gavn, og at de er med til at skabe et lokalt engagement. Meget ofte er det da også en klub, en forening eller borgergruppe, der er initiativtager til en ansøgning. Friluftsrådets bestyrelse er ansvarlig for tipsmidlerne og foretager den endelige beslutning om godkendelse eller afslag. Det sker på baggrund af den sagsbehandling, der forinden finder sted i sekretariatet.

>> www.friluftsradet.dk > tips/lotto

formidling

Formidling gør borgerne opmærksomme på kommunens tilbud, får flere mennesker ud at dyrke friluftsliv og skaber større naturforståelse. Formidlingen er et led i at give friluftsfolk bedre og mere indholdsrige oplevelser, end de ellers ville få. Det er nødvendigt, at borgerne kender friluftsfaciliteterne i lokalområdet og derved inspireres til at udnytte dem. Formålet er at søge at nå de forskellige grupper i samfundet ved at være bevidst om, hvem der formidles til og hvordan.

Når en formidling planlægges, er der en række spørgsmål, der skal svares på. Nedenstående liste af retoriske spørgsmål er inspireret af Jan Kragh Jacobsens *25 spørgsmål til mediarbejdet – en moderne retorik til planlægning af kommunikation som anbefales til dem der arbejder med formidling*. Bogen beskriver overvejelserne bag alle spørgsmålene.

For at komme rundt om folderen, skiltet eller hjemmesiden er det vigtigt at få svar på følgende:

-
1. Hvem er målgruppen?
  2. Hvad er budskabet?
  3. Hvad er mediet?
  4. Hvilken effekt skal produktet have hos målgruppen?
  5. Hvad er formålet med effekten hos målgruppen?
  6. Hvem er afsenderen?
  7. Hvilken effekt skal produktet have hos afsenderen?
  8. Hvad er formålet med effekten hos afsenderen?
  9. Hvordan påvirkes målgruppen med lignende budskaber?
  10. Er produktet lavet før?
  11. Hvor og hvornår skal målgruppen opleve produktet?
  12. Hvilke genrer skal bruges?
  13. Hvilke fortælle måder skal bruges?
  14. Hvor meget skal der tages med?
  15. Hvad må produktet koste?
  16. Hvem betaler produktet?
  17. Er der mulige samarbejdspartnere?
  18. Er der ejere, der skal informeres/involveres?
  19. Hvad skal produktet hedde?
  20. Hvordan ser tidsplanen ud?
  21. Hvordan skal produktet afprøves?
  22. Hvordan skal produktet distribueres?
-

Eksempelvis rettes turfoldere og informationstavler typisk mod voksne. Naturskoler, naturbaser og andre udeundervisningslokaliteter anvendes typisk af skoler og kan rettes mod børn i folkeskolealderen. Udstillinger kan være for alle aldersgrupper. Formidlingen kan også rettes mod særlige grupper af friluftsfolk. Eksempelvis kan det være nyttigt at afmærke særlige rideruter i naturen eller udgive en særlig guide rettet mod handicappede friluftsudøvere. Det skal også overvejes om en folder skal være på flere sprog.

NATURVEJLEDNING

Naturvejledning er et tilbud til alle, der vil vide mere om naturen, kulturhistorien, landskabet eller miljøets tilstand. Naturvejledning skal formidle helheder om natur- og kulturmiljø, om samfundets forvaltning af disse områder, styrke friluftsmæssige aktiviteter og fremme befolkningens inddragelse i og indflydelse på naturforvaltningen. På dette grundlag skal naturvejledningen inspirere til en sundere og mere bæredygtig livsstil.

Mange naturvejledere har baggrund som lærere eller biologer, mens andre er skovfogeder, pædagoger eller specialarbejdere. De har efterfølgende gennemgået en uddannelse, der supplerer deres faglige baggrund på en række formidlingsmæssige og kommunikative områder. Der er mere end 300 naturvejledere i Danmark, som sidste år stod for 30.000 arrangementer med 890.000 deltagere fordelt på alle alders- og samfundsgrupper.

Naturvejledernes opgaver spænder vidt.

Eksempler er:

- Borgerinddragelse og motivering af folkeligt engagement for natur, kultur og friluftsliv.
  - Undervisning som et tilbud til både skoler og daginstitutioner samt kurser for personale.
  - Planlægning af natur, kultur og friluftslivstilbud i samarbejde med forvaltninger. For eksempel udformning af grønne områder for
- mange brugergrupper eller etablering af stier.
  - Informationskampagner og formidlingsstrategier (skilte, foldere og pressekontakt).
  - Sundhed og livskvalitet – for eksempel særlige aktiviteter, der blandt andet kan afhjælpe stress eller overvægt.
-

En kommunal naturvejleder er således ofte en nøglemedspiller, når der skal udvikles aktiviteter indenfor vigtige indsatsområder i kommunen. Naturvejlederen er ofte med til at starte og/eller koordinere udviklingsprojekt er. Hun kan være den samlede kraft, være netværksskabende og sørge for en tværfaglig tilgang og involvering af interessenter på tværs af fag og interesser. Naturvejlederens styrke ligger i det brede kendskab til mange forskellige lokale interessenter, den naturfaglige ekspertise og ikke mindst den formidlingsmæssige og innovative tilgang og erfaring.

Friluftsrådet koordinerer naturvejledningsordningen sammen med Skov- og Naturstyrelsen. Nyansatte naturvejledere kan komme på naturvejledernes uddannelse, som finansieres af Friluftsrådet og Skov- og Naturstyrelsen i fællesskab. Hovedparten af naturvejlederne er ansat i kommuner - eksempelvis på naturskoler, som er undervisningslokaliteter uden for klasselokalet. En anden gruppe er ansat i staten (statsskovdistrikterne). Friluftsrådet yder via tips- og lotto-midler løntilskud til naturvejledere, der er ansat i grønne organisationer, naturcentre, museer og lignende in-

stitutioner. En mindre gruppe arbejder freelance.

>> www.natur-vejleder.dk

>> www.friluftsradet.dk

> projekter > naturvejledning

Grønne Spirer

Friluftsrådet er i færd med at udvikle en grøn ordning for daginstitutioner, hvor fokus ligger på udeliv, natur og miljø i hverdagen. Naturen er livsbekræftende, spændende og lærerig, og med det nye initiativ ønsker Friluftsrådet at motivere de voksne til at tilbyde børnene flere naturoplevelser. Tilbudet om inspirerende værktøjer til pædagogerne kombineres med præmiering og positiv opmærksomhed. Målet med at lave en grøn præmieringsordning for børneinstitutioner er at sætte natur og udeliv på dagsordenen hos pædagoger og forældre. Ordningen skal støtte pædagogernes arbejde i at bruge naturen som ramme og give børnene en grøn hverdagsforståelse. Institutionerne vil modtage en række tilbud om uddannelse og opkvalificering i form af praktisk orienterede kurser og inspirerende materiale.

>> www.friluftsradet.dk

> projekter > grønne spirer

Københavns Økobaser

Som en integreret del af Københavns Naturskoler har Uddannelses- og Ungdomsforvaltningen i Københavns Kommune, i samarbejde med Skov- og Naturstyrelsen, etableret 9 såkaldte økobaser i skovene omkring København. I 2003 benyttede 26.000 brugere 7 af økobaserne, heraf 800 forældre. Formålet med Københavns Økobaser er at tilbyde de Københavnske børn lærings- og oplevelsesmuligheder i naturen med henblik på at give dem en viden og forståelse for det økologiske samspil mellem menneske og natur samt en forståelse for vigtigheden af at værne om vores ressourcer og naturen som helhed. Det er formålet at fremme en udeskolekultur, der aktiverer skolefagene, styrker sundhedsaspektet i børnenes hverdag og bringer det autentiske, det sanselige, det kropslige og oplevelserne ind i undervisningen. De er en arbejdsmetode, hvor børnenes tilegnelse af viden, færdigheder og holdninger sker gennem oplevelse, erfaring og erkendelse, gennem involvering af krop og sanser og ved inddragelse af naturens kompleksitet, plads og variation.

Basernes aktiviteter udvikles og styres i høj grad af skolerne og institutionerne selv. De er "pædagogisk rum", hvor der kan undervises i alle fag og være aktivite-

ter for de fleste emner. Økobaserne er skolerne, fritidshjemmene og klubbernes forlængede lære- og værested i naturen - deres mulighed for at flytte undervisningen/aktiviteterne ud i naturen.

Baserne henvender sig til alle klassetrin og rummer mangfoldige pædagogiske muligheder på både en- og flerdages ture, for pædagogiske dage og særlige arrangementer, for forældrebesøg og udviklingsprojekter.

De er placeret i oplevelsesrige og spændende naturområder, hvor der i umiddelbar nærhed af offentlig transport er etableret "baseområder" - økobasernes hjerte. Disse områder består som minimum af overnatningsplads (for eksempel shelters eller tipi), bålsted og materialedepot (for eksempel en skurvogn). Den enkelte bases arbejde udvikles i spændingsfeltet mellem Københavns Økobasers fælles udvikling og den enkelte bases individuelle udvikling.

Basernes fælles udvikling kommer til udtryk i en vision, fælles udviklingsmål og indsatsområder. Det individuelle præg afspejles i den enkelte bases profil, muligheder, aktivitetsplaner og tilknyttede brugeres ønsker.

>> www.groen-skole.dk

Trente Mølle

Trente Mølle er en selvejende institution, som drives i samarbejde med Broby og Faaborg Kommuner. I et tæt samarbejde mellem de tekniske forvaltninger, skoleklasser og borgergrupper arbejdes der med restaurering af vandløb og branddamme, etablering af stisystemer, udvikling og formidling af grønne områder og bekæmpelse af bjørneklo. Trente Mølle bistår borgerne i oprettelse af naturpleje- og kogræsserlaug. Møllens naturvejleder er jævnligt rundt i landet for at hjælpe lignende projekter i gang.

>> www.trente.dk

Kongskilde Friluftsgård

Kongskilde Friluftsgård er en selvejende institution med egen bestyrelse og selvstændig økonomi. Kongskilde Friluftsgårds formål er at arbejde med at formidle samspillet mellem natur og kultur, formidle folkekulturen og kunsten i landskabet, formidle både den åndelige og den politiske dimension i naturen og landskabet, motivere befolkningen til et aktivt friluftsliv, for at fremme folkesundheden, og til at være mere miljøbevidste i dagligdagen. Kongskilde Friluftsgård tilbyder en lang række friluft aktiviteter så som sejladslads, fiskeri, vandreture, primitiv overnatning, fugleture og ridning for alle aldersgrupper, familier, virksomheder eller lignende.

>> www.kongskilde.net

Mininaturskoler

Mere end 30 skoler i København har i nærmiljøet adgang til en mininaturskole. De 7 mininaturskoler er etableret i samarbejde med blandt andet Københavns Parkafdeling, Slots- og Ejendomsstyrelsen og Ørestadsselskabet.

En mininaturskoles fysiske ramme består af for eksempel et rum i en bygning, en skurvogn eller en pavillon, der er placeret i et af Københavns rekreative områder. Mininaturskolen er indrettet som et depot for forskelligt udstyr, der kan bruges til at undervise, opleve og undersøge naturen med.

>> www.groen-skole.dk

FORMIDLING VIA INTERNETTET

Meget formidling kan foregå på internettet, hvorved det nemmere opdateres og vedligeholdes. Formidlingen kan foregå via kommunens hjemmeside, hvor der kan formidles turfoldere, søges information om kommende arrangementer, foreninger og findes relevante links. Dertil kommer et GIS-baseret forum, hvor der nemt kan søges information om kommunens geografi, udflugtsmål, seværdigheder og adgangsregler. Der kan også tilføjes et nyhedsbrev og debatforum, der kan give gode friluftsidéer, hvor friluftsfolk kan fortælle hinanden om oplevelser eller efterlyse nogen at følges med på en tur i naturen. Fikspunkter, stiforløb og seværdigheder kan også i fremtiden markeres med GPS koordinater, da det er et redskab, som flere og flere benytter.

Klip fra Viborg amts hjemmeside

FRILUFTSKORT

Hvilke skove er offentlige? Hvilke stier kan man benytte til cykling, ridning eller stavgang? Hvor kan man se på fugle? Hvor kan man tænde bål og spise frokost? Hvor kan man få en stille naturoplevelse eller fræse af sted på sin mountainbike? Hvor må man køre motocross? Hvor kan man fiske? Hvor kan man sætte sin kajak i vandet? Hvor kan man overnatte i telt? Hvor kan man melde sig ind i en forening?

For at borgerne kan lære lokalområdet bedre at kende, kan kommunen udarbejde et friluftskort, hvor borgerne kan hente inspiration til at besøge naturområder, kulturhistoriske steder, naturlegepladser, fugletårne og andre friluftsfaciliteter. På bagsiden kan der oplyses om lokale arrangementer og foreninger.

Et friluftskort kan også give mulighed for at "visionere". Det kan anvendes som et redskab til at konkretisere nye ønsker til friluftsfaciliteter og stier i kommunen. Det er en forudsætning, at kommunen inviterer til dialogen.

Et friluftskort kan vise dele af eller hele kommunen. Kortet kan fremhæve alle tilbud eller laves som temakort.

Relevante overvejelser:

- målgruppe
- information
- historie
- adgangsregler
- målestoksforhold
- arealinformation
- informationsmængde
- grundkort
- flyfoto
- valg af piktogrammer
- samarbejde med nabokommunen

Hvorfor lave et friluftskort?

- Det giver et godt overblik over kommunen.
- Det skaber identitet for borgerne.
- Det viser forskellige kultur- og naturattraktioner samt muligheder for friluftaktiviteter.
- Det er praktisk at have med i lommen, når man skal på tur.
- Det afslører, om der mangler faciliteter i kommunen.

friluftskortet.dk

Portalen friluftskortet.dk benyttes hver måned af mange tusinde brugere, når de skal finde oplysninger og tips om overnatning, vandre-, cykel-, sejl- og rideruter, fiskeri, relevante foldere og tilgængelighed i hele landet. Friluftskortet.dk er et godt tilbud til friluftsudøveren, og kommunerne vil kunne bidrage hertil ved at koordinere en eventuel udarbejdelse af friluftskort med Skov- og Naturstyrelsen, som er ansvarlig myndighed for friluftskortet.dk. Ved indlægnings af kommunens friluftsfaciliteter registreres de ét sted, samtidig med at informationen bliver let tilgængelig for alle. På denne måde vil kommunen kunne udnytte et allerede eksisterende og fungerende medie til formidling af sine tilbud. Information kan nemt kopieres til kommunens egen hjemmeside og anvendes i trykte publikationer. Portalen vedligeholdes af Skov- og Naturstyrelsen og stilles gratis til rådighed for alle kommuner.

Søgningen kan baseres på kommunegrænser

Der er over 30 forskellige facilitetstyper med mere end 3000 enkeltfaciliteter, der kan søges på i friluftskortet – blandt andet cykelruter, ridestier, badesøer og naturlegepladser – og der kommer hele tiden flere. Søgningen i friluftskortet kan enten foregå ved, at der klikkes på et kort, eller ved at der søges på den kommune, som man vil på tur i. Søgningen kan indsnævres til bestemte emner, eller alle mulighederne i området kan vises. På foranledning af Friluftsrådet er der ved at blive etableret forskellige temaer i friluftskortet. Det første tema er kystfriluftsliv, hvor brugeren guides direkte til faciliteter, der har med kysten at gøre, blandt andet kajakruter, snorkelsteder, fiskepladser og badestrande.

Friluftskortet bliver løbende udviklet og vedligeholdt, så portalen er på højde med den seneste teknologiske udvikling for hjemmesider. Udviklingen foretages løbende på baggrund af inddatørenes og brugernes ønsker. Friluftskortet er et nyttigt redskab for turistbureauerne, når de skal vejlede om ture og oplevelser i naturen. Desuden kan den enkelte kommune nemt trække oplysninger ud og anvende dem på egen hjemmeside og i trykte publikationer.

Vedligeholdelse og drift af friluftsfaciliteter forudsætter et overblik over, hvilke faciliteter kommunen råder over. Ved registrering i friluftskortet får man en ensartet registrering og et overblik over faciliteterne, samtidig med at de bliver tilgængelige for alle med internetadgang.

Fra friluftskortets forside kan der vælges forskellige temaer. Her vises temaet kystfriluftsliv. Portalen illustreres med billeder, så det inspirerer brugeren til at komme ud i naturen.

Alle faciliteterne kan nemt kopieres til kommunes egen hjemmeside, så borgerne kan finde beskrivelser af de faciliteter, der er til rådighed i kommunen. Når kommunerne benytter den samme registreringsmetode, er det lettere at lave publikationer, der går på tværs af kommunegrænser.

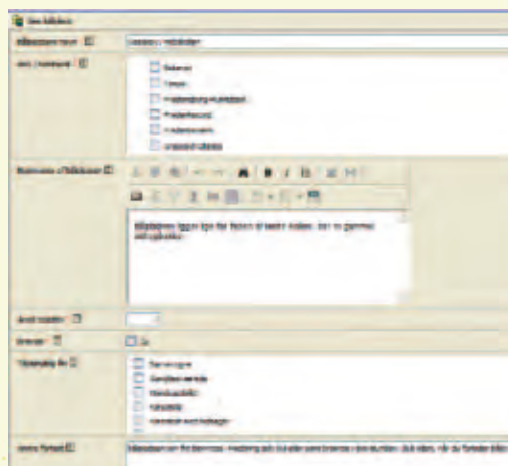
Inddateringen er enkelt opbygget og kræver ikke noget forudgående kendskab. Man kan blive oprettet som inddatør fra dag til dag, og inddateringen kan begynde straks efter. Alt afhængigt af tekstmængden tager det 5 til 15 minutter at indlægge en facilitet. Hvis du vil oprettes som inddatør, skal du kontakte Skov- og Naturstyrelsen, Presse og Informationskontoret, der også gerne kommer forbi og foretager en demonstration.

Kontakt:

Presse- og Informationskontoret
Skov- og Naturstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø
Tlf. 39 47 20 00
E-mail: friluftskort@sns.dk

Informationerne kan printes direkte fra hjemmesiden med et detaljeret kort, der viser stedets placering.

SKILTNING

Informationstavler og ruteskilte er i sig selv markedsføring af rekreative tilbud. Det er vigtigt, at afmærkningen udføres ensartet og vedligeholdes, så symboler på kort og informationstavler er i overensstemmelse med de skilte, der er vejvist med. Det er for eksempel en god idé at sætte et billede af ruteskiltet for den pågældende rute på forsiden af informationsmateriale, så sammenhængen er tydelig. Kommunen kan koordinere sin formidling med lokale foreninger

eller turistgrupper, da der kan spares ressourcer og ved fælles hjælp opnås bedre resultater.

Der kan opsættes skilte med information om marker, græsningsaftaler og naturpleje, naturovervågning, fortidsminder, forbud, påbud og henvisninger, ruteafmærkning, områdeinformation og meget mere.

Materialevalget er vigtigt i forhold til holdbarhed, indpasning i omgivelserne samt pris. Det er en god idé at

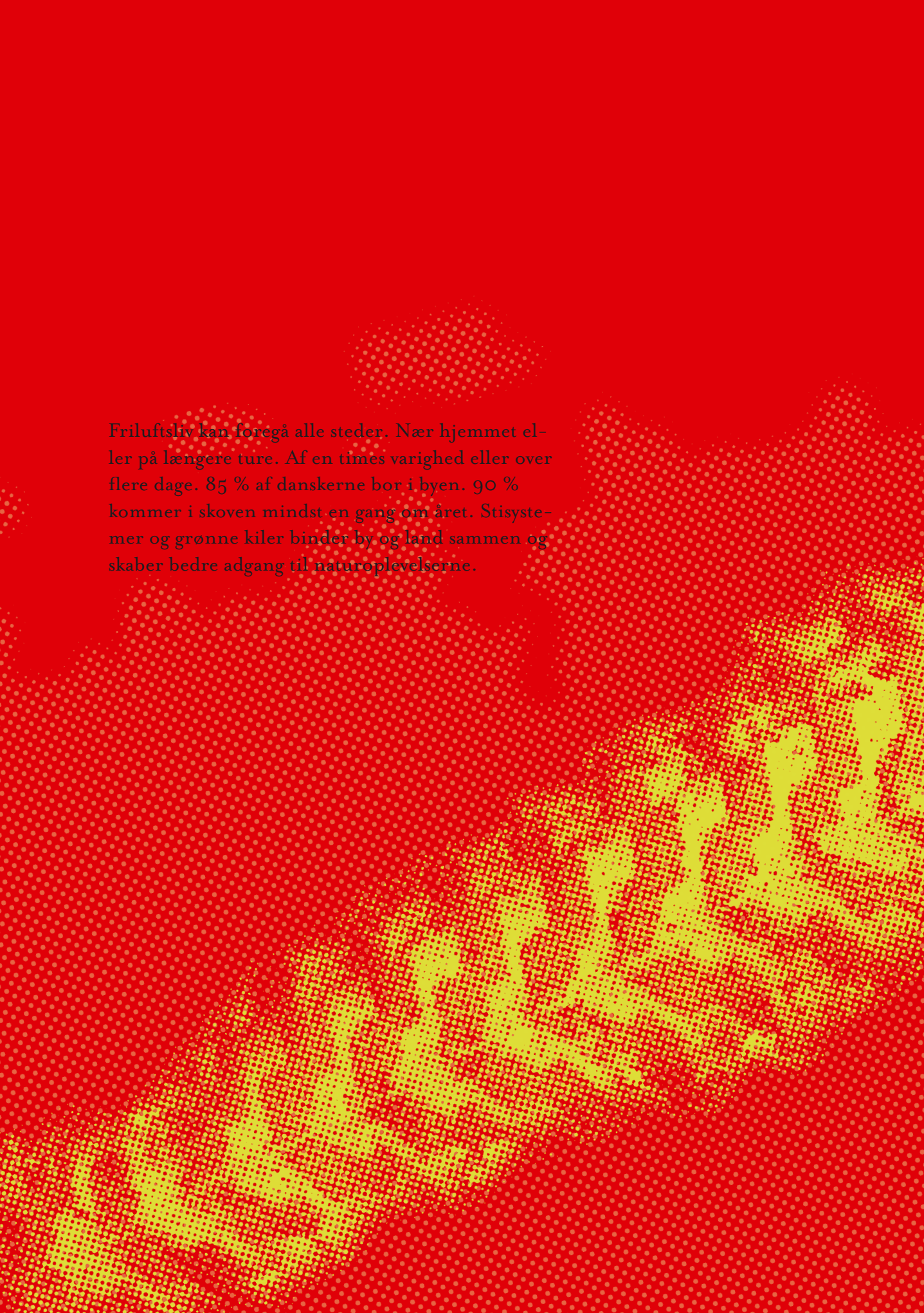
overveje motivet bag skiltet i forhold til form og tone.

Handicapvenlig formidling

Formidling kan målrettes handicappede friluftsfolk på flere måder. Overordnet er det vigtigt at skabe nem adgang til kort og foldere, klar og tydelig information om offentlige transportmuligheder, parkeringsmuligheder, stiforløb, herunder markering af kørestolsegnede stier, eksistensen af særlige tiltag, rasteplasser og toiletter.

Informationsskilte og tavler skal placeres uden for gangarealer, og skrift og typografisk udformning skal tilgodeses syns- og orienteringshæmmede. For råd og vejledning se DS-Håndbog 105.2 *Rekreative arealer for alle – Eksempelsamling* (1999).

- >> www.godadgang.dk
- >> www.dsi.dk
- >> www.dhf-net.dk
- >> www.friluftsraadet.dk > projekter
> handicappede og friluftsliv

The background of the page is a photograph of a dirt path winding through a forest. The path is illuminated by sunlight, creating a bright, glowing effect. The entire image is overlaid with a halftone dot pattern, where the density of dots varies to create the light and shadow effects of the scene.

Friluftsliv kan foregå alle steder. Nær hjemmet eller på længere ture. Af en times varighed eller over flere dage. 85 % af danskerne bor i byen. 90 % kommer i skoven mindst en gang om året. Stisystemer og grønne kiler binder by og land sammen og skaber bedre adgang til naturoplevelserne.

FRILUFTSLIV I

byen,
det åbne land
og de bynære
landskaber

friluftsliv i byen

Danskerne lever i dag et mere aktivt udendørsliv end tidligere. Det er især det uorganiserede friluftsliv, der vinder frem, og grænserne mellem idræt, motion og friluftsliv er blevet mere flydende. Det gælder især de yngre generationer, som har større forventninger til byens tilbud og faciliteter. Den stressreducerende betydning af nærhed til grønne områder er ifølge Hansen og Nielsen, 2005 størst hos familier med små børn, personer under 40 år, veluddannede og personer uden adgang til egen have. Også børneinstitutioner er flittige brugere af byens grønne områder. 85 procent af den danske befolkning bor i byerne.

Der findes mange muligheder for at skabe bedre rum til friluftsliv i byerne, og det er der behov for, da friluftsliv i højere og højere grad indgår som en del af hverdagen for mange mennesker. Det kan for eksempel ske ved at planlægge for nærhed til

grønne områder, sammenhængende stisystemer og flere muligheder for aktiviteter i både de grønne og blå områder. Mange kommuner udlægger nye byområder ud fra en øget efterspørgsel på boliger, og der er derfor et stort pres på grønne og blå områder. Grønne områder er ikke byggegrunde, og når der udlægges nye områder, kan der med fordel for de fremtidige beboere og byens borgere generelt indarbejdes grønne områder og friluftstilbud, der samtidigt gør områderne spændende og attraktive.

Byens grønne og blå områder skal opleves

Byens grønne og blå områder skal give byens beboere lyst til at gå derind, opleve dem og dyrke friluftaktiviteter. De grønne og blå områder skal indbyde til leg, motion og friluftsliv og have et rigt og varieret indhold. Der skal skabes rum til både den stille fredfyldte oplevelse og et aktivt friluftsliv. Byboerne skal kunne opleve

samspelet mellem vand, natur og by. Der skal skabes tilgængelighed til de blå områder og rum til de friluftsskaktiviteter, der er knyttet til vandet. Biodiversiteten kan forbedres ved opsætning af fugle- eller flagermussekasser og ved at overveje plejeniveauet. Nogle områder kan henligge mere naturlige, hvilket kan give en mere naturlig flora- og faunasammensætning og kan give mulighed for naturlige legepladser for børn. Oplevelserne kan også gøres bedre ved at lave information om området, flora og fauna, aktivitetsmuligheder og arrangementer.

En samlet plan for byens grønne og blå områder vil kunne give bedre rammer for friluftslivet og sikre, at de rekreative områder ikke nedprioriteres i kampen om byggegrunde. Det kræver politisk og økonomisk vilje og vilje til at samarbejde i bredden mellem planlæggere, skoler og andre institutioner samt de lokale organi-

sationer og foreninger. Det kræver ligeledes inddragelse af lokale brugere i planlægningen og forvaltningen af friluftsarealerne.

Konkret er der i mange tilfælde behov for områder med flere oplevelses-tilbud. Rekreative områder kan indgå i byplanlægningen, når der planlægges for infrastruktur, erhverv, boliger eller institutioner. Mange steder omdannes ældre erhvervsområder og havneområder til boligområder, hvor adgangen til for eksempel vandet via isætningspladser og badebroer kan indgå som attraktioner for kommende beboere.

Nærhed og tilgængelighed

Byens beboere har behov for at have god tilgængelighed til rekreative områder i deres hverdag, da dårlig tilgængelighed udgør en væsentlig barriere for udøvelse af friluftsliv. Store afstande og mangel på tid er de væsentligste årsager til, at især ældre, syge og handicappede (samt

foreninger og institutioner for disse brugergrupper) ikke anvender grønne områder. Derfor er det en god idé at fokusere på at gøre byens rekreative områder bedre tilgængelige.

Undersøgelser viser, at der er positiv sammenhæng mellem afstand til nærmeste grønne område og stressniveau (Hansen og Nielsen, Skov og Landskab, 2005). Nærhed til grønne områder betyder, at man bruger områderne mere, og i hverdagen er det kun helt bolignære områder, der benyttes. Overstiger afstanden mellem bolig og grønne områder 300 meter eller 5 minutters gang, kommer folk der ikke så ofte.

Hos byboere ses, at sammenhængen mellem stress og grønne områder ikke nødvendigvis afhænger af, hvorvidt områderne besøges. Bor man i nærheden af grønne områder, er den daglige færden omkring boligen og dermed den indirekte kontakt med det grønne tilstrækkeligt. Næstefter dårligt vejr er arbejde og dermed manglende tid samt træthed efter arbejde de hyppigste hindringer for ophold i grønne områder.

Friluftsfaciliteter i byen

Stiforbindelser er et godt redskab til forbedring af rammerne for friluftsliv og tilgængeligheden til de grønne og blå områder i ét, og man behøver ikke nødvendigvis at tænke i traditionelle cykel- og gangstier. Der kan eksempelvis etableres løbestier med kortoversigt og distanceangivelser, rulleskøjtestier, sansestier eller oplevelsesstier for at tilgodese udvalgte brugergrupper. Ved at anlægge grønne områder, så de kan anvendes i forbindelse med arbejde eller transport til og fra arbejde, øges byens beboeres mulighed for at dyrke friluftsliv i hverdagen. Man kan indtænke friluftsliv i den daglige transport og ved hjælp af ”skole, job- eller indkøbstier” forbinde hverdagens knudepunkter og give borgerne bedre mulighed for at bevæge sig rundt uden bil. Anlægges disse forbindelseslinier rekreativt og grønt, udvikles nye friluftsanser.

I større parker kan der etableres lysløjper til brug efter mørkets frembrud, hvilket vil gøre mange brugeres færdsel og motion mere tryk.

Friluftsliv kan fremmes i både gamle og nye havneområder ved at etablere stier langs, til og mellem byens blå og grønne områder og anlægge et net af udsigts- og opholdspladser til at opleve samspillet mellem by og vand. Der kan også skabes tilgængelighed til de blå områder og rum til de friluftsk aktiviteter, der er knyttet til vandet ved at udbygge faciliteterne med isætningspladser for kajaker og småbåde, skiramper, kajakpoloanlæg og havnebade i de tilfælde hvor vandkvaliteten tillader det.

I byens parker kan der anlægges naturlegepladser, dyrelegepladser, grill- og bålpladser eller udstyrsbaser, hvor for eksempel skoler kan låne eller leje fodboldudstyr, drager, frisbees eller stave, hvilket vil give mulighed for afprøvning af nye aktiviteter. Det kan også være en god idé at planlægge for områder til specielle aktiviteter som for eksempel udendørs skøjte- eller petanquebaner.

I mange byer vil passager over større veje eller lignende barrierer være en forudsætning for at mindske afstanden til de grønne og blå områder og dermed en fordel for friluftslivet.

Kommunerne kan:

- udarbejde en samlet politik og strategi for byens grønne og blå områder som led i kommuneplaner og planstrategier
  - inddrage øvrige aktører som skoler, institutioner, organisationer, foreninger og private borgere i planlægningen
  - nedsætte parkråd, der kan være rådgivende i forhold til grønne og blå områder i byen generelt
  - udarbejde en vurdering af friluftsmulighederne i de enkelte bydele, herunder speciel fokus på udvalgte brugergrupper
  - indarbejde grønne områder og offentligt tilgængelige friluftstilbud ved planlægning af nye boligområder
  - planlægge for nærhed og tilgængelighed til byens blå og grønne områder
  - planlægge for sammenhængende stisystemer
  - planlægge for flere aktiviteter
  - arbejde for en højere kvalitet i byens grønne områder
  - udarbejde forslag til, hvordan grønne områder kan medvirke til en bæredygtig udvikling og fremme af biologisk mangfoldighed
-

BRUG AREALERNE FLERSIDIGT

En typisk barriere for udvidelse af mulighederne for friluftsliv i byen er mangel på disponibelt areal. Arealkonkurrencen i byen er høj, men nye arealer kan komme i spil, hvis man tør se og udnytte mulighederne. En god måde at få nye arealer i spil på er gennem flersidig arealanvendelse. Herunder følger en række idéer til udvidelse af anvendelsesmulighederne for en række by-elementer:

Idrætsanlæg

En mulighed er at åbne for offentlig adgang på idrætsanlæg, som ofte består af lukkede grønne arealer, som man må gå udenom i stedet for at gå igennem. Idrætsanlægs anvendelse kan eksempelvis udvides til at omfatte uorganiseret fodbold, drageflyvning eller hockey. Der kan etableres stier eller legepladser, hvorved arealerne kommer til at udgøre målet for små udflugter for de omkringboende, som også kan have glæde af at se på idrætsarrangementerne i weekenderne.

Offentlige arealer

Offentligt ejede grønne områder som forsinkelsesbassiner og områder til afledning af regnvand kan også med fordel planlægges således, at de vil kunne anvendes som rekreative områder. Mange områder vil kunne anlægges, så de får en rekreativ værdi og giver

oplevelsesmuligheder. Hvis der for eksempel etableres vandspejl og krat, vil biodiversiteten og følgelig også oplevelsesmulighederne øges.

Kolonihaver

Kolonihaver er meget efterspurgt blandt byens befolkning og har en stor betydning for manges levevilkår. Et sådant tilbud kan også blot bestå i bynære nyttehaver uden kolonihavehus, men som alligevel kan give mulighed for at dyrke egen have. Kolonihaver er eksempler på private friarealer, der foruden at gavne brugerne også kan give mange andre borgere en oplevelse, hvis de er åbne for offentlig adgang. En stor del af de eksisterende kolonihaver har lovpligtig offentlig adgang.

Nedlagt infrastruktur

Når veje og jernbaner nedlægges, opstår der en mulighed for at anvende disse frigivne arealer til friluftsmål. Det vil skabe nye arealer og give mulighed for lange rekreative forbindelseslinier, som også kan udbygges med hvilepladser og overnatningsmuligheder.

Bygningsoverflader

Bygningsoverflader som tage og facader kan i fremtidens byer komme til at udgøre en arealressource. Mange aktiviteter som klatring og rapelling kan foregå i byen, og der kan etableres gode udsigtpunkter. I mange

tilfælde kræver det adgang og gennemgang af sikkerheden, herunder aktiviteter, der vil kræve en instruktør.

Byggetomter

I mange byer findes der arealudlæg til fremtidigt erhverv eller andet. Disse områder kan bruges midlertidigt til eksempelvis legepladser og andre frirum ved en enkel indsats såsom slåning af stier, etablering af bålplads eller etablering af naturlegeplads med store træstammer.

Skoleomgivelser

Skolerne har som et tilbud til eleverne i frikvartererne og som en del af undervisningen brug for adgang til grønne områder. Jo mere natur, der er adgang til på en skole, jo flere

udeaktiviteter foregår der. Mange skolegårde kan gøres sjovere og mere udfordrende ved etablering af flere grønne arealer. Der er også flere skoler, der flytter en del af undervisningen ud i skoven eller etablerer udeskoler.

>> www.skoveniskolen.dk

>> www.groentflag.dk

P-pladser

Parkeringspladser ved private virksomheder kan anvendes uden for åbningstid til eksempelvis boldspil, rulleskøjteløb, hockey eller lignende. Parkeringspladserne kan forsynes med mål og afstribning.

Boligselskabernes arealer

Ved at lave et samspil mellem frivillige i lokale boligselskaber og de lokale klubber og foreninger, der dyrker friluftsliv, kan der skabes et rigt og varieret naturindhold og udvikles tilbud om varierede aktiviteter, så arealerne i hverdagen indbyder til bevægelse, leg, motion og friluftsliv.

Byens grå områder

Ved at lave samspil med for eksempel handelsstandsforeninger om aktiviteter på byens grå arealer. (torve, pladser, gågader, P-arealer), kan der skabes plads til frilufts- og idrætsinteresser

friluftsliv i det åbne land

Det åbne land består af landbrugsområder og naturområder som skove, vådområder og kyster. Interesserne i det åbne land er mange og forskelligartede. For landbruget, skovbruget, råstofbranchen, turisterhvervet og ikke mindst friluftslivet er adgangen til og anvendelsen af det åbne land en vigtig forudsætning. Her er også store beskyttelsesinteresser i forhold til naturen, de kulturhistoriske og landskabelige værdier samt grundvandet. Der vil ofte være flere interesser, der arealmæssigt lapper ind over hinanden, for eksempel i jordbrugsområder, hvor der også er udpeget landskabelige interesser. Benyttelses- og beskyt-

telsesinteresserne skal afvejes, og det skal sikres, at det åbne land både kan udnyttes til land- og skovbrug samt friluftsliv og fungere som habitat for flora og fauna, samtidig med at de landskabelige og miljømæssige interesser beskyttes.

Gennem omhyggelig arealforvaltning i kommuneplanlægningen kan man på en og samme tid beskytte værdifulde landskaber, kulturhistorie, geologi og drikkevand samt benyttelsesinteresser som friluftsliv og turisme.

Ifølge naturbeskyttelsesloven har offentligheden adgang til strande, skove, udyrkede arealer samt veje og stier i det åbne land. Men retten til færdsel i det åbne land forpligter både ejer og gæst til en gensidig hensyntagen og forståelse, så offentlighedens færden ikke ansporer private lodsejere til op-sætning af hegn og skilte.

LANDBRUGSOMRÅDER

Arealmæssigt dækker landbrugsjorderne to tredjedele af landets samlede areal. Det er naturligvis vigtigt at sikre muligheden for at drive rationelt og miljømæssigt bæredygtigt jordbrug, men udviklingen i produktionslandskabet peger på en udvikling hen imod et landbrug, hvor landmanden ud over at producere traditionelle afgrøder også er naturforvalter, der producerer rent vand, natur og landskab eller tilbyder øko-turisme og gårdbesøg i et multifunktionelt landbrug. Flersidig arealanvendelse i produktionslandskabet kan give gode

muligheder for at kombinere friluftsliv med landbrug.

>> www.dansklandbrug.dk

Overalt skal man tage hensyn landbrugsproduktionen og den private ejendomsret. Ifølge naturbeskyttelsesloven er det tilladt at gå og cykle på veje og stier i det åbne land. Ejeren har dog ret til at forbyde færdsel, hvis den er til væsentlig gene for privatlivets fred, for produktionen eller for dyre- og plantelivet. På private udrykede arealer, der ikke er indhegnede, må man færdes til fods fra kl. 6 til

solnedgang og kun tage ophold i en afstand af mindst 150 meter fra bygninger. Der er også adgang til hegnete, udyrkede arealer, hvis der ikke er græssende husdyr, hvis der er adgang gennem låger, stenter og lignende, og hvis der ikke er skiltet mod adgang. Adgangen og friluftslivets vilkår i produktionslandskabet kan forbedres uden skade for produktionen ved at tilladelse af færdsel og ophold flere steder – for eksempel langs ledelinier i landskabet som hegn, levende hegn, markskel og grønne korridorer eller i randen af de dyrkede jorder, på de dyrkningsfri bræmmer, på braklagte marker eller stubmarker, som for eksempel kan blive brugt af ridende eller modelflyvere. Ved sikring af offentlig adgang på eksempelvis markveje øges mulighederne for sammenhængende ture. Trampestier kan formidles gennem projektet spor i landskabet.

>> www.spor.dk

Mange skolestier, poststier, kirkestier og markveje er i tidens løb blevet nedlagt til fordel for produktion. Ved planlægning af nye stier i det åbne land kan man lægge vægt på lokalisering langs de gamle stier eller sog-

negrænser, i skovbryn, langs vandløb eller andre steder, som kan give gode oplevelser. Gamle kort og luftfotos kan anvendes som redskab eller inspiration til planlægning af stiforløbet, hvis man ønsker at arbejde mod en retablering af fortidens landskabelige og kulturhistoriske udtryk. Man kan også lægge vægt på at forbinde natur- og kulturhistoriske seværdigheder, hvorved synergieffekter for friluftslivet kan opnås.

En anden måde til at forbedre vilkårene for friluftslivet i det åbne land kan være at etablere primitive overnatningspladser. De kan lokaliseres på kommunens arealer, eller man kan samarbejde med landmændene og etablere pladserne på deres jorder.

Offentlig adgang i landbrugsområder kræver formidling om reglerne for adgangen på privat landbrugsjord samt forståelse og respekt for de private lodsejeres privatliv og interesser. Ifølge Kristensen og Præstholm, 2004, er to ud af tre lodsejere positive overfor andres brug af deres arealer og anfører, at besøgende er velkomne, så længe de spørger om lov til at bruge arealet først.

Det åbne land er præget af strukturudviklingen i jordbrugserhvervene, den teknologiske udvikling og den almene samfundsudvikling – for eksempel udbygningen af infrastruktur. Konsekvensen heraf har været og er forsat en forarmning af den naturmæssige variation. Samtidig er der sket en forringelse af naturområderne blandt andet som følge af dræning, gødskning/eutrofiering og sprøjtning, eller fordi en tidligere ekstensiv landbrugsmæssig udnyttelse i en række tilfælde er blevet opgivet. På havet er en række naturværdier i dag ødelagt, men kan ved en aktiv indsats genoprettes. For at vende denne udvikling – både på land og på havet – er der brug for en aktiv indsats, der fysisk sikrer levesteder og arter ved pleje eller (gen)skaber ny natur, som kan medvirke til at vende den negative udvikling for naturen. Desuden skal der skabes rammer for friluftslivet. (Vejledning om prioritering og behandling af Naturforvaltningsprojekter 2005 (kriteriepapir), Skov- og Naturstyrelsen)

Efter næsten et års forarbejde åbnede 16 landmænd på Svinø og Avnø ved Vordingborg deres ejendomme for adgang til et af egnens smukkeste og mest spændende naturområder. Landmændene deltager i et storstilet projekt "Landbrugets Naturplan for Køng Sogn", hvor de blandt andet har etableret et system på mere end 60 kilometer markerede vandre- og ridestier ud over Svinø og Avnø. I alt omfatter projektet 46 lodsejere og omkring 3000 hektar jord. Målet med projektet var at skabe en overordnet ramme for udbygning, pleje og vedligeholdelse af naturværdierne i lokalområdet. Den overordnede naturplan blev kombineret med individuelle naturplaner. På den måde blev der både taget hensyn til de naturværdier, der ligger på den enkelte ejendom, og til de landbrugsmæssige muligheder.

Naturplaner

En natur- eller landskabsforvaltningsplan for en landbrugsbedrift viser, hvordan man bedst bevarer naturen i agerlandet. Naturplaner kan også indeholde forslag til naturgenopretning og forslag til, hvordan der kan etableres ny natur. Formålet med at udarbejde frivillige naturplaner på bedriftsniveau er at få bedre og meget gerne mere natur på landbrugsarealerne. En naturplan kan være med til at give landmanden et overblik over bedriftens naturelementer og medvirke til et bedre beslutningsgrundlag for ejendommens drift. Naturplanen om-

fatter både de marker, der dyrkes, og de arealer, som støder op til eller adskiller markerne – for eksempel hegn, moser, grøftkanter og vedvarende græsningsarealer. Planen indeholder typisk en generel beskrivelse af bedriften og af såvel naturgrundlaget og kulturhistorien som en kort beskrivelse af den landskabelige sammenhæng. De enkelte naturelementer og forslag til naturtiltag beskrives i skemaform med mål, planer og midler. Der udarbejdes kortbilag, hvor de enkelte naturelementer og forslag til tiltag indtegnes. Adgang til ejendommen kan indgå som element.

Effekten af de hidtidige naturplaner kan sammenfattes således:

- der er kommet øget fokus på vedligeholdelsen af eksisterende natur
- der er iværksat pleje af overdrev, enge og andre naturområder
- der er foretaget rydning og oprensninger af søer og vandhuller
- der er kommet mere fokus på randzonerne
- der er etableret nye søer og plantninger

>> www.lr.dk

>> www.dffe.dk

Råstofgrave

Hvert år inddrages ca. 600 hektar nye graveområder. Indvindingen sker oftest på landbrugsarealer, men også andre steder. Det kan være hensigtsmæssigt at lade graveområderne naturgenoprette og sikre nye friluftsområder. Tidligere graveområder kan på grund af de nye terrænformer byde på særlige muligheder for friluftsliv. Terrænsænkninger kan fungere som støjafskærmning for støjende aktiviteter som motocross, modelfly, modelbåde, go-cart, terrænkørsel med bil, vand-ski, jetski eller skydning. Skråninger og volde kan anvendes aktivt i leg, mountainbiking, terrænridding,

motorkørsel eller lignende. Ligger grundvandsspejlet højt, kan man regulere bund og bredder, så der skabes nye søområder til vandsport eller lystfiskeri. Blotlagte lagdelinger kan være med til at formidle geologi. Golfbaner kan placeres i tidligere graveområder, eller der kan fokuseres på naturkvaliteter og anlægges stier, primitive overnatningspladser eller andre faciliteter til det stille friluftsliv.

Hedeland

Hedelands arealer, hvor der har været udvundet grus, er under retablering til et rekreativt fritidslandskab. I efterbehandlingen af grusgravene er der enkelte steder lagt vægt på at udforme terrænet med tydelige landskabsformer, så man ikke er i tvivl om, at landskabet er kunstigt skabt. Terrænet i Hedeland danner forskellige landskabsbilleder med søer, kanaler, sletter, skove og bakker, der tilsammen danner grundlag for en rig og varieret flora og fauna.

>> www.hedeland.dk

Tarup-Davinde

Landskabet mellem Sdr. Nærrå, Birkum, Davinde, Kappendrup, Rolfsted, Hudevad og Tarup har ændret sig væsentligt i de sidste 100 år. Fra fladt landbrugsland over grusindvinding til et rekreativt natur- og fritidslandskab med store rene grundvandssøer.

Tarup-Davinde I/S blev oprettet i 1989 med Odense Kommune, Årslev Kommune og Fyns Amt som interessenter. Selskabets formål er, i takt med den planmæssige udnyttelse af råstofforekomsterne, at etablere og drive det størst mulige sammenhængende natur- og fritidsområde i grusgravene beliggende i Tarup-Davinde området. Efter opkøb, fornøden jordbehandling og oprydning gøres området tilgængeligt for alle efter naturbeskyttelseslovens regler. Parkeringspladser, stier og broer anlægges, og området plejes med miljøvenlige metoder.

Naturskolen Åløkkestedet er oprettet i området for at formidle viden om lokal natur- og kulturhistorie. Naturskolen har til huse i et tidligere husmandssted i Hudevad. Ejendommen er renoveret i 1997 og deles med Årslevs naturbørnehave. Naturskolen tilbyder naturvejledning indenfor emner, der knytter sig til området, og henvender sig til skoler, gymnasier, børnehaver, fritidsordninger, foreninger, interesse- og familiegrupper med flere.

>> www.oversoeogland.dk

Kommunerne kan:

- retablere tidligere råstofgrave til friluftsmål
  - samarbejde med lokale lodsejere om inddragelse af lodsejerne i konkrete projekter
  - få lodsejere til at være med til at formidle deres natur, landskab og produktion
  - skabe adgang
  - skabe flere rekreative stier
  - analysere behovet og skabe dialog med befolkningen om ønsker og behov
  - etablere flere faciliteter
  - formidle faciliteterne
  - formidle kulturhistorien
  - opfordre til sammenhængende naturplaner
-

NATUROMRÅDER

De danske naturområder er en stor friluftssressource, med mindre en særlig beskyttelse er påkrævet. Det er vigtigt, at de er attraktive, tilgængelige og fulde af oplevelser. Men benyttelsen skal ske under hensyntagen til natur, miljø og andre gæster.

Natura 2000 netværket udgøres af habitatområder, Ramsar-områder og fuglebeskyttelsesområder. I hvert enkelt habitatområde og fuglebeskyttelsesområde skal udvalgte typer natur og arter bevares. Et område kan for eksempel være udpeget for at bevare

et særligt slags vandløb eller for at beskytte oddere. Eller det kan være udpeget for begge dele. Habitatområderne danner sammen med fuglebeskyttelsesområderne og Ramsarområderne et økologisk netværk af beskyttede naturområder gennem hele EU. I Danmark kaldes områderne generelt for internationale naturbeskyttelsesområder. Kommunerne skal lave handleplaner, der skal leve op til de af staten fastsatte målsætninger for områderne.

Natura 2000 områderne giver nye muligheder for spændende natur- og friluftsoplevelser for borgerne. Handleplanerne vil nogle steder kunne indeholde beskrivelser af adgangsforhold og formidling af området. Det er vigtigt, at der ikke laves unødige indskrænkninger i den offentlige adgang til naturen, medmindre en negativ påvirkning kan påvises.

>> www.natura2000.dk

Landdistriktsprogrammet 2007-2013

Forberedelserne til det nye landdistriktsprogram for 2007-2013 er i fuld gang. Programmets indhold vil blive udarbejdet efter en grundig debat med organisationer, foreninger og personer, som har interesse i landdistriktsspørgsmål. Målet med landdistriktsprogrammet 2007-13 er at forbedre konkurrenceevnen i landbruget og skovbruget, beskytte natur og miljø, forbedre livskvaliteten for befolkningen og sprede de økonomiske aktiviteter i landdistrikterne.

>> www.dffe.dk

>> www.landdistriktsprogram.dk

Adgang og tilgængelighed til naturområder er essentielt for friluftslivet. Vi har alle ret til at færdes i naturen under hensyntagen til miljø, natur, ejere, andre gæster og naboer. Naturbeskyttelsesloven og adgangsbekendtgørelsen er udtryk for denne ret og regulerer hvor, hvornår og hvordan vi må færdes i naturen. Adgangen til naturområder forringes dog alt for ofte på grund af ulovlig skiltning, forbud uden tilstrækkeligt belæg eller for dårlig sammenhæng i infrastrukturen.

Bekæmpelse af ulovlig skiltning er et væsentligt indsatsområde, da adgangen til oplevelsesrige naturområder flere steder forringes på grund af ulovlig skiltning forårsaget af private lodsejere. Kommunen har pligt til at sørge for, at der ikke skiltes ulovligt, og kan oplyse ejere om gældende adgangsregler. Skiltningen kan ændres i en retning, hvor der oplyses, hvad der er tilladt, frem for hvad der er ulovligt.

Arbejdet for bedre adgangsforhold er et godt indsatsområde, hvis kommunen ønsker at gøre en ekstra indsats for friluftslivet. Inden for lovgivningens rammer findes en række muligheder for forbedringer, for eksempel udbygning eller omlægninger af vej- og stinettet.

Anlæggelse af adgangsveje og stisystemer, der forbinder naturområderne samt ved etablering af passager under eller over veje eller jernbaner, der virker som barrierer i landskabet, kan være med til at forbedre tilgængeligheden til naturområderne.

Intelligent planlægning

Intelligent planlægning er kort sagt at tænke sig om. Intelligent planlægning er en måde at håndtere interessekonflikter i naturen på gennem en kombination af kanaliseret færdsel og fleksibel naturforvaltning. Det gøres ved, at der tilrettelægges og udvises en fleksibel planlægning til brug i konkrete situationer, i modsætning til stive regler i generelle situationer.

“Naturen skal have bedre plads til at udvikle sig inden for større sammenhængende områder, som vil kunne skabe bedre sammenhæng og dynamik i naturen. Det betyder også, at vi skal have muligheder for at opleve og have adgang til en mere storslået og vild natur i dele af landet, hvor der er natur af særlig betydning for os - nationalt og internationalt”.

Regeringens redegørelse om
Danmarks Natur (2002)

Militære øvelsesarealer

Forsvarets skyde- og øvelsesområder rummer nogle af de bedst bevarede og meget værdifulde naturområder i Danmark. Uberørt af landbrugets intensivering har de ligget hen i årtier og udgør i dag vigtige fristeder for flora og fauna. Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen har i fællesskab skabt et koncept for drifts- og plejeplaner, der forener uddannelsen af soldater med hensynet til naturbeskyttelse og friluftsliv. Forsvarets aktive brug af arealerne har naturligvis mange steder sat markante spor i terrænet, men mange af de militære aktiviteter er også med til at vedligeholde visse landskabstyper som for eksempel overdrevsarealer og heder, hvor kørsel

og begrænsede afbrændinger bidrager til landskabsplejen. Flere steder er der offentlig adgang uden for skyde- og øvelsestid, og offentligheden inddrages også i drifts- og plejeplanlægningen, så flest mulig interesser tilgodeses.

Hvis de militære aktiviteter nedlægges, og kommunen overtager øvelsesarealerne, overtager de i mange tilfælde nogle værdifulde naturområder, der indeholder mange muligheder, men som også kræver omhyggelig forvaltning og fortsat naturpleje. Bebyggelse af arealerne skal overvejes nøje. Offentlighedens ret til færdsel og friluftsliv på områderne skal sikres under hensyntagen til natur og miljø.

”Formålet med at etablere større sammenhængende naturområder - nationale naturområder - er at øge natur- og halvkulturarealernes størrelse således, at der skabes sammenhæng mellem naturtyperne, og der sikres en gunstig bevaringsstatus for naturtyperne og arterne i området, herunder sikring af kontinuiteten. Naturen vil desuden få bedre mulighed for at udvikle sig frit (fri dynamik) i disse større områder, hvorved naturkvaliteten øges og naturens tilpasningsevne fremmes. Beskyttelsen af naturen skal i disse områder gå forud for benyttelsen. Samtidig er det hensigten med de nationale naturområder at forbedre mulighederne for befolkningens friluftsliv”.

Wilhelmudvalget (2001)

Nationalparker

Målet med Nationalparker i Danmark er at styrke naturen og dens mulighed for udvikling i større sammenhængende områder, herunder at bevare biodiversiteten, landskaberne, og de kulturhistoriske værdier samt fremme friluftslivet. Områderne skal repræsentere forskellige typiske danske natur- og landskabstyper, forbedre dyre- og plantelivet og dets spredningsmuligheder, sikre naturens dynamik og økosystemernes processer og være attraktive turmål med unikke naturoplevelser for befolkningen og turister.

Udviklingen af nationalparker er et langsigtet projekt. Det skyldes, at den danske natur ikke er vild og utæmmet, men udviklet i samspil med menneskelige aktiviteter og at nationalparkerne har en lokal forankring, hvilket vil sige, at målsætninger skabes i dialog med lokalbefolkningen, interesseorganisationer, lodsejere og myndigheder.

I pilotprojekterne og undersøgelsesområderne for nationalparker er der udarbejdet en lang række interessante rapporter. Der er blandt andet en række analyser om potentialer for friluftsliv, som kan inspirere.

>> www.danskenationalparker.dk
>> www.friluftsradet.dk > nationalparker

Fredede områder

I Danmark findes der i dag mere end 600 større, fredede områder, som dækker knap 5 procent af landets areal. Mange af de fredede områder rummer en både smuk og unik natur, som indbyder til friluftsliv.

Ofte er det sådan, at sikring af befolkningens adgang til naturen er en væsentlig del af formålet med en fredning. Derfor vil fredningskendelserne ofte give offentligheden bedre adgang til naturen og muligheder for friluftsliv, end naturbeskyttelsesloven umiddelbart giver plads til. Formidlingen af disse friluftsmuligheder og de fredede områders naturkvaliteter vil være en god offentlig service, som kan ske via informationsfoldere eller tavler ved indgangene til området.

For enkelte fredede områder gælder der særlige bestemmelser, som af hensyn til naturen regulerer offentlighedens adgang ud over naturbeskyttelseslovens generelle regler. Her er det naturligvis vigtigt, at de besøgende respekterer disse bestemmelser. Også her kan formidlingen af bestemmelserne passende ske via skilte eller tavler ved indgangene til området.

Danmarks Naturfredningsforening og Politikens Forlag udgiver – blandt andet med støtte fra Friluftsrådet – bogen *Danmarks fredede områder*, som beskriver over 500 af landets fredede områder. Bogen er en god hjælp til alle, som dels vil blive klogere på vores natur og dels vil opleve de fredede områder.

>> www.dn.dk

Storstrøms Amts naturparker

Regionale naturparker er større sammenhængende områder med meget væsentlige natur-, kultur- og landskabsværdier. Det er områder med egnskarakteristiske og uforstyrrede landskaber, med en koncentration af sjældne og sårbare dyre- og plantearter, med mange bevaringsværdige kulturmiljøer og med et stort potentiale for friluftsliv, herunder turisme. Områderne rummer store arealer i almindelig landbrugs- og skovbrugsmæssig drift, det vil sige, at der også er væsentlige interesser knyttet til primærerhverv i områderne.

Storstrøms Amt har arbejdet med en model for regionale naturparker siden 1991, hvor der blev udgivet en 10-årig bevaringsplan for *Den regionale naturpark Maribosøerne*. Storstrøms Amt søger i Regionplan 2005 at nyttiggøre erfaringerne fra Maribosøerne i nogle udvalgte områder, hvor der er en koncentration af bevaringsinteresser, og hvor amtet de senere år har gjort en særlig indsats med blandt andet naturpleje og naturformidling. Det drejer sig om områderne:

- Høje Møn og Ulfshale
- Susålandet
- Dobbeltkysten fra Karrebæk Fjord til Knudshoved Odde
- Præstø Fjord og
- Nakskov Fjord

De udlagte regionale naturparker har i første omgang ikke en fast afgrænsning. Der arbejdes med "søgeområder" indenfor hvilke, der eventuelt kan være et eller flere kerneområder med hensyn til bevaringsinteresser.

Etablering af en regional naturpark har som nøgleforudsætning, at der udarbejdes en samlet plan for forvaltning af områdets værdier med afbalancering af benyttelse og beskyttelse. Processen er derudover kendetegnet ved:

- Lokal medvirken og samarbejde mellem brugergrupper, berørte kommuner, interesseorganisationer med videre.
- Tilknytning af en naturvejleder/-vejledningsfunktion.
- Udbygning af faciliteter til friluftsliv og formidling, for eksempel et naturcenter.

Idéen med etablering af regionale naturparker er ikke at "overlade alt til naturen" eller sætte al udvikling i stå. Idéen er at sikre en samlet afvejning af de mange eksisterende og potentielle værdier i områderne. Helhedsplanlægning for regionale naturparker vil samtidig være en vigtig forudsætning for at skaffe økonomiske midler gennem projektstøtteordninger og lignende. Målsætningen kan for eksempel være at forbinde små og spredte naturområder.

Delmål

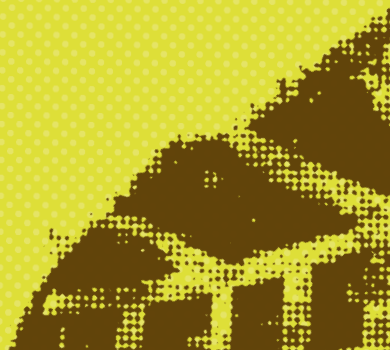
- At sikre og forbedre natur-, kultur- og landskabsværdier samt mulighederne for undervisning og friluftsliv i de regionale naturparker.
- At bidrage til udvikling i regionen og lokalområdet, herunder øge interessen for friluftsliv som en del af det sundhedsfremmende arbejde.

Skove

Skovene er af stor betydning for friluftslivet. Det anslås, at hver dansker i gennemsnit besøger skovene 11 gange årligt, og at 90 procent af befolkningen besøger skoven mindst én gang årligt (Skov og Landskab, 2003). Trods de flotte besøgstal kan der fortsat arbejdes med bedre faciliteter i skovene, bedre tilgængelighed og adgang i de private skove samt skovrejsning. Cirka en tiendedel af Danmark er dækket af skov, hvoraf en fjerdedel er offentligt ejet. Til sammenligning er det gennemsnitlige skovdækkede areal i hele EU på 40 procent. Skovrejsning skaber ikke alene bedre vilkår for friluftslivet men bidrager også til det nationale skovprogram om blandt andet at forøge landets skovareal til 20 – 25 procent, eller det dobbelte af hvad vi har i dag.

Kommunal skovrejsning kan gøres til en del af det lokale Agenda 21 arbejde. Kommuner og kommunalt ejede selskaber kan opnå medfinansiering fra EU til tilplantning med skov på tidligere landbrugsjord og ligeledes til retablering af skove efter stormfald. Når en ny skov plantes, er det vigtigt allerede fra starten at gøre sig overvejelser om, hvilke oplevelser skoven kan byde på, og hvordan de nye friluftsmuligheder kan formidles til offentligheden. Der er vigtigt at inddrage de lokale brugere tidligt i planlægningsfasen og høre om ønsker og ideer til den kommende skov.

>> www.skovognatur.dk

Ved skovrejsning er der en række forhold, som kan tages i betragtning, da de berører friluftslivet.

- *Adgang.* Der bør være gode adgangsforhold for bløde trafikanter og gode indgangs- og parkeringsforhold. Gamle skole- og kirkestier, som fører hen til skoven, kan bevares eller retableres.
- *Friluftsfaciliteter* som grill- og bålpladser, formidlingstavler og lignende kan etableres i takt med at behovet opstår.
- Ved planlægning af *stisystem* og *vejnet* er det en god idé at inddrage de lokale brugere. Endvidere er det en god idé, at stisystemet tilpasses områdets øvrige stier.
- Det kan også overvejes at dele skoven op eller etablere områder til forskellige former for friluftsliv, således at nogle områder kan friholdes til "den stille vandrer" og andre forbeholdes "vildere" aktiviteter som for eksempel mountainbikere eller ridende.
- I forhold til *planterækkerne* er det en god idé at tænke på mulighederne for ukrudtsrenholdelse, men også æstetikken, så lange lige planterækker så vidt muligt undgås.

- Der bør *ikke plantes monokulturer*, men derimod flere træarter for at skabe variation i skovbilledet.
- Langs veje og stier kan der plantes *bær- og frugtræer* til glæde for den besøgende.
- *Faunaen* kan hjælpes på vej, hvilket eksempelvis kan gøres ved opsætning af fuglekasser.
- Grænser den nye skov op til større veje, er det en god idé at etablere *støjvolde* for at mindske støjgenerne i skoven.

>> www.skovognatur.dk

Naturnær skovdrift

I 2002 besluttede regeringen, at statsskovene skulle overgå til naturnær skovdrift jævnfør det nationale skovprogram. Naturnær skovdrift tager større hensyn til dyr og planter, giver muligheder for flere oplevelser, er mere publikumsvenlig og kan sikre en fortsat produktion af træ. De naturnære skove vil udover at være rige på oplevelser også bedre kunne modstå storme og ændringer i fremtidens klima. En fuldstændig omlægning til naturnær skovdrift kan tage op til 100 år, men skovgæsterne vil allerede i løbet af få år se en væsentlig forskel i den måde, skovene drives på.

De danske skove rummer uanede muligheder for friluftsliv, og i mange tilfælde skal der kun mindre forbedringer til for at forbedre rammerne betydeligt.

Sikring af offentlighedens adgang og friluftsmuligheder i de danske skove er vigtig. Det kan blandt andet ske ved, at kommunerne opkøber skove, hvor der herefter kan laves lempeligere regler og bedre adgangsmuligheder end i de private skove. Der kan i de kommunalt ejede skove indføres

adgangsregler som i Skov- og Naturstyrelsens skove, som blandt andet i højere grad tillader organiseret færdsel og fri teltning.

Skovens muligheder kan formidles ved, at der ved indgangen til skoven er et kort over området og pæle med symboler, som fortæller, om der er særlige muligheder for ridning, bål, hunde, teltning og lignende, eller om aktiviteter, der ikke er tilladt.

Et sted at starte er at danne sig et overblik over kommunens skoves generelle friluftstilbud i form af stisystemer, faciliteter og adgangsforhold. I mange kommuner kan adgangsforholdene i de private skove forbedres gennem et samarbejde med de private lodsejere.

I skove kan friluftsfaciliteterne udbygges med bål og grillpladser, primitive overnatningssteder, natur- og skovlegepladser, action- eller tarzanstier, forhindringsbaner, klatretøve, primitive rebgynger eller fugletårne. Måske kan søer udstyres med badesteder eller fiskebroer.

Hvad må man i skovene?

I statens skove må man færdes hele døgnet, og det er tilladt at færdes uden for veje og stier, hvis der ikke er hegn. Adgangen til skove kan forbydes eller begrænses på dage, hvor der holdes jagt, og i områder, hvor der er intensivt skovarbejde. Det kan også ske, at skovene bliver lukket under kraftige storme eller i tørre sommerperioder med fare for brand. Al motorkørsel er forbudt - både bilkørsel og kørsel med knallert. Parkeringspladser ved indgang til skovene, toiletter og andre publikumsfaciliteter er tilgængelige for alle, og reglerne for brug fremgår af skiltning. Det er tilladt at plukke blomster, bær og svampe til eget forbrug. Undtaget er de 70 danske plantearter, der er fredede.

I private skove må man gå og cykle, men kun på skovveje og stier. Der er adgang fra kl. 6 til solnedgang, og man må ikke slå sig ned nærmere end 150 meter fra bygninger. Her er motorkørsel også forbudt, og som i statsskovene skal man rette sig efter skiltningen. Hvis skoven er under 5 hektar, må skovejeren godt lukke den af for offentligheden. Adgangen til skove kan forbydes eller begrænses på dage, hvor der holdes jagt, og i områder, hvor der er intensivt skovarbejde. Man skal have ejerens tilladelse til særlig benyttelse af skove.

Kyster

Danmark har ca. 5.000 kilometer kyststrækning, som spænder meget vidt – lige fra den barske vestkysts klitlandskaber til den milde østkysts strandenge og fjorde.

Kysterne udgør et stort grundlag og potentiale for friluftsliv, men det kræver fortsat arbejde for bedre vilkår. Det kan eksempelvis ske ved at

skabe bedre mulighed for adgang til strande – blandt andet ad markveje, stier og fællesveje – og ved at bekæmpe ulovlig skiltning. I nogle områder kan etablering af offentlige parkeringspladser give bedre muligheder for friluftslivet og samtidig kanalisere trafikken i ønskede retninger.

I følge naturbeskyttelseslovens § 22 skal strandbredder og andre kyststrækninger være åbne for færdsel til

fods, kortvarigt ophold og badning på arealer mellem lavvandslinien og den sammenhængende landvegetation, der ikke er domineret af salttålede planter eller anden strandbredsvegetation. Adgangen sker på eget ansvar. I perioden 1. september til 31. maj er ridning tilladt på den ubevoksede strandbred og direkte ned dertil, hvis der er lovlig adgang til stranden. På private strande skal der være mindst 50 meter til nærmeste beboelsesbygning, hvis man vil tage ophold eller bade. Det er ikke tilladt at slå telt op på stranden. Det er forbudt at køre i bil på stranden, undtagen nogle få steder på den jyske vestkyst, hvor

skilte fortæller om reglerne. Hunde må gerne være på stranden, men de skal holdes i snor fra 1. april til 30. september, og hvor der er græssende husdyr.

Det er en god idé at undersøge formidlingen af de gældende og eventuelle nye regler. Formidlingen kan optimeres ved at udgive foldere, opsætte informationstavler med oversigtskort, naturformidling og information om områdets friluftstilbud. Man kan informere om gældende regler – muligheder og begrænsninger. Det gælder i sær færdsel med motoriserede fartøjer som motorbåde og jetski.

Brugerrådet for Snævringen i Lillebælt

Brugerrådet omfatter ca. 50 forskellige foreninger og interessegrupper. Brugerrådets formålsparagraffer er:

- Beskytte og bevare de kystnære områder og farvande med henblik på natur og rekreative formål.
- Varetage og behandle brugernes interesser – både hvad angår de rekreative og de erhvervsmæssige interesser.
- Skabe dialog med henblik på at forebygge eventuelle interessekonflikter.
- Beskytte og forbedre havmiljøet.
- Rådgive og samarbejde med relevante myndigheder.

>> www.brugerraad-snaevringen.dk

Et godt formidlingseksempel er kystfriluftskort, som angiver, hvor langs kysten de sejlene kan finde overnattingssteder, spisesteder, seværdigheder og lignende.

Etablering af toiletter og bademuligheder kan være en god måde at forbedre forholdene for friluftslivet ved vandet. Etablering af anløbspladser og broer vil ikke kun være en god facilitet

for lystfiskere og badende, men også have stor betydning for de sejlenes muligheder for eksempelvis at kunne lægge til ved naturskønne omgivelser og primitive overnattingspladser. Etablering af kystnære primitive overnattingspladser eller shelters samt borde, bænke og bålpladser er også et godt redskab til forbedring af friluftslivets vilkår. Slæbesteder i havne er essentielt for bådejere med mindre

joller og motorbåde, som ikke ligger permanent i vandet. Det giver bådejerne bedre muligheder for ture rundt om i landet, reduceret behov for miljøfarlig bundmaling og samtidig bedre plads i havnene.

Søer og vandløb

Der er ca. 120.000 søer i Danmark, som er større end 100 kvadratmeter, hvilket svarer til 1,4 procent af landets areal. Langt de fleste er småsøer, og kun godt 2.700 (eller godt 2 procent) er større end 1 hektar. Herudover eksisterer der ca. 75.000 damme og vandhuller mindre end 100 kvadratmeter.

Danmarks vandløb danner forbindelse mellem landjorden og havet, og ud over at være levested for en lang række planter og dyr fungerer vandløbene som spredningskorridorer i landskabet. Dermed indtager vandløbene en nøgleposition i forhold til andre naturtyper. Danmark har ca. 64.000 kilometer vandløb. Hovedparten, ca. 75 procent, er mindre vandløb, bække og grøfter med en bundbredde på mindre end 2,5 meter.

Den danske lovgivning beskytter vandløb og søer på forskellig vis med henblik på at sikre tilstedeværelse af et alsidigt plante- og dyreliv. Vandløbsloven og naturbeskyttelsesloven tager sig af det fysiske miljø, mens miljøbeskyttelsesloven først og fremmest sikrer vand- og miljøkvaliteten. Dertil kommer de rammer, som EU's "habitatdirektiv" og "vandrammedirektiv" sætter for forvaltninger af de danske vandløb og søer. Alle vandløb er omfattet af vandløbsloven, der har til formål at sikre, at vandløb kan benyttes til afledning af vand under hensyntagen til de miljømæssige krav til vandløbskvaliteten, som fastsættes i henhold til anden lovgivning.

28.000 kilometer vandløb er tillige omfattet af naturbeskyttelsesloven, der beskytter mod ændringer af tilstanden bortset fra sædvanlige vedligeholdelsesarbejder.

I de seneste år er natur- og miljøtilstanden i mange vandløb blevet forbedret betydeligt gennem mere skånsom grødeskæring og ved vandløbsrestauration. Det betyder, at vandløb, der tidligere blev rettet ud, atter kan udvikle sig mere naturligt, og nogle bliver lagt tilbage i det gamle snoede

forløb, og rørlagte strækninger er blevet åbnet, alt sammen for at forbedre levevilkårene for vandløbenes plante- og dyreliv.

Roere, lystfiskere, fuglekiggere og mange andre har glæde af de danske søer og vandløb, og naturoplevelsen er fællesnævner for aktiviteterne. Det er som udgangspunkt tilladt at sejle på alle vandløb i Danmark, medmindre der er indført særlige begrænsninger eller forbud i henhold til vandløbs- eller naturbeskyttelsesloven. For at undgå konflikter mellem de forskellige friluftaktiviteter, lodsejerinteresser og naturbeskyttelsesinteresser er der behov for fornuftig kommunal planlægning af den rekreative anvendelse af vandløb og søer.

Oprettelse af brugerråd for vandløb vil bidrage til at forhindre konflikter. Brugerråd kan oprettes for vandløb, hvor der skønnes at være behov – for eksempel hvor der foregår udlejningssejlads. I et sådant råd kan emner som adgang, kvotestørrelser i forhold til udlejning, gæstebåde og hjemmehørende både, ordensreglementer, affaldsproblemer eller etablering af

faciliteter som overnatningspladser og isætningspladser tages op.

I visse tilfælde er det nødvendigt at regulere sejladsen. Det kan typisk gælde gruppesejlads eller større arrangementer, som kan være forstyrrende, eller regulering i forhold til yngletider eller tidspunkter på dagen. Hvis vandløb passerer kommunegrænser er det nødvendigt at koordinere indsatsen og benyttelsesreglerne med nabokommunerne.

Miljøministeriet, Landboforeningerne, Friluftsrådet, Dansk Skovforening, Danmarks Naturfredningsforening og Dansk Familielandbrug indgik den 13. november 2002 den såkaldte "adgangsftale". Aftalen indebærer blandt andet at der i lighed med "Spor i Landskabet" sikres bedre mulighed for at sejlende kan gøre kortvarige ophold på de dyrkningsfri bræmmer langs vandløb og søer."

Måske er der potentiale for mere kano-udlejning på kommunens vandløb. I så fald er det en god idé at samarbejde med de tilstødende kommuner, hvis der er fælles vandløb. Man kan også anlægge isætningspladser, slæbesteder, kano- og kajakpassager i åløb, udgive sejkort/friluftskort med information for sejlene eller anlægge teltpladser eller spisesteder i umiddelbar nærhed af vådområderne. Hvis kommunerne åbner for sejlads på deres søer og åer samt udarbejder en samlet sejladsplanlægning, opnås en aflastning af andre områder og afba-

lancering af benyttelsen af naturen. Ved åbning for sejlads flere steder end de mest populære åer vil man få færdslen spredt, og dermed mindskes presset de mest belastede steder.

De mest populære steder at sejle er Mølleåen, Gudenåen og Susåen. Der findes mere end 50 sejlbare åer i Danmark foruden kanaler og søer. Mulighederne for sejlads og sejladsreguleringer findes i bogen *Kanoture, Danmark Rundt*.

Lystfiskeri på Skov- og Naturstyrelsens søer og vandløb

Udpegningerne af frit fiskevand er ikke definitiv, der kan løbende såvel tilføjes som fjernes lokaliteter. Udpegningerne har været diskuteret i statsskovdistrikternes brugerråd. Det har været en betingelse, at hensynet til lystfiskeriet ikke må gå forud for hensyn til beskyttelse af de naturmæssige og kulturhistoriske værdier på styrelsens arealer.

Af hensyn til naturen er det ikke forsvarligt at åbne for frit fiskeri alle steder. En del af disse fiskevande lejer Skov- og Naturstyrelsen i stedet ud. Udlejningen sker fortrinsvis til lokale lystfiskerforeninger, hvis tilsyn og lokale engagement i for eksempel fiskepleje betragtes som et gode i forbindelse med forvaltningen af fiskevandene.

>> www.skovognatur.dk

friluftsliv i bynære landskaber

De bynære landskaber udgør en vigtig ramme for friluftsliv for mange af byernes beboere på grund af nærheden og et traditionelt oplevelsesrigt kulturlandskab. Derfor er adgangen til de bynære landbrugsområder vigtig at bevare og forbedre. Det gælder både adgangen mellem by og land og adgangen til de private lodsejeres jorder.

Landskabet omkring de danske byer forandres og urbaniseres til stadighed markant. Mange kommuner præges af en byudvikling, der er kendetegnet ved en større sammensmeltning og opløsning af den traditionelle forskel på land og by. Det sker blandt andet gennem den fortsatte forstadsudbygning og landbrugslandskabets forvandling til fritidslandskab, hvilket skaber nye bylandskaber. Byens omkringliggende

landskaber indgår nu i en netværksstruktur; mange nye forstadskvarterer og byer dukker op på kortet. Folk pendler over større og større afstande, byernes grænser bliver mere diffuse og deres udstrækning øges gradvist udadtil. Det giver nye udfordringer for den fysiske planlægning.

De bynære arealer, og i sær de bynære landbrugsarealer, har oplevet et stort skift i anvendelsen og befolknings sammensætningen. Udviklingen har medført en øget tilflytning til landområderne omkring de større byer, i modsætning til landområderne langt fra de større byer der har oplevet en tilbagegang i såvel befolkningsudvikling som beskæftigelse.

Udviklingen er gået meget stærkt med hensyn til forholdet mellem fuldtids-

landbrug og andre landbrug. Andelen af fuldtidslandmænd er således faldet fra at udgøre næsten en fjerdedel af alle landbrug i 1984 til at udgøre under 10 procent i 2004. Samtidigt er andelen af blandt andet hobby og deltidsbrug vokset betydeligt. Det meste af produktionen og ressourcerne, i form af husdyr og jord, er koncentreret hos fuldtidslandmændene, der typisk forpagter og driver en stor del af arealet for de øvrige landbrug. (Præstholm og Kristensen, 2004)

Lokaludvikling

Den udbredte anvendelse af ejendomme til andre erhvervsformål end landbrug og den store variation i typer af anvendelse tyder på, at dette er et vigtigt fokusområde for lokaludvikling. I bynære områder vil det i høj grad være nødvendigt for myndighederne at håndtere og regulere denne udnyttelse fornuftigt på grund af den store efterspørgsel på jord og bygninger. Der skal skabes balance mellem en fornuftig erhvervs mæssig udnyttelse, baseret på omdannelse af nedlagte landbrug, som kan sikre et levende

lokalsamfund og bevarelse af natur og kulturværdier i et landbrugspræget landskab.

Det er især de helt bynære jorder, som ligger mindre end 1,5 km fra byerne, der benyttes. Præstholm og Kristensen, 2004 påviser, at tre ud af fire lodsejere i bynære områder mener, at fremmedes besøg på deres jorde har medført gener. Følgende gener nævnes som problematiske: At vildtet skræmmes, at hunde render løse rundt på markerne, at der efterlades affald, at privatlivets fred forstyrres, og at der laves skader på afgrøder.

Konflikten vedrørende gener fra fremmedes besøg kan være skadelig for en mere udbredt offentlig anvendelse af landbrugsarealer til friluftsliv. Det tyder på, at formidling om reglerne for adgang til privat landbrugsjord er påkrævet ligesom øget forståelse og respekt for de private lodsejeres privatliv og interesser. Undersøgelsen viser, at to ud af tre bynære lodsejere er positive overfor andres brug af deres arealer og anfører, at besøgende er velkomne, så længe de spørger om lov til at bruge arealet først. Dette resultat er opmuntrende,

og tyder på at lodsejerne generelt er positivt indstillet overfor andres brug af deres jord.

Adgangen mellem by og land reduceres alt for ofte af store veje og jernbaner eller boligområder. En måde at afhjælpe trafikale barrierer på er ved at anlægge passager i form af over- eller undergange over eller under veje. Det kan være gang- og cykelbroer eller tunneller. Der kan med fordel tages højde her for allerede ved planlægningen af nye byområder, så man sikrer god tilgængelighed for nye beboere til de bynære områder samt passage gennem de nye byområder. Det offentlige transportsystem kan i nogle tilfælde optimeres eller ændres i en retning, som i højere grad tilgodeser tilgængeligheden til de attraktive kulturlandskaber. Stisystemer kan optimeres eller forbedres ved anlægelse af flere gang og cykelstier mellem by og land.

Grønne kiler

Ved byudvikling og byspredning er det en god idé at planlægge for grønne kiler fra de bynære naturområder ind i byen. Sådanne grønne kiler vil sikre en grøn by og god adgang mellem by og land. I større byer kan byranden planlægges således, at man uden hindringer kan komme ud i det åbne land eller naturområder både til fods og på cykel ad grønne korridorer.

Bynær skovrejsning

Der er behov for fornyet indsats i de bynære landskaber. Først og fremmest fordi vi alle sammen har brug for grønne områder tæt ved det sted, hvor vi bor. Bynær skov skaber gode vilkår for friluftslivet, er til gavn for naturen, gør kommunen attraktiv for tilflyttende borgere og virksomheder og beskytter grundvandet – og er dermed en økonomisk gevinst for samfundet. Rejsning af bynær skov er en god måde for en kommune at skabe et attraktivt naturområde og naturværdier i nærmiljøet. Bynær skovrejsning er et oplagt element i det lokale arbejde med Agenda 21-handlingsprogrammer, og skovrejsningen kan udgøre en markant del af kommuneplanerne.

Ved bynær skovrejsning er der flere ting at tage hensyn til. Træartsvalget er vigtigt, og det kan med fordel tilpasses lokaliteten med udgangspunkt i en jordbundskortlægning, der viser, hvilke træarter der vil have bedst forudsætning for at vokse de udvalgte steder. Man kan lige fra starten planlægge og anlægge veje, stier, parkeringspladser og øvrige faciliteter, da erfaringer viser, at selv nyplantede områder har stor tiltrækningskraft. Skovene skal være varierede. Der skal være våde partier og vandhuller, hvor man kan se haletudser og frøer; der skal være åbne græsarealer, med køer og får på græs, enge med blomster der gerne må plukkes; der skal være fugle, men også træer at klatre i, og krat der kan bygges hule i; og så skal skovene naturligvis være nemme og hurtige at komme til.

Ringe Søslette

– naturoplevelser tæt på byen

I Ringe har man udarbejdet en grøn helhedsplan for et område i den vestlige del af byen. Området strækker sig som en grøn kile fra det åbne land ind i bymidten. Baggrunden for projektet var et ønske om at skabe et rekreativt naturområde til glæde for byens borgere og forme området til at blive et fremtidigt imødekommende bynært naturområde. Projektet er gennemført som et samarbejde mellem en række private, ideelle og kommunale interessenter repræsenteret i en styregruppe. Der var også tilknyttet et landskabsarkitektfirma. En stor del af projektets fundament bygger på en stor brugerundersøgelse, som var med til at skabe de grundlæggende forventninger til projektet.

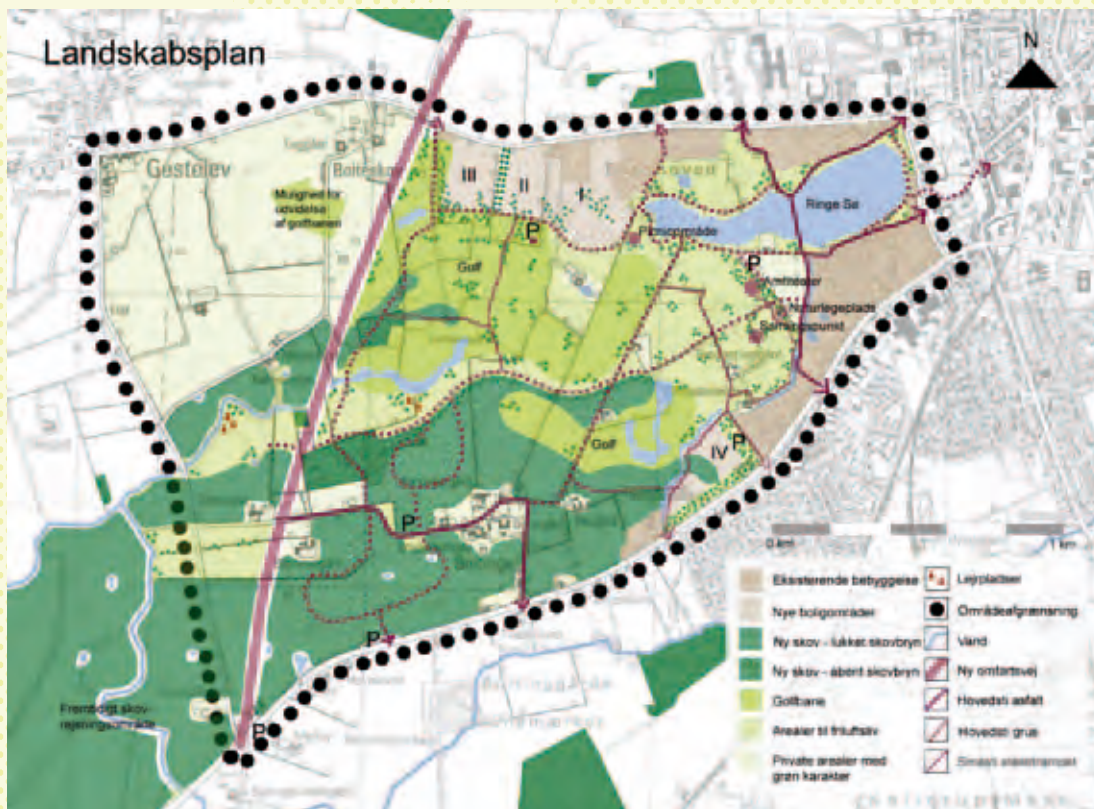
Udover særligt fokus på mødet mellem by og natur blev der formuleret tre overordnede værdisæt for projektet:

1. Liv, livskvalitet og oplevelser
2. Tilgængelighed for alle
3. Oase/fristed/vand

Derudover blev der udarbejdet en række succeskriterier. Tilgængelighed og adgangsforhold var vigtige, søen skulle spille en central rolle, området skulle indeholde tilbud til alle – også faunaen, der skulle være sammenhæng i området, løsningerne skulle være mulige, lette og billige, der skulle skabes traditioner – for eksempel Skt. Hans bål – der skulle være plads til en golfbane, som ikke måtte blive en barriere for adgang, området skulle rumme oplevelsesrige hot spots forbundet af et stisystem, der skulle skabes udsigter, og området måtte gerne blive et vartegn for byen.

Et væsentlig led i udarbejdelsen af planen var *branding* af projektet. Det vil sige valg af navn til området som helhed og navne til delområder. Derudover blev der formuleret et slogan og tegnet et logo. Lokalpressen blev inddraget og forsynet med nyheder, tegninger og andet materiale, der blev udarbejdet en brochure og oprettet en hjemmeside med mulighed for at følge med i udviklingen og deltage i et debatforum. Borgerne blev involveret gennem konkurrencer, afstemninger og lignende.

bliv inspireret

- >> blueflag.org
- >> blaaflag.dk
- >> brugerraad-snaevringen.dk
- >> byplanlab.dk
- >> cope-project.dk
- >> dansenationalparker.dk
- >> dansklandbrug.dk
- >> dffe.dk
- >> dhf-net.dk
- >> dn.dk
- >> dsi.dk
- >> friluftskortet.dk
- >> friluftsradet.dk
- >> godadgang.dk
- >> groen-skole.dk
- >> groentflag.dk
- >> hedeland.dk
- >> heltude.dk
- >> kl.dk

- >> kongskilde.net
- >> landdistriktsprogrammet.dk
- >> lr.dk
- >> natura2000.dk
- >> naturnet.dk
- >> natur-vejleder.dk
- >> oversoeogland.dk
- >> roed.kk.dk
- >> skoveniskolen.dk
- >> skovognatur.dk
- >> spor.dk
- >> sundhedsstyrelsen.dk
- >> sundskab.dk
- >> teltpladser.dk
- >> trente.dk

Link til Friluftsrådets medlemsorganisationer kan findes på www.friluftsradet.dk

25 spørgsmål til mediarbejdet – en moderne retorik til planlægning af kommunikation.

Kragh Jacobsen, J., 1997.

Appreciative Inquiry – en konstruktiv metode til positive forandringer. Hornstrup, C. og Loehr-Petersen, J., 2003.

Borgerrettet forebyggelse i kommunen – rådgivning fra Sundhedsstyrelsen. Sundhedsstyrelsen, 2006.

Forsvar for naturen. Drifts- og plejeplaner for forsvarets skyde- og øvelsesterræner. Forsvarsministeriet og Skov- og Naturstyrelsen, 2002.

Fra cykelbarometer til tarzanjungle.

Hansen, K. B., Sundhedsstyrelsen, 2005.

Fredede områder i Danmark. Harritz, P. H., 2001.

Fremtidens natur. Lundsgaard, R., Danmarks Naturfredningsforening, 2005.

Friluftsliv for alle – friluftspolitisk handlingsprogram. Friluftsrådet, 1997

Friluftsliv i 592 skove og andre naturområder? Jensen, F. S., Skov & Landskab, 2003.

Friluftsliv i det åbne land 1994/95. Jensen, F. S., Forskningsserien nr. 25, Forskningscenteret for Skov- og Landskab, Hørsholm, 1998.

Friluftsliv og turisme i regionplanlægningen og amternes forvaltning – erfaringsopsamling og analyse. Kaae, B. C., Kernel, P. og Nellemann, V., Skov & Landskab (Hørsholm) 2005.

Friluftsliv under forandring – en antologi om fremtidens friluftsliv. Andkjær, S. (red.), 2005.

Friluftslivets effekter på naturen i Danmark. Agger, P. og Tind, E., RUC og Friluftsrådet, 2003.

Kommuneplanlægning i en reformtid. KL, Miljøministeriet og Skov- og naturstyrelsen, 2005.

Lokalisering af golfbaner. Miljøministeriet, 2006.

Natur og grønne områder forebygger stress.

Hansen, K. B. og Nielsen, T. S., Skov & Landskab (KVL), 2005.

Naturkvalitet – kriterier og metodeudvikling.

Nygaard et. al., DMU, 1999.

Oplevelsesværdier og det grønne håndtryk.

Caspersen O. H., Olafsson A. S. Skov & Landskab (KVL), 2006.

Planlæg for friluftslivet – idékatalog for friluftstrategier. Friluftsrådet, 2002.

Rekreative arealer for alle – eksempelsamling. Med vejledning om indretning for handicappede. Dansk Standard, 1999.

Rural innovation in the urban fringe agricultural landscapes of the Sound Region. Præstholm, S. og Kristensen, S.P., TAPAS Working paper 1. Geografisk Institut, Københavns Universitet, 2004.

Sejlads og andre rekreative aktiviteter langs vandløb. Friluftsrådet, 2001.

Ute på dagis. Hur använder barn daghemsgården? Utformningen av daghemsgården och dess betydelse för lek, motorik och koncentrationsförmåga. Grahn, P. et. al., Alnarp, 1997.

Visioner og udfordringer på det kommunaltekniske område. KL, 2005.

Værdisætning af statslig skovrejsning – en husprisundersøgelse. Anton, S. og Thorsen, B. J., Skov & Landskab, 2002.

Fotoliste

- Side 9 Lisbeth Samsøe Schmidt
- Side 13 Per Boysen, Dansk Kano og Kajak Forbund
- Side 15 N. P. Dreyer, Dansk Ornitologisk Forening
- Side 19 Danmarks Jægerforbund
- Side 23 Claus Egholm Nielsen
- Side 27 Preben Schmidt, Dansk Orienterings-Forbund
Lars Nygaard, Naturvejlederforeningen i Danmark
Dansk Jægerforbund
Per Boysen, Dansk Kano og Kajak Forbund
- Side 29 Dansk Firmaidrætsforbund
- Side 31 Preben Schmidt, Dansk Orienterings-Forbund
- Side 36 Dansk Automobil Sports Union
- Side 39 Johanne Leth Nielsen
- Side 41 Birte Bjørn, Geografforbundet
Preben Schmidt, Dansk Orienterings-Forbund
Johanne Leth Nielsen
Dansk Automobil Sports Union
- Side 45 Polfoto
- Side 49 Polfoto
- Side 51 Lars Nygaard, Naturvejlederforeningen i Danmark
- Side 57 Polfoto
- Side 63 Preben Schmidt, Dansk Orienterings-Forbund

- Side 69 Det Danske Spejderkorps
- Side 71 Per Boysen, Dansk Kano og Kajak
Forbund
- Side 73 Dansk Golf Union
Jørgen Stubgaard, Dansk Islandshe-
steforening
Johanne Leth Nielsen
Per Boysen, Dansk Kano og Kajak
Forbund
- Side 75 Nikolaj Sveistrup
- Side 76 Per Boysen, Dansk Kano og Kajak
Forbund
- Side 77 Mikal Holt Jensen
- Side 78 Esben Haugland
- Side 79 Kamma Lange
- Side 82 Jørgen Stubgaard, Dansk Islandshe-
steforening
- Side 85 Sune Kliborg Lyng
- Side 87 Leif Bisschop-Larsen, Naturfoto
- Side 89 Sune Kliborg Lyng
- Side 99 Bert Wiklund
- Side 100 Johanne Leth Nielsen
- Side 101 Per Boysen, Dansk Kano og Kajak
Forbund
- Side 105 Nikolaj Sveistrup
- Side 107 Nikolaj Sveistrup
- Side 109 Sune Kliborg Lyng
Nikolaj Sveistrup
Signe Geertsen
- Side 111 Kolonihaveforbundet for Danmark
- Side 113 Kongelig Dansk Aeroklub
- Side 115 Bert Wiklund
- Side 119 Brian Nilsson, Dansk Ornitologisk
Forening
- Side 121 Johanne Leth Nielsen
Sune Kliborg Lyng
- Side 124 Bert Wiklund
- Side 131 Det Danske Spejderkorps
- Side 133 Per Boysen, Dansk Kano og Kajak
Forbund
- Side 131 Det Danske Spejderkorps
- Side 135 Sune Kliborg Lyng
- Side 136 Det Danske Spejderkorps
- Side 141 Getty Images

Sæt fokus på friluftsliv

Hvordan skabes mere og bedre friluftsliv? Hvilke mål og visioner for friluftsliv har kommunen? Hvordan skabes bedre adgang til naturen? Hvordan sikres involvering af borgerne og god dialog? Hvordan skal et friluftskort over kommunen se ud? Hvilken naturformidling tilbydes borgerne? Hvor kan friluftsliv- og idrætsorganisationer udøve deres aktiviteter?

Der kan opnås en række synergieffekter ved at koble friluftsliv med sundhed, børn og unge, skole, ældre, erhverv, kultur, fritid og natur. Friluftsliv i en oplevelsesrig og tilgængelig natur giver livskvalitet og er afgørende for borgernes sundhed. Samtidig giver gode friluftsmuligheder kommunen et godt image og en stor tiltrækningskraft.

Gode friluftsmuligheder kræver planlægning, faciliteter, formidling og plads til alle. Friluftslivets rammer skal gøres attraktive, tilgængelige og fulde af oplevelsesmuligheder. Denne bog giver inspiration, eksempler, ideer og forslag til, hvordan dette kan gøres.

ISBN: 87-7764-064-0

Friluftsrådet
THE DANISH OUTDOOR COUNCIL

